

POLICEJNÍ AKADEMIE ČESKÉ REPUBLIKY V PRAZE

Fakulta bezpečnostního managementu

Katedra bezpečnostních studií

**Dezinformace v médiích – obrana proti
dezinformacím a klamání**

Bakalářská práce

**Disinformation in the media - defense against misinformation and
deception**

Bachelor thesis

VEDOUCÍ PRÁCE

Mgr. Josef DUBSKÝ

AUTOR PRÁCE

Jakub HANUŠ

PRAHA

2024

Čestné prohlášení

Prohlašuji, že předložená práce je mým původním autorským dílem, které jsem vypracoval samostatně. Veškerou literaturu a další zdroje, z nichž jsem čerpal, v práci řádně cituji a jsou uvedeny v seznamu použité literatury.

V Českých Budějovicích, dne 15.03.2024

.....
Jakub Hanuš

ANOTACE

Dezinformace je v současnosti často skloňovaný pojem. Díky globalizaci a digitalizaci světa je velmi snadně na ně narazit. Všeobecně jsou vnímány jako záměrně šířené klamavé či nepravdivé informace, které si kladou za cíl ovlivnit názory či rozhodování těch, kteří takové informace přijímají, ať už se jedná o jedince či skupiny lidí. Mnohem častěji se s nimi v současnosti setkáváme v kontextu celých událostí jako byla pandemie Covid-19, nebo stále aktuální válka na Ukrajině. Cílem této bakalářské práce proto bude uvést nejen definici a druhy dezinformací, různé způsoby jejich šíření, příklady ze současnosti i nedávné minulosti, právní důsledky jejich šíření, ale i možnosti, jak se proti dezinformacím účinně bránit.

KLÍČOVÁ SLOVA

Dezinformace, média, hoax, mediální gramotnost, manipulace, propaganda, klamání, fáma, fake news, ochrana proti dezinformacím

ANNOTATION

Disinformation has become a frequently discussed topic in recent times. Due to globalization and digitalization, it has become increasingly easy to encounter disinformation. It is generally perceived as intentionally spread misleading or false information that aims to influence the opinions or decisions of those who receive it, whether individuals or groups. We encounter disinformation much more often today in the context of major events such as the Covid-19 pandemic or the ongoing war in Ukraine. The aim of this bachelor's thesis is therefore to present not only the definition and types of disinformation, but also the various ways in which it is spread, examples from the present and recent past, the legal consequences of its spread, and ways to effectively defend against disinformation.

KEY WORDS

Disinformation, media, hoax, media literacy, manipulation, propaganda, deception, rumour, fake news, protection against disinformation

Obsah

Úvod.....	6
1. Charakteristika dezinformace.....	7
1.1. Pojem a definice.....	7
1.2. Druhy dezinformací	8
1.3. Přerod informace v dezinformaci.....	9
1.4. Příklady z historie.....	9
1.5. Související pojmy.....	10
1.5.1. Fáma.....	11
1.5.2. Propaganda	12
1.5.3. Hoax.....	14
1.5.4. Fake news.....	15
1.5.1. Konspirační teorie.....	16
1.5.2. Misinformace.....	17
1.5.3. Malinformace	19
2. Šíření dezinformací.....	20
2.1. Člověk v síti dezinformací.....	20
2.1.1. Proč lidský mozek věří dezinformacím.....	21
2.1.2. Manipulační techniky.....	22
2.1.3. Vliv dezinformací na rozhodování člověka.....	24
2.2. Důvody šíření dezinformací.....	25
2.3. Způsoby šíření dezinformací	28
2.3.1. Řetězové emaily	28
2.3.2. Sociální sítě a online platformy	28
2.3.3. Dezinformační weby.....	29

2.3.4. Boti.....	29
2.4. Důsledky šíření dezinformací	30
2.5. Právní aspekty šíření dezinformací	33
3. Dezinformace jako účinná zbraň.....	38
3.1. Migrační krize a nenávistné projevy proti menšinám	38
3.2. Pandemie Covid-19.....	41
3.3. Politická scéna	44
3.4. Válečné konflikty.....	47
4. Dezinformace a média.....	52
4.1. Důvěra v současná média.....	52
4.2. Média šířící dezinformace	57
5. Obrana proti dezinformacím	61
5.1. Mediální gramotnost.....	61
5.2. Ověřování informací a zdrojů	62
5.3. Instituce bojující proti dezinformacím	63
Závěr.....	67
Seznam literatury	69
Seznam příloh.....	84
Přílohy.....	85

Úvod

Dnes je již na základě mnoha výzkumů dokázáno, že mezi sebou většina zvířecích druhů na určité úrovni komunikuje. Co však odlišuje člověka od zvířat je způsob oné komunikace. Zatímco zvířecí druhy komunikují spíše prostými sděleními pomocí zvuků, pohybů, či znaků, lidé v průběhu staletí vytvořili velice komplexní jazyk. Ten jim umožnil sdělovat složitější, dokonce i abstraktní myšlenky, přenášet kulturní znalosti a informace. Především díky tomu došlo u lidského druhu k rozvoji složitých sociálních struktur a rozličných kultur. Vedle toho měla touha přenášet informace za následek vznik písma. To přineslo revoluci, která měla dopad na rozvoj celé lidské společnosti. Písmo se totiž stalo základním nástrojem pro přenos i sdílení informací, a především pak pro jeho uchovávání pro další generace nezávisle na čase a prostoru.

Z výše uvedeného plyne, že jedním ze stěžejních bodů lidského života jsou informace. Ty člověk nejen sbírá, zpracovává, využívá, sdílí, ale může je i vytvářet a uchovávat. V informacích je moc a síla, protože se na jejich základě člověk rozhoduje. A proto vznik moderních médií v čele s internetem způsobil další revoluci. To, co bylo ještě před několika lety naprosto nepředstavitelné, se stalo skutečností – v současnosti dokáže informace obletět svět prakticky okamžitě. Bohužel se ukázalo, že podobně jako jiné významné vynálezy, které měly lidstvu ulehčit každodenní práci, lze i tyto technologie zneužít. A to především k velmi snadnému šíření lživých informací mezi obrovské množství lidí za účelem jejich manipulace a ovlivňování.

Cílem této práce je proto metodou obsahové analýzy a pomocí komparace literárních zdrojů popsat problematiku dezinformací v médiích se zaměřením na rizika, způsoby a důvody jejich šíření. První část práce je věnována charakteristice dezinformace a úzce souvisejících pojmů. V další části jsou následně analyzovány způsoby, jakými dezinformace ovlivňují lidský mozek a rozhodování. Následně práce pojednává nejen o systému šíření dezinformací, ale věnuje se i případům, ve kterých byly dezinformace využity jako účinná zbraň. V závěru práce je věnován prostor úloze médií v souvislosti s šířením dezinformací a nemalá část je věnována otázkám obrany proti nim.

1. Charakteristika dezinformace

Ačkoli by se opak mohl zdát pravdou, tak dezinformace není novým pojmem. Naopak je tu s námi již celá desetiletí. Ze slova, které dříve kolovalo spíše v prostředí zpravodajských služeb, se dezinformace vkradla do našich všedních životů a obklopuje nás takřka každý den. Co to vlastně je, jaká byla její cesta od vojenské taktiky používané už ve starověku až do současnosti, jaké jsou její druhy a kdy se z tolik ceněné informace stává nebezpečná dezinformace bude popsáno v následujících kapitolách.

1.1. Pojem a definice

Část dostupné literatury uvádí, že původ slova dezinformace nalezneme v ruském termínu dezinformatsiya, který poprvé použily ruské tajné služby už ve 20. letech 20. století.¹ Jenže například dle online encyklopedie Sociologického ústavu Akademie věd České republiky i podle Akademického slovníku současné češtiny pochází slovo z francouzštiny.² Paradoxem je, že rumunský vojenský generál Pacepa v knize *Dezinformace* tvrdí, že právě tento „francouzský původ“ slova je vlastně dezinformace sama o sobě. Jejím cílem bylo přesvědčit nejen ruský lid o tom, že jazykem, z něhož termín pochází, je francouzština. Doslova uvádí: „*Aby se Stalin pojistil, rozhodl, že dezinformace musí vypadat, jako by byla původně francouzská. ... - jinými slovy měla ukázat tento tradiční ruský úskok jako nástroj francouzských kapitalistů, namířený proti mírumilovným lidem v sovětském bloku.*“³ Právě z tohoto důvodu bylo slovo dezinformace údajně zařazené už ve Velké Sovětské encyklopedii z roku 1952 s informací, že se jedná o slovo původem z francouzštiny. Aby nebylo zmatku kolem původu slova málo, Bittman uvádí, že „*Termín 'dezinformace' je německého původu a Německo bylo také*

¹ GREGOR, Miloš a MLEJNKOVÁ, Petra. *Nejlepší kniha o fake news, dezinformacích a manipulacích!!!*. Brno: CPRESS, 2018. s. 10. ISBN 978-80-264-1805-4.

² NEUMANNOVÁ, Šárka, ed. *Sociologická encyklopedie*. Online. NEŠPOR, Zdeněk R. Dostupné z: <https://encyklopedie.soc.cas.cz/w/Dezinformace>. [citováno 2024-01-03].

³ PACEPA, Ion Mihai a RYCHLAK, Ronald J. *Dezinformace: tajná strategie Ruska, jak zničit Západ*. Přeložil Vladimír FUKSA. Brno: BizBooks, 2016. s. 54. ISBN 978-80-265-0527-3.

*první zemí, která v době první světové války založila dezinformační odbor, jehož úkolem bylo systematicky klamat.*⁴

Nicméně dohledání skutečného původu slova není předmětem této práce, a tak nám postačí vědět, že ať už jeho počátek leží kdekoli, jeho následnému rozšíření výrazně pomohla studená válka a další konflikty, které využívaly taktiky informační války. Pacea a Rychlak dokonce uvádí, že „*Za studené války pracovalo v sovětském bloku víc lidí pro dezinformaci, než v sovětské armádě a obranném průmyslu. Jen zpravodajská komunita bloku zaměstnávala více než milion úředníků a několik milionů informátorů po celém světě.*“⁵

V čem se zdroje na rozdíl od původu slova shodují je samotná definice. Slovem dezinformace v naprosté většině případů označují chování, při kterém je šířena nepravdivá či zavádějící informace za účelem ovlivnění nebo zmatení jejího adresáta. V akademickém slovníku současné češtiny pak ke slovu dezinformace nalezneme tuto definici: „*nepravdivá, vědomě zkreslená informace, jejímž cílem je ovlivnit určitou skupinu lidí nebo celou populaci*“⁶ To, co je při definici dezinformace velice podstatné, je právě onen záměr manipulace. Ten můžeme považovat za její signifikantní znak, pomocí kterého ji můžeme odlišit od jiných lživých zpráv.

1.2. Druhy dezinformací

V knize *Mezinárodní dezinformace*⁷ rozděluje Bittman dezinformace do dvou kategorií – na takzvané dezinformace propagandistické, které přirovnává k černé propagandě, a na tajné operace. Zatímco propagandistické dezinformace si kladou za cíl ovlivnit hlavně veřejné mínění, tajné operace mají dle Bittmana za úkol „*ovlivnit protivníky vládní aparát nebo jeho politickou, hospodářskou či*

⁴ BITTMAN, Ladislav. *Mezinárodní dezinformace: černá propaganda, aktivní opatření a tajné akce*. Praha: Mladá fronta, 2000, s. 95. ISBN 80-204-0843-6. Dostupné z: <https://ndk.cz/uuid/uuid:3ff4e880-0728-11e6-8cf1-005056825209>. [citováno 2024-01-14].

⁵ PACEPA, Ion Mihai; RYCHLAK, Ronald J. *Dezinformace: tajná strategie Ruska, jak zničit Západ*. Přeložil Vladimír FUKSA. Brno: BizBooks, 2016. s. 53. ISBN 978-80-265-0527-3.

⁶ *Akademický slovník současné češtiny*. Online. 2017–2024. Praha: Ústav pro jazyk český AV ČR. Dostupné z: <https://slovníkcestiny.cz/>. [citováno 2024-01-14].

⁷ BITTMAN, Ladislav. *Mezinárodní dezinformace: černá propaganda, aktivní opatření a tajné akce*. Praha: Mladá fronta, 2000, s. 96. ISBN 80-204-0843-6. Dostupné z: <https://ndk.cz/uuid/uuid:3ff4e880-0728-11e6-8cf1-005056825209>. [citováno 2024-01-14].

vojenskou elitu.“⁸ Z tohoto důvodu se tento druh dezinformací neobjevuje v klasických médiích, ale jako kanály k šíření jsou používáni tajní agenti a anonymní dopisy.

1.3. Přerod informace v dezinformaci

Úspěch dezinformací často tkví v tom, že se zakládají, byť jen částečně, na reálném základu. To ji činí mnohem uvěřitelnější a snáze šířitelnou. Může se dokonce stát, že se obyčejná pravdivá informace stane dezinformací, a to v následujících případech:

- Pravdivá informace je vytržena z kontextu takovým způsobem, že nabude zcela jiného významu. Typicky tak bývají vytrhávány věty z rozhovorů například s politiky a v předvolebních kampaních využívány protistranou k diskreditaci kandidáta.
- Pravdivá informace může být zkreslena tak, aby čtenáře uvrhla v omyl. Stačí k tomu vynechání důležitých informací, zveličeni hrozeb nebo používání emotivního jazyka.

1.4. Příklady z historie

Jak již bylo zmíněno, dezinformační taktika rozhodně není záležitostí novodobou. Její kořeny sahají hluboko do historie a velmi často je doložena ve spojitosti s válečnými konflikty. Jedním z těch nejvýznamnějších je samozřejmě 2. světová válka, jejíž dezinformační kampaně jsou na rozdíl od těch starověkých, doložitelné.

Jako jeden z příkladů uvádí Bittman⁹ i Alvarová¹⁰ osud ruského maršála Tučačevského. Ten byl v roce 1937 na základě dezinformace, že je zrádcem a německým agentem, popraven. Autorem tohoto plánu, který měl za cíl oslabit Rusko a zbavit ho schopných vojenských taktiků, byla údajně skupina kolem

⁸ BITTMAN, Ladislav. *Mezinárodní dezinformace: černá propaganda, aktivní opatření a tajné akce*. Praha: Mladá fronta, 2000, s. 96. ISBN 80-204-0843-6. Dostupné z: <https://ndk.cz/uuid/uuid:3ff4e880-0728-11e6-8cf1-005056825209>. [citováno 2024-01-14].

⁹ BITTMAN, Ladislav. *Mezinárodní dezinformace: černá propaganda, aktivní opatření a tajné akce*. Praha: Mladá fronta, 2000, s. 68-69. ISBN 80-204-0843-6. Dostupné z: <https://ndk.cz/uuid/uuid:3ff4e880-0728-11e6-8cf1-005056825209>

¹⁰ ALVAROVÁ, Alexandra. *Průmysl lži: propaganda, konspirace a dezinformační válka*. Online. 3., rozšířené vydání. Praha: Stanislav Juhaňák - Triton, 2022. ISBN 978-80-7684-056-0.

Reinharda Heydricha. Ta vytvořila falešné dokumenty, které podsunula na několik míst v německé rozvědce, kde mělo Československo svého agenta. Právě díky němu si vynesené dokumenty pomocí prezidenta Beneše našly cestu až ke Stalinovi. Síla těchto dezinformací pak dokázala Stalina zmanipulovat k tomu, aby se svých nejschopnějších lidí zbavil sám.

V souvislosti s 2. světovou válkou nelze nezmínit operaci Bodyguard, která proběhla v rámci vylovení v Normandii. Během této operace byla vedena obří dezinformační kampaň, která měla za cíl přesvědčit Němce, že místem zvoleným k vylovení spojenců je Pas de Calais. Pomocí dvojitých agentů byly Němcům podsouvány informace i o možných dalších místech vylovení. Taktéž byla vytvořena fiktivní armádní jednotka, umístěná v jihovýchodní Anglii. K uvěřitelnosti měla napomáhat nejen fingovaná rádiová vysílání této jednotky, ale i makety vyloďovacích plavidel a světla údajných zásobovacích lodí, která mohli Němci pozorovat z druhé strany kanálu La Manche.¹¹

Devatenáct let po konci druhé světové války rozvířila vody šumavského Černého jezera skupina potápěčů z pořadu *Zvědavé kamery* Československé televize. Na dně našla bedny s nacistickými materiály, které vyvolaly vlnu zájmu a pozdvižení i za hranicemi. Nejednalo se však o šťastnou náhodu, nýbrž o operaci Neptun – dezinformační akci československé Státní bezpečnosti. Její cíl byl na první pohled téměř úctyhodný. Měl totiž oddálit promlčení nacistických zločinů, znovu rozvířit téma nacistické minulosti Německa a zdiskreditovat některé západní politiky. Určitě stojí za zmínku, že za „otce“ této operace je označován Ladislav Bittman, v té době příslušník dezinformačního odboru československé rozvědky, který po srpnu 1968 emigroval do Spojených států. Tam se stal profesorem na univerzitě a napsal mimo jiné knihu, která je již v této práci několikrát citována.

1.5. Související pojmy

Pojem dezinformace však není jediný, který dnes hýbe mediálním a virtuálním prostorem. Úzce s ním souvisí, či se mu dokonce svým významem podobají i další velmi často užívané termíny, jako například hoax, fáma či fake

¹¹ GREGOR, Miloš a MLEJNKOVÁ, Petra. *Nejlepší kniha o fake news, dezinformacích a manipulacích!!!*. Brno: CPress, 2018. s. 12. ISBN 978-80-264-1805-4.

news. Jejich nadužíváním stále častěji dochází k jejich nesprávnému užití či mylné interpretaci, a to především proto, že k některým pojmům je i v současnosti velmi těžké najít přesnou definici. Proto považuji za vhodné, uvést níže uvedené termíny, které s dezinformacemi spojují důsledky jejich šíření, a to zejména ovlivnění veřejného mínění nebo názoru jednotlivce.

1.5.1. Fáma

Jedním takovým pojmem je fáma, která je s dezinformací často zaměňována. Sice se v obou případech jedná o neověřenou a z velké většiny nepravdivou zprávu, ale na rozdíl od dezinformace je dle Gregora a Mlejnkové „*fáma šířena bez vědomí, že se jedná o lež.*“¹² Stejní autoři pak slovo fáma uvádí jako synonymum a český překlad slova misinformace a jako nejčastější příklady fámy uvádí drby a různé historky. Pokud se však zamyslíme, i lidé, kteří dezinformacím bezmezně věří, je velmi často šíří dále, aniž si jsou vědomi, že se jedná o lež. Proto spatřuji hlavní rozdíl mezi fámou a dezinformací v jejich zrodu – tedy v tom, že dezinformace se rodí cíleně s jasným záměrem, zatímco fáma nemá ve svém počátku ani snahu manipulovat, ani nikoho ovlivňovat.

Kapferer v knize *Fáma – nejstarší médium světa* na téma fámy uvádí, že vzniká tam, kde veřejnost touží něco pochopit, ale nedostává se jí oficiální odpovědi. Připodobňuje ji k černému trhu informací. A upozorňuje na fakt, že ačkoli je fáma často definována jako neověřená informace, tak nese znaky dokonalého ověření. Často se totiž tváří jako přímé svědectví, ve kterém jsme ne my, ale někdo z našich blízkých, byl přímým svědkem oné události.¹³ Její vznik může být sice zcela neúmyslný, nebo může pramenit z nedostatku informací, ale její nekontrolovatelné šíření může ve finále způsobit podobně velké škody jako šíření dezinformací. Za hlavní rozdíly mezi fámou a dezinformací lze tedy považovat:

- **Původ**

Vznik dezinformace má často na svědomí určitá organizovaná skupina lidí, někdy dokonce přímo stát, zatímco fáma může

¹² GREGOR, Miloš a MLEJNKOVÁ, Petra. *Nejlepší kniha o fake news, dezinformacích a manipulacích!!!*. Brno: CPress, 2018. s. 8. ISBN 978-80-264-1805-4.

¹³ KAPFERER, Jean-Noël. *Fáma - nejstarší médium světa*. Online. Praha: Práce, 1992. s. 11-14. ISBN 80-208-0262-2. Dostupné z: <https://ndk.cz/uuid/uuid:9b6781f0-7c09-11e5-9cbd-5ef3fc9ae867>. [citováno 2024-01-31].

vzniknout mezi lidmi úplnou náhodou při běžné komunikaci, případně vzniká tam, kde není dostatek informací z oficiálních zdrojů.

- **Záměr**

Zatímco hlavním cílem dezinformace je už v jejím samotném počátku hlavně klamat a manipulovat, fáma může vzniknout na základě nedorozumění nebo zkreslení skutečných událostí.

- **Ověřitelnost**

Dezinformace může být zpravidla ověřena případně vyvrácena pomocí faktických informací nebo důkazů, zatímco u fámy může být ověřitelnost a dohledání prvotního zdroje velmi obtížná.

- **Rozsah**

Fámy se na rozdíl od dezinformací často šíří v určitých sociálních skupinách nebo komunitách, mohou být známé v daném místě a nesaají dále, než za hranice určitého regionu. Dezinformace však může být zacílena a navržena tak, aby měla dopad nejen na konkrétní skupinu, ale především mnohem širší spektrum lidí.

1.5.2. Propaganda

Pojem, který ve spojitosti s dezinformacemi určitě nelze vynechat je propaganda. Dezinformace je totiž považována za jeden z jejích mnoha nástrojů. Tento dnes již spíše negativně vnímaný pojem má kořeny v katolické církvi, která při svém boji proti protestantům založila „Sacra Congregatio de Propaganda Fide“ neboli *Posvátnou kongregaci pro šíření víry*.¹⁴ Původně latinské slovo *propagovat* neslo význam rozšiřovat či rozhlašovat. Ale už z jeho prvního použití katolíky je zřejmé, že ono „šíření víry“ mělo za cíl především přesvědčovat a obracet široké masy na katolickou víru. Byla to ovšem až první světová válka, která pojem znovu přivedla k životu. Válečná propaganda měla na jedné straně vést a motivovat vlastní obyvatelstvo k tomu, aby se nejen aktivně zapojilo, ale též věřilo ve

¹⁴ GREGOR, Miloš a MLEJNKOVÁ, Petra. *Nejlepší kniha o fake news, dezinformacích a manipulacích!!!*. Brno: CPress, 2018. s. 17. ISBN 978-80-264-1805-4.

vítězství. A na straně druhé se snažila protivníka demoralizovat, „s cílem zlomit jeho vůli bojovat nebo se bránit, případně jej naklonit vlastní pozici.“¹⁵

Ve své podstatě je cílem propagandy „přesvědčit adresáty, aby přijali myšlenky, přístupy a formy chování, které jim propagandista předkládá.“¹⁶ Používá k tomu mnoho různých nástrojů, ale především cílí na emoce. To, že je dnes slovo vnímáme převážně negativně je převážně výsledkem válečných konfliktů, nicméně propaganda je používána v širokém kontextu, od politického až po sociální. Na základě toho, zda známe její zdroj, můžeme dle Bittmana¹⁷ rozlišit tři základní druhy propagandy.

1.5.2.1. Bílá propaganda

Prvním z nich je bílá propaganda, u které lze identifikovat jak zdroj, tak i její záměr. Používá techniky známé z reklamního prostředí a pracuje s věrohodnými informacemi. Její autor se nijak neskrývá. Jako příklad lze uvést současné osvěty a kampaně cílené na boj proti kouření, alkoholu za volantem, nebo na podporu očkování.

1.5.2.2. Černá propaganda

Jako protipól k bílé propagandě existuje propaganda černá, u níž je velmi těžké odhalit jak jejího tvůrce, tak i cíl na který je namířena, protože obojí záměrně skrývá a často se i cíleně vydává za někoho jiného. Její nebezpečnost spočívá především v použitých technikách, jakými jsou například polopravdy, lži, manipulace, fake news, hoaxy. Láka na šokující a emočně podbarvené informace, využívá strachu nebo nemožnosti informace ověřit. Za nejčastější tvůrce černé propagandy označuje Bittman „zpravodajské služby, které mají k dispozici potřebnou mezinárodní síť. K dalším častým pachatelům patří různé tajné a

¹⁵ *Definice dezinformací a propagandy*. Online. In: Ministerstvo vnitra České republiky. 2024. Dostupné z: <https://www.mvcr.cz/chh/clanek/definice-dezinformaci-a-propagandy.aspx> [citováno 2024-01-31].

¹⁶ NUTIL, Petr. *Propaganda: Hra o mysl lidí*. In: Manipulátoři. Online. 2015. Dostupné z: <https://manipulatori.cz/propaganda-hra-o-mysl-lidi/>. [citováno 2024-01-27].

¹⁷ BITTMAN, Ladislav. *Mezinárodní dezinformace: černá propaganda, aktivní opatření a tajné akce*. Praha: Mladá fronta, 2000, s. 82-84. ISBN 80-204-0843-6. Dostupné z: <https://ndk.cz/uuid/uuid:3ff4e880-0728-11e6-8cf1-005056825209>. [citováno 2024-01-27].

*polotajné politické spolky a teroristické organizace s konspiračními programy a metodami.*¹⁸

1.5.2.3. Šedá propaganda

Na pomezí mezi bílou a černou propagandou můžeme nalézt propagandu šedou, která nese znaky obou výše zmíněných druhů. Oproti otevřeně lživé černé propagandě se šedá propaganda snaží působit dojem objektivity a maskuje své skutečné úmysly. Jedná se o sofistikovanější strategii, ve které tvůrce zpravidla využívá neoficiálních nebo neidentifikovatelných zdrojů a záměrně zaměňuje skutečné a nepravdivé informace.

Aby šedá propaganda vytvořila prostředí nejistoty, ve kterém bude těžké odlišit pravdu od lži, využívá techniky jako například zveličováním událostí, zamlčování faktů nebo vytrhávání z kontextu. Stejně jako černá propaganda sází na emoce a strach, který často vede k iracionálním rozhodnutím a reakcím.

Jak na téma propagandy trefně shrnuje Alvarová: *„Propaganda není jen šíření lži, jak by se mohlo zdát. Šíření lží a falešných informací, dezinformací a misinformací je samozřejmě temnější součástí této moderní zbraně. Ale propaganda disponuje neuvěřitelně kreativním arzenálem práce s pravdou, ke které přimíchává významy, akcenty, tu a tam drobnou lež, někdy jiné vyznění, správný podtext, mírně manipulovanou fotku...“*¹⁹ Navíc sama autorka upozorňuje na fakt, že vzdělanost rozhodně není zárukou toho, že se člověk nestane obětí propagandy. Tomuto tématu se však budu více věnovat v jiné části této práce.

1.5.3. Hoax

Dalším hojně skloňovaným novodobým pojmem je anglický pojem hoax, který lze přeložit jako falešnou, novinářskou kachnu, poplašnou zprávu, podvod, ale i kanadský žertík. Pojem má sice na první pohled široký záběr, ale z velké části se jedná o zprávu vytvořenou za účelem vyvolání paniky, nebo poškození určité osoby či instituce. Jak vysvětluje server hoax.cz: *„Jako hoax můžeme také označit*

¹⁸ BITTMAN, Ladislav. *Mezinárodní dezinformace: černá propaganda, aktivní opatření a tajné akce*. Praha: Mladá fronta, 2000, s. 83. ISBN 80-204-0843-6. Dostupné z: <https://ndk.cz/uuid/uuid:3e866460-0728-11e6-8cf1-005056825209>. [citováno 2024-01-27].

¹⁹ ALVAROVÁ, Alexandra. *Průmysl lži: propaganda, konspirace a dezinformační válka*. Online. 3., rozšířené vydání. Praha: Stanislav Juhaňák - Triton, 2022. ISBN 978-80-7684-056-0.

*šířenou zprávu, která obsahuje nepřesné, zkreslující informace, účelově upravené polopravdy nebo směsku polopravd a lží.*²⁰

Hoaxy často vyvolávají silné emoce nebo strach, a co je pro ně velmi příznačné je apel na jejich další šíření. Typicky se tak jedná o zprávy varující před neexistujícím nebezpečím, přinášející šokující odhalení, tvářící se jako uniklé tajné informace, podvodné výhry, nebo falešné prosby o pomoc a mnoho dalších. Hoax může být šířen různými způsoby. V počátcích internetu se tak nejčastěji dělo takzvanými řetězovými emaily, v současnosti především pomocí sociálních sítí, jež umožňují extrémně rychlé sdílení pomocí tlačítek ke sdílení či zaslání zprávy.

1.5.4. Fake news

Dalším zajímavým a často používaným termínem je fake news, v českém překladu „falešné zprávy“, u jehož definice nepanuje obdobně jako u fámy přesná shoda. Zatímco Gregor a Mlejnková dávají mezi pojmy dezinformace a fake news rovnítko²¹, Nutil je označuje jako „*úmyslné šíření dezinformací prostřednictvím tradičních nebo internetových médií a sociálních sítí, a to za účelem politického nebo finančního zisku.*“²² Přirovnává je tedy spíše k dezinformačním médiím. V rozhovoru pro Český rozhlas říká odborník na mediální studia Marek Šebeš, vedoucí katedry společenských věd na pedagogické fakultě Jihočeské univerzity v Českých Budějovicích, že je v dnešní době opravdu těžké některé tyto pojmy odlišit, protože v posledních letech vznikly desítky až stovky studií, ve kterých pro tato slova nalezneme mírně odlišné definice. V užším pojetí, lze dle Šebeše fake news vnímat jako zpravodajství, které se snaží vypadat jako skutečné zprávy, imituje je, ale ve skutečnosti je úmyslně falešné a nepravdivé.²³ Tento úhel pohledu tedy nevnímá fake news a dezinformace jako zcela totožné pojmy.

²⁰ *Co je to hoax.* Online. In: Hoax.cz. 2000-2024. Dostupné z: <https://hoax.cz/hoax/co-je-to-hoax>. [citováno 2024-01-31].

²¹ GREGOR, Miloš a MLEJNKOVÁ, Petra. *Nejlepší kniha o fake news, dezinformacích a manipulacích!!!*. Brno: CPRESS, 2018. s. 8, 46. ISBN 978-80-264-1805-4.

²² NUTIL, Petr. *Média, lži a příliš rychlý mozek: průvodce postpravdivým světem.* Online. Praha: Grada, 2018. ISBN 978-80-271-0716-2. [citováno 2024-01-31].

²³ ŠEBEŠ, Marek. *Pojem „fake news“ je ryze současný. Lživé, podvržené zprávy se ale mezi lidmi šířily vždycky.* Online. In: Dopolední host. Český rozhlas, 26. ledna 2022. Dostupné z: <https://budejovice.rozhlas.cz/pojem-fake-news-je-ryze-soucasny-lzive-podvrzene-zpravy-se-ale-mezilidmi-sirily-8486010>. [citováno 2024-01-31].

1.5.1. Konspirační teorie

Na rozdíl od výše zmíněných pojmů, jako je fáma, dezinformace či hoax, se konspirační teorie vyznačuje tím, že představují komplexní a často fantastický příběh, který vysvětluje určité události nebo jevy pomocí skrytých intrik, tajných spiknutí nebo manipulací, často bez dostatečných důkazů a na základě podezření z údajných skrytých motivací. „*Chápeme ji nikoli jako obyčejnou domněnku, že ‚k tomuhle asi došlo‘, nýbrž jako něco, co danou věc obšírněji vysvětluje: co ji zasazuje do rámce, jenž se pokouší objasnit svět jako takový. Zásadní však je, že se vyskytují i konkurenční teorie. Musí existovat oficiální narativ, vůči němuž je příslušná teorie alternativou.*“²⁴ Její zdánlivá promyšlenost ji v očích těch, kteří v ní uvěřili, činí téměř „neprůstřelnou“. Navíc jakákoli diskuze se zastánci takových teorií, často končí tím, že je člověk označen za součást spiknutí, ačkoli předkládá racionální důkazy a věcné argumenty.

Na stránkách Evropské unie můžeme nalézt definici, která říká, že konspirační teorie je víra, že určité události nebo situace jsou v zákulisí tajně manipulovány mocnými silami s negativním záměrem.²⁵ Zároveň uvádí několik znaků, kterými se konspirační teorie vyznačují:

- Tvrdí, že na pozadí různých událostí stojí spiknutí.
- Toto spiknutí má na svědomí určitá skupina lidí – tzv. konspirátorů.
- Překládají důkazy, které mají jejich teorii potvrdit.
- Události se podle nich nedějí náhodně; ve skutečnosti nic není takové, jak se na první pohled zdá.
- Černobílé vidění světa – existují pouze dobří a zlí.
- Vznáší obvinění proti konkrétním skupinám nebo osobám.

Jejich úspěch je založen na tom, že poskytují na první pohled logický výklad událostí, jejichž oficiální verze může v lidech vzbuzovat nejasnosti a pochyby.

²⁴ PHILLIPS, Tom a Jonn ELLEDGE. *Konspirační teorie: historie obludných teorií a jak jim nenaletět*. Online. Brno: Jota, 2023. ISBN 978-80-7689-234-7. [citováno 2024-02-01].

²⁵ *Jak rozpoznat konspirační teorii?* In: Evropská komise. Online. 2020. Dostupné z: https://commission.europa.eu/strategy-and-policy/coronavirus-response/fighting-disinformation/identifying-conspiracy-theories_cs. [citováno 2024-02-04].

Touha po jasném vysvětlení následně vede k popularitě a rychlému šíření konspiračních teorií, které „nehrají“ na náhodu, ale za vším vidí zcela jasný plán spiknutí s konkrétním účelem.

Mezi nejznámější konspirační teorie patří například tvrzení, že virus HIV byl stvořen v laboratoři za účelem snížení lidské populace, globální oteplování je mýtus, za útoky na Světové obchodní centrum nestojí teroristé nýbrž samotná americká vláda, která potřebovala záminku pro vpád na Blízký východ, a mnoho dalších na téma Chemtrails, Illuminátů, Ufo, nedávný Covid-19, nebo třeba přistání na měsíci.²⁶

1.5.2. Misinformace

Jak již bylo zmíněno výše, Gregor a Mlejnková považují pojmy fáma a misinformace za synonyma.²⁷ Na základě různých definic však lze i mezi těmito pojmy vnímat určitý rozdíl. V knize *Misinformation and fake news in education* definují autoři misinformaci jako nepravdivou informaci, která je sdílena se záměrem informovat, aniž by si byl zdroj vědom nepravdy či nepřesnosti.²⁸ Na základě této definice by šlo misinformaci vnímat jako zprávu, která se objeví v médiích a její autor si skutečně není vědom její nepravdivosti. Prvotním záměrem zprávy je v případě misinformace pouze informovat bez úmyslu klamat či manipulovat, jako je tomu u dezinformace.

Server e-bezpeci.cz tuto domněnku potvrzuje, když k výkladu přidává i příklad: „*Typickou ukázkou misinformace je např. zveřejnění chybné ilustrační fotografie ve vysílání České televize. Česká televize totiž omylem použila snímek se škodami po moravském tornádu jako ilustraci k reportáži o válce na Ukrajině,*

²⁶ GREGOR, Miloš a MLEJNKOVÁ, Petra. *Nejlepší kniha o fake news, dezinformacích a manipulacích!!!*. Brno: CPress, 2018. s. 49. ISBN 978-80-264-1805-4.

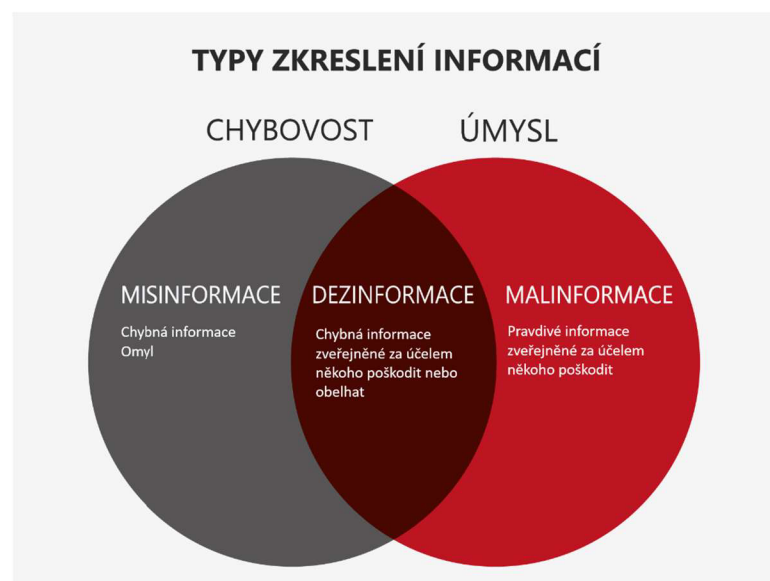
²⁷ GREGOR, Miloš a MLEJNKOVÁ, Petra. *Nejlepší kniha o fake news, dezinformacích a manipulacích!!!*. Brno: CPress, 2018. s. 8. ISBN 978-80-264-1805-4.

²⁸ KENDEOU, Panayiota; ROBINSON, Daniel H. a MCCRUDDEN, Matthew T. *Misinformation and fake news in education*. . Online. Charlotte, NC: Information Age Publishing, [2019]. ISBN 9781641138536. Dostupné z:

https://books.google.cz/books?id=IhXFDwAAQBAJ&pg=PA1&hl=cs&source=gbs_toc_r&cad=2#v=onepage&q&f=false. [citováno 2024-01-31].

svůj omyl však přiznala a vysvětlila, jak k němu došlo.“²⁹ Definici pojmu nabízí i web Ministerstva vnitra, který za zásadní znak misinformace považuje absenci cíleného záměru manipulovat nebo ovlivňovat.³⁰

Zatímco fámy, často začínající slovy „Slyšela jsem; Soused povídal; Povídá se...“ v nás už při běžné komunikaci mohou vzbuzovat určité pochyby o své pravdivosti – koneckonců latinské slovo *fama* znamená pověst, na misinformaci můžeme narazit i ve zcela seriózních médiích jakožto na novinářskou chybu. Případně může vzniknout z přesvědčení, že se o pravdu jedná. K odlišení misinformace od dezinformace poskytuje server bezfaulu.net nejen přehlednou grafiku (viz níže), ale i následující vysvětlení: „Pokud se médium po vydání chybné informace omluví a tuto informaci opraví z podstaty se nemůže jednat o dezinformaci. Oprava a omluva jsou naprosto dostatečným důkazem, že nejde o úmysl.“³¹

Zdroj: bezfaulu.net³²

²⁹ KOPECKÝ, Kamil. *Co je to vlastně ten hoax, dezinformace, misinformace nebo třeba fake news? Čím se tyto termíny liší a co mají společného?*. In: E-Bezpečí. Online. 2022. Dostupné z: <https://www.e-bezpeci.cz/index.php/clanky-komentare/2864-co-je-to-vlastne-ten-hoax-dezinformace-misinformace-nebo-treba-fake-news-cim-se-tyto-terminy-lisi-a-co-maji-spolecneho>. [citováno 2024-02-05].

³⁰ *Definice dezinformací a propagandy*. In: Ministerstvo vnitra České republiky. Online. 2024. Dostupné z: <https://www.mvcr.cz/chh/clanek/definice-dezinformaci-a-propagandy.aspx>. [citováno 2024-01-31].

³¹ BURÝŠEK, Jiří. *Co je to dezinformace?* In: Bezfaulu.net. Online. Dostupné z: <https://bezfaulu.net/clanky/o-manipulaci/co-je-to-dezinformace/>. [citováno 2024-02-05].

³² BURÝŠEK, Jiří. *Co je to dezinformace?* In: Bezfaulu.net. Online. Dostupné z: <https://bezfaulu.net/clanky/o-manipulaci/co-je-to-dezinformace/>. [citováno 2024-02-05].

1.5.3. Malinformace

Poslední z řady zmiňovaných pojmů je malinformace, která se od ostatních termínů liší nejvýrazněji. Jedná se totiž o pravdivou zprávu, kterou činí zajímavou její účel – a tím je poškodit buď osobu, skupinu osob, nebo organizaci. Jejich zveřejnění je často vhodně načasováno tak, aby měla informace velký dosah a daný subjekt byl v očích veřejnosti zdiskreditován.

Jedním z nejvíce zmiňovaných příkladů v souvislosti s malinformacemi je skupina WikiLeaks. Ta na svém veřejně přístupném serveru publikuje tajné či citlivé informace týkající se vysokých politiků, válečných konfliktů i celých vlád. Zdrojům těchto informací tato skupina poskytuje anonymitu a veškeré informace před zveřejněním prochází důkladným ověřováním. Její aktivita však utichla v roce 2021, kdy na svém webu zveřejnila prozatím poslední příspěvek. Mnohem novější kauzy, které bychom mohli považovat za malinformace jsou Panama papers a Pandora papers, které zveřejnilo Mezinárodní konsorcium investigativních novinářů. Tyto uniklé dokumenty odhalují obrovské množství informací o přesunech i praní špinavých peněz, daňových uních a mnoha dalších finančních praktikách, ve kterých figurují nejen drogoví dealeri, ale i celebrity, vůdci, politici i členové královských rodin.³³

Jak je vidět, pojmů spojených s dezinformacemi existuje mnoho. Jejich přesné definování je často obtížné hlavně z toho důvodu, že se jedná o relativně nové pojmy, jejichž podoba se nejen teprve ustaluje, ale je ovlivňována i kontextem, ve kterém jsou používány.

³³. *Pandora Papers: An offshore data tsunami*. Online. In: The international consortium of investigative journalists. 2021. Dostupné z: <https://www.icij.org/investigations/pandora-papers/about-pandora-papers-leak-dataset/>. [citováno 2024-02-01].

2. Šíření dezinformací

Ustálení definic výše zmíněných pojmů nenahrává ani fakt, že žijeme v době, kdy v celosvětovém měřítku vzniká denně téměř nepředstavitelné množství webového obsahu. Ať už se jedná o blogy, články, komentáře, zprávy nebo příspěvky na sociálních sítích. Webový obsah může vytvářet téměř kdokoli, a na rozdíl od redaktora seriózního zpravodajského deníku, nepodléhá jeho dílo před zveřejněním žádné editaci, či kontrole „z vyšších míst“. Jen české dezinformační weby vyprodukovaly za rok 2021 neuvěřitelných 197 177 článků, tedy přibližně 540 článků denně.³⁴ Šíření dezinformací se tak stalo významným fenoménem ovlivňujícím celou naši společnost.

V následujících kapitolách se proto zaměřím na vysvětlení, proč i v době, kdy má naprostá většina lidí alespoň základní vzdělání, dokáže lidský mozek tak snadno podlehnout kouzlu dezinformace a jaké jsou k tomu používány techniky. Budou vysvětleny důvody i způsoby, jimiž dezinformace pronikají do veřejného prostoru a také faktory přispívající k jejich úspěšnému rozšiřování mezi jednotlivými skupinami populace.

2.1. Člověk v síti dezinformací

„Problémem nyní není získávat informace, ale zorientovat se v nich, vyhodnotit je a filtrovat,“³⁵ píše výstižně Filip Struhárik ve své knize *Co je nového v médiích* a naráží tím na fakt, že lidský mozek nebyl z evolučního hlediska připraven na problém, kterému musí v 21. století čelit. Tím se stalo téměř absurdní množství informací, které k nám ze všech stran pronikají. Asi jen málokdo si před 25 lety, kdy si internet v České republice pomalu nacházel cestu mezi veřejnost, dokázal představit, že dnes bude možné hned po probuzení ještě v teple své postele zkontrolovat na mobilním telefonu nové e-maily, podívat se na svůj účet v bance, nebo si přečíst nové zprávy. Už není nutné zapnout ani rádio, ani televizi, a už vůbec nemusíme do novinového stánku na rohu ulice. Informace máme doslova v hrsti, přístupné 24 hodin, 7 dní v týdnu. Jen pro představu je sledování

³⁴ *Dezinformace*. Online. In: Česko v datech. 2022. Dostupné z: <https://www.ceskovdatech.cz/clanek/176-dezinformace/>. [citováno 2024-02-04].

³⁵ STRUHÁRIK, Filip. *Co je nového v médiích*. Přeložila Štěpánka BORSKÁ. Co je nového. Praha: Nová beseda, 2022. s. 7. ISBN 978-80-88383-34-5.

zpravodajství druhou nejčastější aktivitou na internetu hned po nakupování. Čísla hovoří až o 6,5 milionech uživatelů, kteří měsíčně navštíví zpravodajské servery.³⁶

Tento informační „luxus“ má však i svou odvrácenou stranu. Internet se stal místem, kde může kdokoli vytvářet téměř jakýkoli obsah a následně ho sdílet. Ať už je pravdivý, škodlivý, poškozující či nikoli. Pro většinu populace, která před třiceti lety sotva tušila, co slovo internet znamená, se nyní jedná o místo, kde se mohou stát velmi snadnou kořistí nejen podvodníků, ale i dezinformátorů.

A Češi v jednom z posledních průzkumů přiznávají, že si v rozpoznávání dezinformací příliš nevěří. Těch, kteří si myslí, že to dokážou je pouhých 56 %, což je ve srovnání s předchozím rokem pokles o 11 procentních bodů. Navíc je to mezi evropskými zeměmi 4. nejhorší výsledek.³⁷ Pro *Seznam zprávy* uvádí k této statistice odborník na dezinformace z Fakulty sociálních studií Masarykovy univerzity Miloš Gregor tři možná vysvětlení. Prvním z nich je to, že dezinformátoři postupem času zdokonalili podobu dezinformací natolik, že je čím dál obtížnější je odlišit od pravdivých informací. Případně pak rezignace části společnosti na jakoukoli snahu se v obrovském množství informací zorientovat. Ve třetím vysvětlení uvádí jako možnou příčinu výrazného poklesu možnost, že si lidé paradoxně více uvědomují nebezpečí a sofistikovanost dezinformací a sebekriticky přiznávají, že rozlišení dezinformací je v současnosti velmi obtížné.³⁸

2.1.1. Proč lidský mozek věří dezinformacím

Jedním z důvodů, proč je pro nás tak obtížné dezinformace odlišit, není pouze jejich současná důmyslnost. Problémem je, že nás v této oblasti zrazuje náš vlastní mozek. Síla dezinformací tkví v jejich zacílení na náš limbický systém. Tato stará část mozku je zodpovědná nejen za rychlé úsudky, intuici, ale i emoce.³⁹ A ty bohužel hrají klíčovou roli v našem vnímání informací. Dezinformace, které

³⁶ *Češi online 2022*. Online. In: Sdružení pro internetový rozvoj. 2022. Dostupné z: https://www.spir.cz/wp-content/uploads/2023/09/Cesi_online_2022.pdf. [citováno 2024-02-09].

³⁷ *Dezinformace*. Online. In: Česko v datech. 2022. Dostupné z: <https://www.ceskovdatech.cz/clanek/176-dezinformace/>. [citováno 2024-02-04].

³⁸ NOVOTNÁ, Barbora a Petr JUNA. *Češi si proti dezinformacím nevěří. Pomocť může „očkování“*. Online. In: Seznam zprávy. 2022. Dostupné z: <https://www.seznamzpravy.cz/clanek/fakta-dezinformace-jsou-na-vzestupu-a-cesi-si-v-jejich-odhalovani-neveri-215774>. [citováno 2024-02-10].

³⁹ NUTIL, Petr. *Média, lži a příliš rychlý mozek: průvodce postpravdivým světem*. Online. Praha: Grada, 2018. ISBN 978-80-271-0716-2. [citováno 2024-02-11].

vyvolávají silné emoce, jako je strach, hněv nebo nenávisť, se nejen snáze zapamatují ale i šíří. Zacílením na emoce se dezinformátoři snaží obejít takzvaný neokortex, novější část mozku, která je zodpovědná za kritické myšlení, analýzu a logiku.

Do karet jim hraje i fakt, že je u člověka velmi těžké změnit jednou vytvořený první dojem. „*Při prvním setkání s novým podnětem jej náš mozek zhodnotí na základě několika vlastností, které si zapamatuje. Ve chvíli, kdy se s podnětem nebo s některou z jeho vlastností setkáme znovu, náš mozek bezmyšlenkovitě uzpůsobí své chování na základě předchozí zkušenosti.*“⁴⁰ Tato schopnost zjednodušení a zobecnění sice pomohla našim předkům přežít, ale má za výsledek i to, že zvrátit onen první dojem je velmi obtížné. A to i v případě, že je člověk konfrontován s fakty, které jeho prvotní názor vyvrací či označují za nesprávný.

S tímto chováním následně souvisí i takzvané konfirmační zkreslení. To označuje tendenci lidí vyhledávat, interpretovat a pamatovat si informace, které potvrzují jejich stávající přesvědčení. Následně jsou schopni ignorovat, zpochybňovat nebo nesprávně chápat informace, které jsou v rozporu s jejich přesvědčením. Proto například lidé s existujícími předsudky snáze uvěří (dez)informacím, které tyto předsudky potvrzují, ačkoli mohou obsahovat nesrovnalosti či chyby. A ve chvíli, kdy jsou poskytnuté informace sice pravdivé, ale v rozporu s jejich přesvědčením, tak tyto informace odmítnou.

2.1.2. Manipulační techniky

Orientaci v současném množství informací nám neulehčuje ani fakt, že ve spoustě z nich jsou ukryté různé techniky mediální manipulace. K jejich odhalení je zapotřebí nejen velké množství znalostí, ale i schopnost kritického myšlení. Jako nejčastější uvádí Nutil⁴¹ následující techniky:

- **Selektivní výběr**

Selektivní výběr může spočívat nejen v zamlčování informací, které

⁴⁰ GREGOR, Miloš a MLEJNKOVÁ, Petra. *Nejlepší kniha o fake news, dezinformacích a manipulacích!!!*. Brno: CPRESS, 2018. s. 78. ISBN 978-80-264-1805-4.

⁴¹ NUTIL, Petr. *Média, lži a příliš rychlý mozek: průvodce postpravdivým světem*. Online. Praha: Grada, 2018. ISBN 978-80-271-0716-2. [citováno 2024-02-11].

by samotné médium, či spřízněné subjekty mohly poškodit, ale i ve velikosti prostoru poskytovaném jednotlivým stranám.

- **Logické klamy, argumentační fauly**

Mají za cíl přesvědčit adresáta o pravdivosti tvrzení „*bez ohledu na logickou platnost samotných argumentů*“⁴². Odvádí pozornost od podstaty otázky nebo zkreslují logický vztah mezi předloženými důkazy a závěrem.

- **Přesměrování pozornosti**

Snaha vytvořit velké množství umělých kauz a nepodstatných informací a odvést pozornost od závažných kauz či problémů.

- **Emociálně zabarvené a hodnotící výrazy**

Nic nepomůže přesvědčit potenciálního čtenáře, aby si článek přečetl, tak jako lákavý titulek. Dezinformátoři často používají senzační, zavádějící a emočně podbarvené titulky.

- **Načasování**

Publikování článků v příhodný moment může nejen zvýšit jeho dosah, ale i následky, které bude jeho obsah mít. Typicky se tak jedná o předvolební kauzy konkurenčních kandidátů a podobně.

Dále určitě stojí za zmínku i manipulace s obrázky a videem, které je v dnešní době snazší než kdy dřív. K manipulaci fotkou či videem stačí, že jsou použity v naprosto jiném kontextu než jejich originál. Nástup umělé inteligence dnes dokonce umožňuje komukoli snadno vytvářet koláže, aniž by jejich tvůrce někdy pracoval s grafickým editorem.

Umělá inteligence však umí manipulovat i s videem. Vytváření falešných videí se dnes označuje jako deepfake. „*Ukazovat mohou například známé osobnosti nebo politiky při něčem, co ve skutečnosti nikdy neudělali. Nebo obsahují něco, co nikdy neřekli.*“⁴³ Bohužel se zneužití těchto technologií k tvorbě dezinformací přímo nabízí. Obrovské nebezpečí pak spočívá především v tom, že

⁴² *Argumentační fauly*. Online. In: Bezfaulu. 2019. Dostupné z: <https://bezfaulu.net/argumentacni-fauly/>. [citováno 2024-02-11].

⁴³ STRUHÁRIK, Filip. *Co je nového v médiích*. Přeložila Štěpánka BORSKÁ. Co je nového. Praha: Nová beseda, 2022. s. 68. ISBN 978-80-88383-34-5.

velká část populace nemá o těchto možnostech ani potuchy a výsledné fotky či videa vnímají jako skutečné. Nakolik mohou být tyto nástroje v rukou dezinformátorů škodlivé, lze demonstrovat na případu, kdy se po sociálních sítích šířily věrohodně vypadající fotografie papeže Františka v nočním klubu, viz níže.

Zdroj: Manipulátoři.cz⁴⁴

2.1.3. Vliv dezinformací na rozhodování člověka

Jak se ukázalo, víra v dezinformace a jejich následné šíření, může mít velký vliv na rozhodování jednotlivců i celých skupin. Jak na toto téma píše Struhárik: „Rok 2016 byl rokem, kdy západní svět procitnul a naplno si uvědomil zhoubnou sílu dezinformací, které mohou mít v novém mediálním prostředí opravdu velkou efektivitu a vliv. Ukázal jim to Trump, ale i referendum o vystoupení Velké Británie z Evropské unie.“⁴⁵ A nebyly to pouze volby a referenda, která upozornila na vzrůstající aktivitu dezinformátorů, ale i nedávná pandemie Covid-19.

Důvody, proč lidský mozek dezinformacím vůbec uvěří, již byly popsány v předchozí kapitole. Je to právě ono zmíněné zacílení dezinformací na emoce, co může následně jedince silně ovlivnit při jakémkoli rozhodování. Strach a nejistota mohou nakonec převážit nad racionálním uvažováním a vést k nesprávným zhodnocením dané situace. Významnou roli hrají dezinformace

⁴⁴ CEMPER, Jan. *Fotografie s bavícím se papežem jsou výsledkem umělé inteligence*. Online. In: Manipulátoři. 2024. Dostupné z: <https://manipulatori.cz/fotografie-s-bavicim-se-papezem-jsou-vysledkem-umele-inteligence/>. [citováno 2024-02-11].

⁴⁵ STRUHÁRIK, Filip. *Co je nového v médiích*. Přeložila Štěpánka BORSKÁ. Co je nového. Praha: Nová beseda, 2022. s. 61. ISBN 978-80-88383-34-5.

i v posilování předsudků, jejichž přítomnost má taktéž významný vliv na naše volby. Příkladem mohou být dezinformační kampaně šířící například strach z migrantů, kterých často využívají populistické i krajně pravicové strany kandidující ve volbách.

Víra v dezinformace však nemusí ovlivňovat pouze naše volební preference. Může být tak silná, že naruší kupříkladu rodinné vztahy. V sociálním kontextu je pro nás totiž „*naprosto přirozené přátelit se s lidmi s podobnými názory a odpovídajícím společenským statusem.*“⁴⁶ Názor a následné rozhodnutí tak může být silně ovlivněno tím, v co věří ti, jež považujeme za důvěryhodné zdroje informací, například přátele. U těch také často hledáme nejen rady a pochopení, ale i souhlas s našim vlastním jednáním. A zatímco souhlas ostatních má na náš mozek pozitivní efekt, pokud s námi naopak někdo dlouhodobě nesouhlasí, nebo „naši pravdu“ dokonce vyvrací, máme tendence takové negativní „podněty“ z našeho okolí vytlačovat, i kdyby se jednalo o členy rodiny.

2.2. Důvody šíření dezinformací

S výše popsaným chováním, při kterém se jedinci obklopují pouze těmi, kteří s nimi souhlasí, souvisí pojmy informační a sociální bublina. Tyto bubliny jsou také jednou z příčin velmi úspěšného šíření dezinformací. Sociální bublina není ve společnosti ničím novým. Lze ji označit za „*neviditelnou a téměř nepropustnou hranici mezi částmi společnosti, které se odlišují kulturně, sociálně nebo politicky.*“⁴⁷ Mezi jednotlivými bublinami nedochází k výměně informací ani ke konfrontaci rozdílných názorů. V jedinci následně vzniká dojem, že názory jeho sociální skupiny jsou názorem všech. Šíření dezinformací ve skupinách podobně smýšlejících lidí navíc zvyšuje šanci na jejich proniknutí do naší mysli a zvyšuje úspěšnost jejich dalšího šíření.

Zatímco sociální bublinu bychom mohli považovat za skupinu lidí, která sdílí stejné názory, informační bublina by se dala označit spíše za prostor, ve kterém se jedinec setkává pouze s informacemi, které potvrzují jeho stávající názory

⁴⁶ GREGOR, Miloš a MLEJNKOVÁ, Petra. *Nejlepší kniha o fake news, dezinformacích a manipulacích!!!*. Brno: CPress, 2018. s. 117. ISBN 978-80-264-1805-4.

⁴⁷ GREGOR, Miloš a MLEJNKOVÁ, Petra. *Nejlepší kniha o fake news, dezinformacích a manipulacích!!!*. Brno: CPress, 2018. s. 116. ISBN 978-80-264-1805-4.

a přesvědčení. Za zvýšeným výskytem informačních bublin stojí především nástup internetu a jeho algoritmy. Ty jsou navrženy tak, aby uživatelům zobrazovaly výsledky, které jsou pro ně nejzajímavější, například na základě jejich předchozího vyhledávání. To nevyhnutelně vede k tomu, že se uživatelům zobrazuje především obsah, který potvrzuje jejich stávající názory. S příchodem sociálních sítí se problém informačních bublin ještě prohloubil. A ačkoli například Facebook o problému ví, Struhárik⁴⁸ uvádí, že firma od řešení v podobě omezování nebezpečných příspěvků nakonec ustoupila z čistě zjištěných důvodů. Uživatelé totiž na síti trávili méně času, čímž firmě snižovali příjmy z reklam.

Reklama souvisí i s další příčinou rychlého šíření. Ukázalo se, že oblast dezinformací může skýtat prostor pro potenciálně vysoké výdělky. Provozovatelé internetových stránek mohou profitovat z reklamy, která se na jejich stránkách zobrazuje. Platí jednoduchá rovnice – čím více lidí stránku navštíví, tím více peněz jeho provozovatel vydělá. Jak přilákat dostatek návštěvníků ve světě, kde je registrována více než jedna miliarda webových stránek vymysleli tvůrci takzvaných dezinformačních webů. Kromě webů, jejichž prvořadým cílem je skutečně manipulovat a ovlivňovat politickou a sociální situaci, a jejichž financování lze sledovat za hranice naší země, existují i dezinformační weby, jejichž hlavním zájmem je vydělat. Server MediaGuru uvádí, že celosvětově dosahují příjmy dezinformačních webů z reklam závratných 2,6 miliard dolarů ročně, tedy přibližně 56 miliard korun.⁴⁹ Reportéři serveru Seznam zprávy se pak zaměřili na české dezinformační weby a jejich výdělky. Ty jsou často skryty na netransparentních účtech, a proto není snadné jejich skutečnou výši zjistit. Ale například web Aeronet.cz měl v roce 2016 údajně příjmy kolem 33 tisíc korun měsíčně.⁵⁰ Webová stránka Aktuálně.cz pak v článku z roku 2020 na toto téma uvádí, že „podle studie Prague Security Studies Institute například jenom stránka

⁴⁸ STRUHÁRIK, Filip. *Co je nového v médiích*. Přeložila Štěpánka BORSKÁ. Co je nového. Praha: Nová beseda, 2022. s. 61. ISBN 978-80-88383-34-5.

⁴⁹ *Dezinformační weby získávají z reklamy globálně 2,6 mld. USD*. Online. In: MediaGuru. 2021. Dostupné z: <https://www.mediaguru.cz/clanky/2021/08/dezinformacni-weby-ziskavaji-z-reklamy-globalne-2-6-mld-usd/>. [citováno 2024-02-13].

⁵⁰ CIROKOVÁ, Kristina a VALÁŠEK, Lukáš. *Přehled těch, kteří v Česku vydělávají na strachu lidí*. Online. In: Seznam Zprávy. 2023. Dostupné z: <https://www.seznamzpravy.cz/clanek/domaci-kauzy-kdo-v-cesku-vydelava-na-strachu-lidi-232386>. [citováno 2024-02-13].

*Pravý prostor nebo AC24 dostává měsíčně z reklamy okolo 80 tisíc korun.*⁵¹ Stejně číslo uvádí jako odhad i spolek Nelež.⁵² Kromě využívání reklamy jsou i dezinformační weby, které čtenáře přímo vybízí k zaslání příspěvku údajně určeného k fungování stránky. Peníze včas často končí na netransparentních účtech.

Na slušné výdělků údajně dosahují i takzvané trollové. Jedná se o osoby, které se záměrně snaží šířit dezinformace a manipulovat s veřejným míněním na sociálních sítích, v diskusních fórech a jiných online platformách, kde šíří falešné nebo zavádějící informace. Někteří trollové sice jednají jen pro vlastní pobavení a radost z reakcí, nebo se snaží prosazovat určitý politický nebo ideologický postoj z vlastního přesvědčení. Ale bohužel existují i trollové profesionální. „*Jejich úkolem je převážně šířit po světě extremistické ideologie a názory, vyvracet normální umírněné postoje, nabádat k násilí, používat násilné příměry a slovník.*“⁵³ O jejich existenci informovala například novinářka Ljudmila Savčuková, která v Petrohradě pronikla do tzv. trollí farmy, místa, kde jsou tito lidé načerno zaměstnání, sdružováni a pracují na směny s předem danými instrukcemi. Vydělat si prý na tomto místě mohou kolem 50 tisíc rublů měsíčně, v době, kdy Savčuková tyto informace zveřejnila, přibližně 20 tisíc korun.⁵⁴ O svém zaměstnavateli mají často mizivé informace. V Rusku se však k založení a financování jedné z nich, přiznal vlivný podnikatel Jevgenij Prigožin.⁵⁵

Kromě výše uvedených důvodů zůstává stále jednou z nejzásadnějších příčin šíření dezinformací jejich použití v kampaních určených k prosazení specifických cílů. Politické, ideologické či jiné skupiny využívají dezinformace

⁵¹ DRAGON, Radek. *Dezinformátoři vydělávají na reklamě stovky tisíc. Velké firmy inzerci u nich stahují.* Online. In: Aktuálně.cz. 2023. Dostupné z: <https://zpravy.aktualne.cz/domaci/dezinformatori-vydelavaji-na-reklame-stovky-tisic/r~7e2b1ebcafe411eaa25cac1f6b220ee8/>. [citováno 2024-02-13].

⁵² *Dezinformační weby získávají z reklamy globálně 2,6 mld. USD.* Online. In: Media Guru. 2021. Dostupné z: <https://www.mediaguru.cz/clanky/2021/08/dezinformacni-weby-ziskavaji-z-reklamy-globalne-2-6-mld-usd/>. [citováno 2024-02-13].

⁵³ ALVAROVÁ, Alexandra. *Průmysl lži: propaganda, konspirace a dezinformační válka.* Online. 3., rozšířené vydání. Praha: Stanislav Juhaňák - Triton, 2022. ISBN 978-80-7684-056-0.

⁵⁴ ALVAROVÁ, Alexandra. *Průmysl lži: propaganda, konspirace a dezinformační válka.* Online. 3., rozšířené vydání. Praha: Stanislav Juhaňák - Triton, 2022. ISBN 978-80-7684-056-0.

⁵⁵ KŘOVÁKOVÁ, Kateřina. *Šéf vagnerovců poprvé přiznal, že založil největší ruskou trollí farmu.* Online. In: Seznam Zprávy. 2023. Dostupné z: <https://www.seznamzpravy.cz/clanek/zahranicni-sef-vagnerovcu-poprve-priznal-ze-zalozil-nejvetsi-ruskou-trolli-farmu-225694>. [citováno 2024-02-13].

k manipulaci veřejného mínění, formování politických postojů nebo ovlivňování volebních výsledků.

2.3. Způsoby šíření dezinformací

Zatímco původně se dezinformace šířily v zásadě ústně či písemně, pomocí novin, rádia nebo televize, dnes jsou tato média z velké části upozaděna a prim v šíření dezinformací hraje internet. Ten umožnil rozvoj především následujících způsobů šíření dezinformací:

2.3.1. Řetězové emaily

Jedná se o starší, ale stále fungující způsob šíření dezinformací, hoaxů a fake news. Tyto e-maily obsahují nepravdivé či zavádějící informace a jsou rozepisovány širokému okruhu adresátů. Využívají sílu takzvaného osobního doporučení – od známých, blízkých či kamarádů. A jak upozorňuje Alvarová, populární jsou především u starší generace, ke které marketéři jinak jen obtížně pronikají.⁵⁶ Nebezpečí, jež skrývá hromadné přeposílání e-mailů spočívá i v následném šíření mnoha soukromých e-mailových adres, které mohou být následně zneužity nejen k zasílání spamu, ale i snaze o proniknutí do osobních účtů.

2.3.2. Sociální sítě a online platformy

Klíčovou roli dnes hrají především sociální sítě. Ty se staly významným kanálem pro šíření dezinformací, kde jednotlivci a skupiny mohou rychle a efektivně sdílet téměř jakýkoli obsah s širokým publikem. Obsahují sice mechanismy, které by měly závadný obsah blokovat, ale než se tak stane, má už obsah často tak velký dosah, že lze jeho dalšímu šíření jen těžko zabránit.

Platformy jako Facebook, Twitter, Instagram a další navíc šíření usnadňují vestavěnými prvky jako je „sdílení na jedno kliknutí“, čímž umožňují například sdílení příspěvku na vlastním profilu, odeslání odkazu emailem, nebo přes komunikační platformy typu Whatsapp, Messenger apod. Stejně jako u řetězových emailů zde funguje prvek osobního doporučení a uživatelé tím pádem jen zřídka ověřují pravdivost informací, které jim zaslali přátelé a známí. A jak upozorňuje

⁵⁶ ALVAROVÁ, Alexandra. *Průmysl lži: propaganda, konspirace a dezinformační válka*. Online. 3., rozšířené vydání. Praha: Stanislav Juhaňák - Triton, 2022. ISBN 978-80-7684-056-0.

Struhárik: „Pro mnohé jsou Facebook a jeho sesterské aplikace (Instagram, Messenger, Whatsapp) hlavními kanály komunikace s jejich okolím. Sociální síť se stala pro část populace hlavním zdrojem (dez)informací o světě okolo nich.“⁵⁷

Již dříve zmíněné algoritmy těchto sítí, navíc celé šíření usnadňují tím, že preferují populární obsah a přednostně ho nabízejí a doporučují dalším uživatelům. A ačkoli na problém někteří zaměstnanci upozorňují a vedení o nich ví, zdá se, že vidina vysokých výdělků vede majitele těchto platform k zavírání očí, před velkým problémem.

2.3.3. Dezinformační weby

Existují webové stránky, které se systematicky věnují šíření dezinformací. Tyto stránky se tváří jako důvěryhodné zdroje informací, ale ve skutečnosti šíří nepravdivý a manipulativní obsah. Dávno pryč je doba, kdy bylo možné pochybné weby odlišit nejen na základě špatně formulovaných vět či chybné gramatiky způsobené například automatickými překlady zahraničních článků, ale i na základě jejich vzhledu. Dnes již stránky dezinformačních webů vypadají z grafického hlediska velmi pokročile a často silně napodobují seriózní zpravodajské zdroje. Náhodou také není, že několik českých dezinformačních webů využívá ve svém názvu číslovku 24, čímž se v lidech snaží evokovat podobnost se zpravodajským webem ČT24.⁵⁸

2.3.4. Boti

Jedná se o automatizované programy, které mohou mít různá zadání. Může se jednat o takzvaný chatbot, který se nám například na stránce e-shopu bude snažit odpovědět na naše dotazy pomocí automatizovaných odpovědí. Existují však i takoví boti, kteří jsou naprogramováni k šíření dezinformací na sociálních sítích, online fórech i jiných webových stránkách. Dokáží totiž generovat falešné profily, šířit spam a komentovat příspěvky nejen s cílem manipulovat s veřejným míněním, ale využít i již zmíněných algoritmů a pomocí komentování a sdílení

⁵⁷ STRUHÁRIK, Filip. *Co je nového v médiích*. Přeložila Štěpánka BORSKÁ. Co je nového. Praha: Nová beseda, 2022. s. 48. ISBN 978-80-88383-34-5.

⁵⁸ *Dezinformace*. Online. In: Česko v datech. 2022. Dostupné z: <https://www.ceskovdatech.cz/clanek/176-dezinformace/>. [citováno 2024-02-04].

zvýšit dosah dezinformačních příspěvků. To umožňuje masivní šíření dezinformací bez aktivního lidského dohledu.

Výše zmíněné způsoby jsou pak často kombinovány například v dezinformačních kampaních, které jsou strategicky navrženy tak, aby měly co největší dosah.

2.4. Důsledky šíření dezinformací

Důsledky šíření dezinformací jsou rozsáhlé a projevují na různých úrovních. Negativně ovlivňují jednotlivce, společnost i politické prostředí. Do jaké míry mohou dezinformace ovlivnit chování jedince a jaké reálné škody mohou napáchat lze demonstrovat na případu Jaromíra Baldy, muže, který byl v České republice jako první odsouzen nejen za zvlášť závažný zločin vyhrožování teroristickým trestným činem podle ustanovení § 312f odst. 1, odst. 2 písm. b) trestního zákoníku, ale i za zvlášť závažný zločin teroristického útoku podle ustanovení § 311 odst. 1 písm. g) trestního zákoníku.⁵⁹ Při něm na dvou místech v České republice pokácel stromy přímo na koleje, aby způsobil kolizi s vlaky. Následně se pomocí letáků⁶⁰, poházených v okolí, s textem psaným záměrně špatnou češtinou a obsahujícím slova jako „Alláh akbar, snažil vyvolat dojem, že útoky způsobili vyznavači islámu. Jeho čin byl úspěšný a v obou místech došlo ke střetu jedoucích vlaků se stromy. Jen velkou náhodou nebyl nikdo zraněn a ani v jednom případě nedošlo k vykolejení vlakové soupravy.

Při soudním jednání pak vyšlo najevo, že muž byl silně ovlivněn řetězovými e-maily, které nejen dostával, ale následně je i rozesílal dál. Jejich tématem byly převážně dezinformace, poplašná sdělení a varování na téma údajných brutálních činů páchaných migranty a uprchlíky. K jeho enormnímu strachu z migrace a islámu přispěly i různé příspěvky na sociálních sítích, slova jeho známých, návštěvy různých demonstrací proti migrantům i schůze příznivců hnutí Svoboda a přímá demokracie Tomia Okamury. A zatímco se dle rozsudku se svým strachem rodině nesvěřil, v e-mailech, na sociálních sítích i v odposleších se vyjadřoval

⁵⁹ *Rozsudek Krajského soudu v Praze: Č.j. 3 T 60/2018- 2098*. Online. In: *Justice.cz*. 2019. Dostupné z: <https://justice.cz/documents/17929/1858556/Si+15-2019+p%C5%99%C3%ADloha.pdf/7f8672e0-4093-4621-b05d-c7079b40d0d9>. [citováno 2024-02-16].

vulgárně, xenofobně a vlastenecky.⁶⁰ Na tomto smutném případě se ukázalo, jaké nebezpečí mohou pro jednotlivce a potažmo společnost představovat dezinformace šířené v informačních a sociálních bublinách.

Jedním z dalších viditelných důsledků šíření dezinformace, které můžeme v současnosti pozorovat je polarizace společnosti. Jak již bylo zmíněno v jedné z předchozích kapitol, vliv dezinformací na rozhodovací procesy jednotlivců není nezanedbatelný. Touha po souhlasném přitakávání okolí s naším názorem je někdy tak silná, že vede k vytváření skupin s protichůdným názorem. Dokonce i v tak silném uskupení jakým je rodina. Na fakt, že polarizace společnosti způsobená dezinformacemi, může započít už v rámci rodiny upozorňuje v rozhovoru pro server iROZHLAS.cz i Jaroslav Valůch. „*Pro mě je nebezpečnější to, jak dezinformace rozeštvávají lidi a ničí vztahy v rodině. Říkejme tomu polarizace, rozpad společnosti, to je jedno. Z osobní zkušenosti mnoha lidí je cítit obava o své babičky, dědečky, kteří byli velkou část života v pohodě, ale najednou propadli děsům a šíří naprosto šílené informace a konspirační teorie. A v rodině není možné se o tom ani bavit, protože míra emocí je tak rozdmýchána, že to vážně narušuje mezilidské vztahy.*“⁶¹ Ve stejném článku pak Valůch na konto seniorů říká, že jsou sice velkou cílovou skupinou dezinformátorů, nejsou však zcela bezbranní, protože jim k nedůvěře v informace nahrává jejich zkušenost z dob komunismu.

Polarizaci společnosti lze však sledovat i daleko za hranice rodin. Stačí si vzpomenout nejen na české prezidentské volby, které se postupně proměňují spíše na konflikt, ve kterém jsou pouze „my a oni“, „ti dobří a ti špatní“, a ve kterém se jedna ze stran nakonec cítí jako poražená. V takové společnosti se vytrácí schopnost respektovat jiné názory i konstruktivně diskutovat a vytváří se klima nepřátelství a nenávisti, což může mít vážné důsledky na sociální stabilitu.

⁶⁰ *Rozsudek Krajského soudu v Praze: Č.j. 3 T 60/2018- 2098.* Online. In: Justice.cz. 2019. Dostupné z: <https://justice.cz/documents/17929/1858556/Si+15-2019+p%C5%99%C3%ADloha.pdf/7f8672e0-4093-4621-b05d-c7079b40d0d9>[citováno 2024-02-16].

⁶¹ GOLIS, Ondřej. Expert: *Fake news ničí vztahy v rodinách, babičky a dědečci propadají děsům a šíří šílené informace.* Online. In: iROZHLAS. 2019. Dostupné z: https://www.irozhlaz.cz/zivotni-styl/spolecnost/fake-news-dezinformace-seniori-digitalni-smejdi-jaroslav-valuch-medialni-1908120712_ogo. [citováno 2024-02-13].

Dezinformátoři se snaží, a v mnoha případech se jim i daří, narušit společenskou soudržnost a schopnost jednotně reagovat na společné výzvy.

Nejvíce viditelnou se pak polarizace stává v prostředí internetu. Jak již bylo vysvětleno v kapitole o způsobech šíření dezinformací, sociální sítě umocňují tyto neviditelné propasti mezi různými skupinami lidí. I společnost Facebook prováděla na toto téma interní studie, ze kterých vyplynulo, že pokud nedojde k úpravě algoritmů, mohla by tato síť i nadále upřednostňovat, a více nabízet polarizující obsah za účelem získání pozornosti a prodloužení času tráveného na sítích.⁶² Ačkoli už v roce 2020 šéf společnosti Facebook Mark Zuckerberg tento problém přiznal⁶³, zdá se, že ani po 4 letech společnost na řešení nepracuje s takovým zápalem, s jakým slibovala.

Nutil pak v knize *Média, lži a příliš rychlý mozek* upozorňuje, že významný vliv na tvorbu polarizace má i anonymita. „*Měli bychom si uvědomit, že anonymita, tedy zakrytí osobní identity, třeba že jen subjektivní, obecně usnadňuje nepřátelské prudké a agresivní chování nejen na internetu. Zhusta se s ní ale v dnešní době setkáváme především tam.*“⁶⁴ Dle Nutila, je to i pocit vzdálenosti, který mnohým dává pocit nedotknutelnosti a snižuje jakékoli zábrany například při tvorbě příspěvků, komentářů apod. Ačkoli by většina těchto lidí ve skutečnosti nikomu neublížila, na sítích se z nich často stávají agresivní, vulgární a rasističtí jedinci.⁶⁵

Ve chvíli, kdy je společnost silně polarizována a lidé ve skupinách mají „vlastní pravdu“, kterou nesmí nikdo vyvracet, nevyhnutelně to vede k narušení jejich vnímání reality a ovlivnění jejich rozhodovacích procesů. Pokud se navíc v takových skupinách šíří dezinformace, jsou lidé uvnitř těchto informačních bublin náchylnější k manipulaci. Kombinace cílené dezinformační kampaně a polarizace společnosti tak může ve výsledku způsobit oslabení důvěry veřejnosti v politické

⁶² STRUHÁRIK, Filip. *Co je nového v médiích*. Přeložila Štěpánka BORSKÁ. Co je nového. Praha: Nová beseda, 2022. s. 50. ISBN 978-80-88383-34-5.

⁶³ *Smaže milion účtů denně. Facebook polarizuje lidi, přiznal Zuckerberg*. Online. In: iDNES.cz. 2020. Dostupné z: https://www.idnes.cz/zpravy/zahranicni/zuckerberg-facebook-dezinformace-polarizace-kampan.A200215_171107_zahranicni_jhr. [citováno 2024-02-14].

⁶⁴ NUTIL, Petr. *Média, lži a příliš rychlý mozek: průvodce postpravdivým světem*. Online. Praha: Grada, 2018. ISBN 978-80-271-0716-2. [citováno 2024-01-31].

⁶⁵ NUTIL, Petr. *Média, lži a příliš rychlý mozek: průvodce postpravdivým světem*. Online. Praha: Grada, 2018. ISBN 978-80-271-0716-2. [citováno 2024-01-31].

instituce a vést k ovlivnění celkové stability a základních principů demokracie. Příkladem může být zpochybnění výsledků voleb amerického prezidenta v roce 2020, které hned z kraje roku 2021 vygradovalo napadením Kapitolu. Stalo se tak paradoxně ve státě, který je označován za kolébkou demokracie.

Dalším problémem, který je dnes ve spojitosti s dezinformacemi skloňován je ztráta důvěry v média. Té však bude věnován prostor v jedné z následujících kapitol.

2.5. Právní aspekty šíření dezinformací

Ačkoli je u nás už několik let problém šíření dezinformací často skloňovaným tématem, v současné době právní systém České republiky nevymezuje ani nijak neupravuje pojem dezinformace, a tudíž neexistuje žádná právní úprava této problematiky a postihy za jejich šíření. Jak však bylo popsáno výše na příkladu Jaroslava Baldy, existují různé nástroje, které umožňují alespoň částečné postihy. Samotné postihování se však netýká přímo šíření dezinformací, jako spíše následků spojených s jejich šířením, nebo činy konanými na jejich základě.

V případě méně závažných dezinformací, které nedosahují úrovně trestného činu, lze jejich šíření postihovat v rámci správního práva, a to především dle zákona číslo 251/2016 Sb., o některých přestupcích. Konkrétně se jedná o přestupky na úseku proti občanskému soužití dle ustanovení § 7 tohoto zákona. V tomto případě bude právní kvalifikace nejčastěji směřovat k porušení ustanovení tohoto paragrafu, ve kterém je mimo jiné uvedeno:

- *„jinému ublíží na cti tím, že ho zesměšní nebo ho jiným způsobem hrubě urazí,*
- *se vůči jinému dopustí jiného hrubého jednání,*
- *způsobí jinému újmu pro jeho příslušnost k národnostní menšině nebo pro jeho etnický původ, pro jeho rasu, barvu pleti, pohlaví, sexuální orientaci, jazyk, víru nebo náboženství, věk, zdravotní postižení, pro jeho politické nebo jiné smýšlení, členství nebo činnost v politických stranách nebo politických hnutích, odborových*

organizací nebo jiných sdruženích, pro jeho sociální původ, majetek, rod, zdravotní stav anebo pro jeho rodinný stav“.⁶⁶

V trestněprávní rovině je šíření dezinformací postižitelné pouze v případě naplnění skutkové podstaty některého z trestných činů, které jsou již definovány v trestním zákoníku. Problematikou v posuzování trestněprávní roviny však je, že pro spáchání trestného činu je potřeba naplnění celé skutkové podstaty daného trestného činu, zároveň musí být dodržena rovněž forma zavinění. V případě úmyslného trestného činu pak bývá problematické dokázat právě onen úmysl spáchat protiprávní jednání. Nicméně Centrum pro hybridní hrozby Ministerstva vnitra České republiky sepsalo příklady trestných činů, kterými lze postihovat šíření dezinformací. A ačkoli není cílem této práce jejich přesný výčet, považuji za vhodné zmínit alespoň ty nejdůležitější.

Jsou to zejména trestný čin:

- **poškození cizích práv** dle § 181 trestního zákoníku,
- **pomluva** dle § 184 TZ,
- **křivé obvinění** dle § 345 TZ,
- **hanobení národa, rasy, etnické nebo jiné skupiny osob** dle § 355 TZ,
- **podněcování k nenávisti vůči skupině osob nebo k omezování jejich práv a svobod** dle § 356 TZ,
- **šíření poplašné zprávy** dle § 357 TZ,
- **schvalování trestného činu** dle § 365 TZ,
- **podněcování k trestnému činu** dle § 364 TZ,
- **nebo projev sympatií k hnutí směřujícímu k potlačení práv a svobod člověka** dle § 404 TZ.⁶⁷

⁶⁶ ČESKO, 2016. *Zákon č. 251/2016 Sb., o některých přestupcích*. Online. In: Epravo.cz. 2016. Dostupné z: <https://www.epravo.cz/top/zakony/sbirka-zakonu/zakon-ze-dne-15-cervna-2016-o-nekterych-prestupcich-21195.html>. [citováno 2024-02-15].

⁶⁷ *Trestněprávní úprava*. Online. In: Ministerstvo vnitra České republiky. 2024. Dostupné z: <https://www.mvcr.cz/chh/clanek/dezinformacni-kampane-trestnepravni-uprava-trestnepravni-uprava.aspx>. [citováno 2024-02-17].

V případě, že by byly dezinformace cíleně použity za účelem vlastního obohacení, mohlo by se rovněž jednat o trestný čin:

- **podvod** dle § 209 TZ,
- **pojistný podvod** dle § 210 TZ,
- **úvěrový podvod** dle § 211 TZ,
- **dotáčnický podvod** dle § 212 TZ,
- nebo **legalizaci výnosů z trestné činnosti** dle § 216 TZ.

Jak na svém webu uvádí Policie ČR, pachatelé těchto činů lidmi manipulují pomocí zpráv s nepravdivými informacemi. Využívají k tomu e-maily, sociální sítě, ale i telefonní hovory a slibují například snadné výděvky spojené s nákupem kryptoměn, nebo převodem cizích finančních prostředků přes vlastní účet.⁶⁸ Jak připomíná studie „*Dezinformace a jejich negativní vlivy v kontextu proměny světa masmédií*“ podvodníci dokázali využít i pandemii Covid-19, během které vytvářeli například podvodné e-shopy s tehdy velmi těžko dostupným zdravotním materiálem. „...po získání osobních údajů nakupujících (scam, phishing), zaplacení zálohy či přímo platby za zboží zmizely (či byly odhaleny a odstraněny).“⁶⁹

Posouzení, zdali se jedná o přestupkové jednání, nebo již jednání naplnilo skutkovou podstatu trestného činu, je však stále na posouzení orgánu činném v trestním řízení. Tuto problematiku většinou řeší Policie České republiky ve spolupráci s místně příslušným státním zastupitelstvím.

Co se týče výše zmíněné absence zákona proti šíření dezinformací, je nutné upozornit, že snahy o jeho vznik přeci jen proběhly. Na začátku roku 2023 předložilo Ministerstvo vnitra odborníkům návrh zákona pro boj

⁶⁸ *Legalizace výnosů trestné činnosti vědomě či z nedbalosti je trestná*. Online. In: Policie ČR. 2022. Dostupné z: <https://www.policie.cz/clanek/legalizace-vynosu-trestne-cinnosti-vedome-ci-z-nedbalosti-je-trestna.aspx> . [citováno 2024-02-17].

⁶⁹ KOPECKÝ, Kamil; VORÁČ, Dominik; MIKULCOVÁ, Klára a KREJČÍ, Veronika. *Dezinformace a jejich negativní vlivy v kontextu proměny světa masmédií (se specifickým zaměřením na pandemii COVID19)*. Online. In: Ebezpečí.cz. 2020. Centrum prevence rizikové virtuální komunikace, Dostupné z: <https://www.e-bezpeci.cz/index.php/ke-stazeni/vyzkumne-zpravy/143-dezinformace-a-jejich-negativni-ucinky-v-kontextu-promeny-sveta-masmedii-2020-studie/file>. [citováno 2024-02-17].

s dezinformacemi.⁷⁰ Následně proběhly diskuze o tom, zda je takový zákon vůbec potřeba, a zda není současná právní úprava dostatečná. S názorem, že nový zákon není potřeba přišel i redaktor Deníku N, Petr Koubský, který v rozhovoru pro *irozhlas.cz* navíc upozornil nejen na to, že právní definice dezinformace je velice obtížná, ale za téměř nemožné označil i napsání zákona tak, aby se nedal obejít či zneužít.⁷¹ V té době také po pouhém roce zanikla pozice vládního zmocněnce pro média a dezinformace, na které byl Michal Klíma. Zda to bylo na základě *Akčního plánu pro členění dezinformacím*, po jehož zveřejnění se nejen z řad *Unie vydavatelů* vznesla vlna kritiky na téma zavádění cenzury, nebylo vysvětleno.^{72 73}

Výše zmíněný návrh zákona tak nakonec vůbec nebyl předložen vládě a jeho vznik je v nejbližší době spíše nepravděpodobný. K tomu v rozhovoru pro deník *e15* dodává Miloš Gregor, již citovaný spoluautor knihy „*Nejlepší kniha o fake news, dezinformacích a manipulacích!!!*“ a nynější poradce premiéra pro boj s dezinformacemi, že příprava takového zákona by nyní zabrala téměř rok, což by jeho případné schválení načasovalo do předvolebního období. A varuje, že by se pak tento zákon mohl stát předmětem předvolební kampaně, ve které by opozice slibovala jeho zrušení. Dle jeho slov by tak využila toho, že se „*Dezinformační scéně (...) podařilo debatu o dezinformacích rámovat jako ohrožení svobody slova a zavádění cenzury.*“⁷⁴

Jak se zdá, vznik zákona, který by postihoval šíření dezinformací, je spíše v nedohlednu. Jeho vznik ztěžuje nejen obtížně definovatelný pojem

⁷⁰ FIŠER, Miloslav. *Zákon o dezinformacích zkoumají experti*. Online. In: *Novinky.cz*. 2023. Dostupné z: <https://www.novinky.cz/clanek/domaci-zakon-o-dezinformacich-zkoumaji-experti-40426425>. [citováno 2024-02-17].

⁷¹ KRYŠTOFOVÁ, Vendula. *Právně definovat dezinformaci je nemožné. Platí ,když ji vidím, tak ji poznám’, říká redaktor Koubský*. Online. In: *IROZHLAS.cz*. 2023. Dostupné z: https://www.irozhlas.cz/zpravy-domov/dezinformace-novy-zakon-koubsky_2303242250_krp. [citováno 2024-02-17].

⁷² Klíma končí jako zmocněnec pro dezinformace. *Vláda jeho pozici ruší*. Online. In: *Seznam Zprávy*. 2023. Dostupné z: <https://www.seznamzpravy.cz/clanek/domaci-politika-klima-konci-jako-zmocnenec-pro-dezinformace-vlada-jeho-pozici-rusi-225770>. [citováno 2024-02-17].

⁷³ GAVRINĚV, Vojtěch. *Šéf boje s dezinformacemi popisuje utajovaný vládní plán*. Online. In: *Seznam Zprávy*. 2023. Dostupné z: <https://www.seznamzpravy.cz/clanek/domaci-politika-klima-konci-jako-zmocnenec-pro-dezinformace-vlada-jeho-pozici-rusi-225770>. [citováno 2024-02-17].

⁷⁴ ZELENKA, Jakub. *Zákon proti dezinformacím nebude. Téma by opozice zneužila u voleb, říká poradce premiéra*. Online. In: *Seznam Zprávy*. 2023. Dostupné z: <https://www.e15.cz/domaci/zakon-proti-dezinformacim-nebude-tema-by-opozice-zneužila-u-voleb-rika-poradce-premiera-1412048>. [citováno 2024-02-17].

dezinformace, ale i volební cyklus, ve kterém vlády většinou nechtějí přijímat nepopulární zákony těsně před volbami. Nicméně výše uvedený výčet přestupků a trestných činů, kterých se lze v souvislosti s šířením dezinformací dopustit, ukazuje, že lze na tuto problematiku alespoň částečně aplikovat zákony v již vytvořeném právním systému.

3. Dezinformace jako účinná zbraň

Zatímco doposud se tato práce věnovala převážně teorii spojené s dezinformacemi, v následující kapitole bude na různých příkladech demonstrováno, v jakých situacích a s jakými výsledky byly dezinformace v nedávné době nejčastěji zneužity. Ukazuje se totiž, že zatímco v minulosti byly dezinformace úspěšně využívány převážně při válečných konfliktech, dnes jsou zneužívány v širokém kontextu událostí především s cílem společnost polarizovat, znejistit a tím ji ovlivnit k určitým rozhodnutím.

3.1. Migrační krize a nenávistné projevy proti menšinám

Jednou z prvních událostí, při které bylo možné ve větší míře sledovat užití dezinformací byla zcela jistě migrační krize. Dezinformace cílily především na ovlivňování veřejného mínění a formování negativního postoje k migraci. A to především pomocí strachu. Jak na lidský mozek působí obavy z neznámého a jak toho dezinformátoři zneužívají už bylo popsáno výše. Ačkoli se jedná o známou a starou propagandistickou taktiku, evropská migrační krize ukázala, že zacílení dezinformací na strach je stále stejně úspěšné, jako v historii.

Když v letech 2015 a 2016 dorazil do Evropy v důsledku různých konfliktů (např. v Sýrii) či demografických a ekonomických důvodů přes 1 milion uprchlíků, zažila Evropa dosud nebývalý nápor jak na vnějších hranicích Evropské unie, tak i v uprchlických zařízeních po celé Evropě. Jen za rok 2015, kdy uprchlická krize vrcholila bylo v rámci EU zaznamenáno 1 322 850 žádostí o azyl.⁷⁵ Situaci neulehčoval ani fakt, že jednotliví členové EU měli na přijímání a případné přerozdělování migrantů rozdílné názory a tou dobou neexistovala žádná jednotná migrační pravidla.

Celá situace, která měla své neodmyslitelné místo v každodenním zpravodajství, samozřejmě začala ve veřejnosti vzbuzovat obavy, čehož do značné míry využili dezinformátoři. Začala se šířit celá řada videí, fotografií, fotomontáží i „zaručeně pravdivých“ příběhů, popisující vyhocené situace, ve

⁷⁵ *Azyl a migrace v EU*. Online. In: Evropský parlament. 2023. Dostupné z: https://www.europarl.europa.eu/infographic/asylum-migration/index_cs.html#filter=2022. [citováno 2024-02-24].

kterých figurovali uprchlíci a migranti. Pro příklad lze uvést případ fotomontáže vlaku z chebského nádraží, který je doslova obsypaný údajnými uprchlíky. Ti jsou ve skutečnosti indonéskými cestujícími „ukradenými“ z naprosto jiné fotografie.

Zdroj: e-bezpeci.cz⁷⁶

V příspěvku je zřetelně vidět výzva k dalšímu sdílení, a především pak opakované upozorňování na netečnost médií, které ve výsledku do značné míry narušuje důvěru v média jako taková. Na nepozornost a neochotu k jakémukoli ověřování faktů spoléhala i koláž tří fotografií údajných migrantů v pražském metru, která se taktéž šířila na sociální síti *Facebook*. Bedlivému pozorovateli však neuniklo, že ani jedna ze tří fotografií očividně nepocházela ze soupravy pražského metra, a ani jiného prostředku hromadné dopravy, který v Čechách jezdí. Pomocí vyhledávání na základě obrázku pak server *e-bezpeci.cz* dohledal

⁷⁶ *Uprchlíci na střeše vlaku v Chebu*. Online. In: E-bezpeci.cz. Dostupné z: <https://www.e-bezpeci.cz/index.php/priklady/fotografie/1631-uprchlici-na-strese-vlak-u-v-chebu>. [citováno 2024-02-20].

původ všech fotografií v zahraničních člancích odkud byly s největší pravděpodobností bez svolení autorů zkopírovány.⁷⁷

Krom fotografií, koláží či různých statistik obsahují dezinformace silně emotivní jazyk, který má v lidech umocnit pocit strachu a podpořit odpor, nenávisť a nedůvěru k imigrantům. Padají slova jako „*invaze, epidemie, příliv, islamizace, islámská expanze, multikulturalismus*“ a mnoho dalších. V knize „*Média, lži a příliš rychlý mozek*“ pak Nutil⁷⁸ zmiňuje ještě na další metodu, kterou můžeme v souvislosti s migrační krizí pozorovat a tou je dehumanizace neboli odlidštění. Ta má za cíl zbavit určitou skupinu lidí v očích druhých lidských vlastností a hodnot. Může být strategicky a záměrně využívána k ospravedlnění diskriminace, násilí a genocidy. Často využívá verbální prostředky jako jsou přirovnání k *parazitům, barbarům, primitivům, teroristům, škodné, verbeži, opicím, bubákům* a podobně. Jaké následky může taková rétorika mít, se Evropa již jednou přesvědčila během 2. druhé světové války, kdy ji s velkým úspěchem použili Nacisté proti Židům.

V souvislosti s migrací a menšinami je též nutné zmínit fakt, že toto téma zneužívá nejedna politická strana ve své volební kampani. V českém prostředí je to především politické hnutí Svoboda a přímá demokracie Tomia Okamury, které vede silnou protimigrační politiku a není mu cizí ani sdílení dezinformací. Jeho počínání mu dokonce vyneslo pomyslné první místo mezi evropskými dezinformátory.^{79 80} Svůj úspěch staví převážně na populistické politice. Na jeho facebookové stránce tak lze najít průřez příspěvků s tématy romské menšiny, uprchlické krize, pandemie covid-19, i války na Ukrajině.

⁷⁷ KOPECKÝ, Kamil. *Uprchlíci v pražském metru*. Online. In: E-bezpeci.cz. 2017. Dostupné z: <https://www.e-bezpeci.cz/index.php/trocha-teorie/uprchlici-v-prazskem-metru>. [citováno 2024-02-17].

⁷⁸ NUTIL, Petr. *Média, lži a příliš rychlý mozek: průvodce postpravdivým světem*. Online. Praha: Grada, 2018. ISBN 978-80-271-0716-2. [citováno 2024-01-31].

⁷⁹ JÍLKOVÁ, Veronika. *Okamura je vůdčí dezinformátor o EU, ukázal výzkum, na kterém se podílí IKSŽ*. Online. In: Institut komunikačních studií a žurnalistiky Fakulta sociálních věd UK. 2023. Dostupné z: <https://iksz.fsv.cuni.cz/aktuality/okamura-je-vudci-dezinformator-o-eu-ukazal-vyzkum-na-kterem-se-podili-iksz>. [citováno 2024-02-25].

⁸⁰ MATĚJKOVÁ, Kristýna. *Okamura je hlavním dezinformátorem v EU. Má největší dosah na sociálních sítích, ukázala analýza*. Online. In: Hospodářské noviny. 2023. Dostupné z: <https://archiv.hn.cz/c7-67224580-oi27t-01d1c11bcc68ca2>. [citováno 2024-02-25].

Zdroj: Facebook.com⁸¹

Jak bylo na příkladech uvedených výše ukázáno, dezinformace z oblasti migrační krize či jinak související s menšinami využívají přirozeného lidského strachu z neznámého k posílení stereotypů a předsudků. Mohou vytvářet falešné obavy a vyvolávat paniku. Jejich nebezpečí spočívá především v oslabení důvěry v média a jejich zneužívání krajně pravicovými uskupeními může vést k nepokojům, konfliktům a v neposlední řadě i k ohrožení demokracie.

3.2. Pandemie Covid-19

Šíření dezinformací se stalo velkým problémem i v průběhu pandemie Covid-19. Tématem dezinformací se staly otázky, které si lidé přirozeně pokládaly v době nejistoty a strachu, jež panoval především v začátcích zmíněné pandemie – například o původu viru, způsobu jeho šíření i léčby.

Čím déle pandemie trvala, tím více dezinformací kolovalo v online prostoru, například na téma nošení roušek či zaručených rad, jak se nemoci zbavit, a především pak na téma očkování proti této nemoci. K rychlosti šíření těchto nepravdivých zpráv přispívala mimo jiné i nutnost zůstat po dobu karantény a proticovidových opatření nedobrovolně doma. Jak uvádí Struhárik: „*Lidé mají tendenci věřit konspiracím, pokud pociťují nedostatek kontroly nad svým životem.*“

⁸¹ Příspěvky Tomia Okamury [@Tomio Okamura - SPD]. Online. Dostupné z: <https://www.facebook.com/tomio.cz/>. [citováno 2024-02-25].

*To se děje ve větší míře právě v mimořádných situacích, jakými je například pandemie.*⁸² Lidem se naskytly nebývalé časové možnosti a rapidně tak vzrostla doba, kterou trávili na internetu, především na sociálních sítích.

Podrobně se tématu dezinformací spojených s pandemií Covid19 věnuje například publikace *Dezinformace a jejich negativní vlivy v kontextu proměny světa masmédií (se specifickým zaměřením na pandemii COVID19)*, která kromě celé řady příkladů přináší i vysvětlení, proč lidé tak ochotně dezinformace přijímali: „(...) došlo doslova k přehlcní mediálního prostoru velkým množstvím často velmi protichůdných informací, tvrzení a názorů, které ovlivnily celospolečenskou debatu. Odlišit fakta od nepodložených názorů se pak stalo značně problematické.“⁸³

V rámci šířených dezinformací se značně opakovala následující témata:

- **Zájmy na pozadí pandemie**

Tento druh dezinformací často tvrdil, že je pandemie šířená s určitým cílem. Případně, že z jejího šíření mají užitek či zisk konkrétní osoby nebo korporace. Jako příklad lze uvést dezinformace hlásající, že pandemie má způsobit světovou hospodářskou krizi; vymýtit ekonomicky neaktivní obyvatelstvo nebo konkrétní rasu; očipovat lidstvo; snížit lidskou populaci na planetě, vydělat prodejem vakcín nebo zdravotního materiálu...

- **„Tvůrci“ viru a způsoby jeho šíření**

Ve velkém se také spekulovalo o původu viru a mnoho lidí tvrdilo, že byl ve skutečnosti uměle vyroben v laboratořích. Na tom, zda došlo k náhodnému přenosu ze zvířete na člověka, nebo zda vir opravdu unikl z laboratoře se však dodnes neshodnou ani odborníci. Teorii o umělém původu viru a úniku z laboratoře podporuje například i bývalý český ministr zdravotnictví a epidemiolog Roman

⁸² STRUHÁRIK, Filip. *Co je nového v médiích*. Přeložila Štěpánka BORSKÁ. Co je nového. Praha: Nová beseda, 2022. s. 65. ISBN 978-80-88383-34-5.

⁸³ KOPECKÝ, Kamil; VORÁČ, Dominik; MIKULCOVÁ, Klára a KREJČÍ, Veronika. *Dezinformace a jejich negativní vlivy v kontextu proměny světa masmédií (se specifickým zaměřením na pandemii COVID19)*. Online. In: Ebezpečí.cz. 2020. Dostupné z: <https://www.e-bezpeci.cz/index.php/ke-stazeni/vyzkumne-zpravy/143-dezinformace-a-jejich-negativni-ucinky-v-kontextu-promeny-sveta-masmedii-2020-studie/file>. [citováno 2024-02-17].

Prymula.⁸⁴ Za „tvůrce“ pandemie pak byli velmi často označováni Bill Gates nebo George Soros, kteří měli podle dezinformací na pandemii především vydělat.

Krom teorií o původu viru a celé pandemie se posléze ve velké míře objevovaly dezinformace týkající se způsobu jejího šíření. Od těch nejdivočejších, které tvrdily, že virus je rozprašován pomocí letadel, nebo že ho šíří 5G vysílače až po ty, které tvrdily, že virus se přenáší pomocí balíčků z Číny.⁸⁵

- **Léčebné metody**

Společensky velmi nebezpečné se pak ukázaly veškeré dezinformace, které přinášely zaručené rady, jak se koronaviru zbavit. V českém prostředí se samozřejmě velmi snadno uchytily ty, které tvrdily, že virus zabíjí pití alkoholu, nebo intenzivní kouření.⁸⁶ Došlo však až k absurdním situacím, kdy museli například američtí odborníci veřejnost varovat před užíváním dezinfekčních a bělicích prostředků, poté, co tehdejší americký prezident Donald Trump při tiskové konferenci navrhl, zda by nebylo možné jejich vpravování do žil a zcela vážně pronesl, že by bylo dobré tuto možnost prozkoumat.⁸⁷

- **Bezpečnost a účinnost očkování**

Pandemie poskytla doslova živnou půdu pro všechny odpůrce očkování, takzvané antivaxery. Ti byli aktivní již dávno před pandemií a často rozšiřovali oblíbený mýtus, že MMR vakcína může u dětí způsobit autismus. Nicméně pandemie a chaos vzniklý v prostředí politických autorit, zběsilých nařízení a jejich následném odvolávání doslova nahrál dezinformátorům a konspirátorům do karet. Pomocí dezinformací byla zpochybňována schopnost v tak krátkém čase vytvořit

⁸⁴ MENŠÍK, Jan. *Koronavirus zřejmě opravdu unikl z laboratoře, tvrdí Hostomský s Prymulou*. Online. In: Novinky.cz. 2022. Dostupné z: <https://www.novinky.cz/clanek/domaci-koronavirus-unikl-z-laboratore-nedbalym-cinanum-domnivaji-se-hostomsky-s-prymulou-40420065>. [citováno 2024-02-20].

⁸⁵ *Koronavirus: Přehled hlavních dezinformačních sdělení*. Online. In: Ministerstvo vnitra České republiky. 2024. Dostupné z: <https://www.mvcr.cz/chh/clanek/koronavirus-prehled-hlavnich-dezinformacnich-sdeleni.aspx>. [citováno 2024-02-20].

⁸⁶ KOPECKÝ, Kamil; VORÁČ, Dominik; MIKULCOVÁ, Klára a KREJČÍ, Veronika. *Dezinformace a jejich negativní vlivy v kontextu proměny světa masmédií (se specifickým zaměřením na pandemii COVID19)*. Online. 2020. Centrum prevence rizikové virtuální komunikace, Dostupné z: <https://www.e-bezpeci.cz/index.php/ke-stazeni/vyzkumne-zpravy/143-dezinformace-a-jejich-negativni-ucinky-v-kontextu-promeny-sveta-masmedii-2020-studie/file>. [citováno 2024-02-17].

⁸⁷ *Donald Trump proti koronaviru navrhl vpichování čistícího prostředku do žil. Odborníci jej kritizují*. Online. In: Deník N. 2020. Dostupné z: <https://denikn.cz/minuta/347256/>. [citováno 2024-02-20].

účinnou vakcínu. Šířily se zprávy, že lidé jsou pomocí očkování čipováni, že očkování může změnit lidskou DNA, nebo že má očkování způsobovat neplodnost či rakovinu.⁸⁸ Není proto divu, že „Světová zdravotnická organizace označila v roce 2019 hnutí proti očkování za jednu z největších hrozeb světového zdraví.“⁸⁹ Některé z dezinformací spojené s pandemií totiž mohly vážně ohrozit nejen zdraví jedinců ale i celé společnosti.

Dezinformace tak v průběhu pandemie výrazně oslabovaly důvěru veřejnosti v informační zdroje, včetně zdravotnických autorit a odborníků, ale i systém. Nedůvěru dle antropoložky Heřmaňové navíc umocňovala neustále se proměňující komunikace vlády a expertů směrem k lidem.⁹⁰ Krom toho dezinformace, které šířily falešné léčebné metody a zpochybňovaly očkování často vedly k reálným zdravotním rizikům a komplikacím.

3.3. Politická scéna

Jedny z nejvážnějších důsledků šíření dezinformací nalezneme v politickém prostředí. Dezinformace se totiž bohužel staly nedílnou součástí jak politické scény, tak i volebních kampaní. Aktéři je využívají k manipulaci s veřejným míněním, ovlivňování volebních výsledků a narušení důvěry v samotnou podstatu demokracie. Snad nejvíce zmiňovanou událostí v souvislosti s politicky zaměřenou dezinformační aktivitou jsou americké prezidentské volby.

Už výše byl zmiňován rok 2016, kdy americké prezidentské volby poprvé vyhrál Donald Trump. Tehdy se objevily spekulace, do jaké míry se na jeho výhře podílely dezinformační či jiné praktiky, a jakým způsobem se v nich angažovalo Rusko. Dle rozsáhlého článku⁹¹ serveru *iDNES.cz* na téma ruské dezinformační

⁸⁸ MEJZROVÁ, Anita. *Deset nejčastějších dezinformací o vakcínách na českém internetu*. Online. In: Deník.cz. 2022. Dostupné z: <https://www.denik.cz/co-covid-vzal-dal/10-zarucenych-pravd-ockovani-serial-4listopadu.html>. [citováno 2024-02-20].

⁸⁹ STRUHÁRIK, Filip. *Co je nového v médiích*. Přeložila Štěpánka BORSKÁ. Co je nového. Praha: Nová beseda, 2022. s. 64. ISBN 978-80-88383-34-5.

⁹⁰ PIKA, Tomáš a CIBULKA, Jan. *Covid a migrace: mírné příznivce konspirací rozděluje důvěra v systém*. Online. In: IROZHLAS.cz. 2023. Dostupné z: https://www.irozhlas.cz/zpravy-domov/spolecnost-neduvery-serial-dezinformace-konspirace-vyzkum-covid-migrace_2306130500_pik. [citováno 2024-02-20].

⁹¹ KASÍK, Pavel. *Nová analýza: Ruská dezinformační kampaň v USA byla plná překvapení*. Online. In: IDNES.cz. 2018. Dostupné z: https://www.idnes.cz/technet/internet/rusko-volby-dezinformace-analyza-facebook-internet-research-agency-trump-clintonova.A181218_182251_sw_internet_pka. [citováno 2024-02-20].

kampaně v USA, pak na tyto otázky odpověděla v lednu 2017 odtajněná zpráva amerických zpravodajských služeb, která potvrzovala dlouhodobé a cílené snahy Ruska o ovlivnění amerických voleb. V souvislosti se zapojením Ruska v kontextu amerických voleb si americký Senátní bezpečnostní výbor nechal vypracovat analýzy týkající se vlivu ruských internetových operací na americké voliče. Z výsledků obou analýz vyplynulo, že ruská kampaň byla nejen perfektně promyšlená, ale že se na jejím provedení podílely tisíce různých falešných účtů převážně na sociálních sítích. Kupříkladu „*V den voleb se tehdy podle výzkumu provedeného na Oxford University objevilo na Twitteru více než osmnáct milionů tweetů propagujících Donalda Trumpa nebo Hillary Clintonovou, které byly generovány automatizovaně, tedy internetovými boty. (Jen pro zajímavost: zhruba 55 % těchto tweetů podporovalo Trumpa a pouze 19 % Clintonovou.)*“⁹² A ačkoli se ruská kampaň mimo jiné věnovala i podpoře Donalda Trumpa, jejím prvořadým cílem bylo spíše prohloubit polarizaci americké společnosti, narušit důvěru v demokracii i média, a tím pádem omezit účast ve volbách.

A zatímco ruský prezident Putin ještě v roce 2016 snahy o manipulaci amerických voleb popíral⁹³, ruské vměšování do amerických voleb nakonec potvrdil Jevgenij Prigožin, ruský oligarcha s úzkými vazbami na prezidenta Putina. V listopadu roku 2022, krátce před volbami do amerického Kongresu, uvedl: „Vměšovali jsme se (do amerických voleb), vměšujeme se a budeme se vměšovat. Opatrně, přesně, chirurgicky a po svém, jak to umíme.“⁹⁴

Znovu pak téma dezinformací rezonovalo americkou společností i v následujících prezidentských volbách v roce 2020. Teprve ty ukázaly, jak destruktivní mohou být dezinformace a lži masivně šířené v online prostředí. Během volební kampaně, ale i po ní byly šířeny nepravdivé informace o průběhu hlasování, které podněcovaly pochybnosti o jeho spravedlnosti. Řada

⁹² ŠUTOVÁ, Marijana. *BOTI ÚTOČÍ: MÍSTO ZBRANÍ SE OHÁNÍ FAKE NEWS!*. Online. In: Zvol.si.info . 2018. Dostupné z: https://zvol.si.info/2018/10/31/boti_utoci/. [citováno 2024-02-13].

⁹³ *Do amerických voleb se Rusko nevměšuje, je to hysterie, tvrdí Putin*. Online. In: IDNES.cz. 2016. Dostupné z: https://www.idnes.cz/zpravy/zahranicni/putin-odmilt-vmesovani-do-americkych-voleb.A161027_165054_zahranicni_ij. [citováno 2024-02-20].

⁹⁴ *Prigožin uvedl, že zasahoval do amerických voleb*. Online. In: ČT24.cz. 2022. Dostupné z: <https://ct24.ceskatelevize.cz/clanek/svet/prigozin-uvodl-ze-zasahoval-do-americkych-voleb-14464>. [citováno 2024-02-20].

dezinformací se týkala údajného volebního podvodu, který byl později opakovaně vyvrácen a označen za neopodstatněný.

Následně to byl především poražený Donald Trump, jemuž se nepodařilo obhájit prezidentský post, který hlasitě zpochybňoval legitimitu voleb. Využíval k tomu sílu internetových platform a nejvíce pak svůj účet na Twitteru, kde měl tou dobou kolem 88 milionů sledujících.⁹⁵ Jeho stoupenci pak po sociálních sítích masivně šířili dezinformace spojené právě s ovlivňováním hlasování a manipulacemi s hlasovacími lístky. Jako příklad lze uvést případ videa, na kterém je muž vcházející do budovy, kde probíhalo sčítání hlasovacích lístků. Na tom by nebylo samozřejmě nic zvláštního, kdyby ovšem onen muž po setmění netáhl vozík s „podezřele“ vypadající krabicí do budovy, kde probíhalo sčítání hlasovacích lístků. I takto banální video, na kterém byl ve skutečnosti zachycen pracovník lokální televize vezoucí do budovy natáčecí vybavení, se dokázalo po sociálních sítích šířit s nebývalou silou a komentáři, že bylo manipulováno s hlasovacími lístky.⁹⁶

Důsledkem šíření takových dezinformací bylo vyvolání nedůvěry ve výsledky demokratických voleb u nemalé skupiny lidí, především pak stoupenců Donalda Trumpa. Ti už v prosinci 2020 pořádali po celé zemi protesty proti výsledkům listopadových voleb, ve kterých zvítězil Joe Biden. Jak uvádí shrnutí závěrečné zprávy vyšetřovacího výboru Sněmovny reprezentantů USA publikované na webu Ministerstva vnitra ČR Trump navíc cíleně podnikl mnoho kroků, aby víru v „ukradené volby“ podpořil. Výsledky voleb napadl soudně, a když neuspěl, vyvíjel nátlak na úředníky i nejvyšší představitele amerických států.⁹⁷

Vše následně vygradovalo 6. ledna 2021 událostí dnes známou jako „útok na Kapitol“ při které dav příznivců Donalda Trumpa po jeho projevu před Bílým

⁹⁵ ‚Hlas lidu, hlas Boží.‘ Musk po anketě obnovil twitterový účet Trumpa, ten o službu nejeví zájem. Online. In: IROZHLAS.cz. 2022. Dostupné z: <https://www.irozhlas.cz/zpravy-svet/musk-trump-twitter-obnoveni-ucet-2211200254> afo. [citováno 2024-02-20].

⁹⁶ Jak se šířily dezinformace? Trumfovým stoupencům posloužil jako falešný důkaz manipulace malý vozík. Online. In: iROZHLAS.cz. 2020. Dostupné z: <https://www.irozhlas.cz/zpravy-svet/donald-trump-usa-prezident-volby-manipulace-dezinformace-2012081744> tzt. [citováno 2024-02-20].

⁹⁷ Útok na Kapitol: shrnutí závěrečné zprávy vyšetřovacího výboru. Online. In: Ministerstvo vnitra České republiky. 2020. Dostupné z: <https://www.mvcr.cz/chh/clanek/utok-na-kapitol-shrnuti-zaverecne-zpravy-vysetrovaciho-vyboru.aspx>. [citováno 2024-02-20].

domem vtrhl do budovy Kapitolu, kde mělo ten den dojít k potvrzení výsledku voleb. Učinili tak poté, co Donald Trump opakovaně a bez důkazů prohlašoval, že výsledky voleb byly zmanipulovány, že volby byly ukradeny a vyzýval své stoupence, aby zasáhli. Událost si vyžádala mnoho zraněných a 5 obětí na životech. Až na základě takto vyhocené situace přistoupily některé webové platformy k opatřením v podobě blokace obsahu nebo dokonce mazání uživatelských účtů. Trumpovy účty na Facebooku, Instagramu, Snapchatu a Twitteru byly dočasně zablokovány, poslední jmenovaný účet byl dokonce zablokován úplně ve snaze zabránit dalším násilnostem⁹⁸. Hned v listopadu 2022, poté co platformu Twitter převzal nový majitel, byl však Trumpův účet odblokován.⁹⁹

Případ amerických prezidentských voleb a útoku na Kapitol se tak bohužel stal smutnou ukázkou toho, že užití dezinformací na politické scéně a v kampaních může mít vážné a rozsáhlé důsledky především v podobě narušení stability demokracie, zvýšení politické polarizace společnosti nebo ohrožení společenské stability.

3.4. Válečné konflikty

Jak již bylo dříve uvedeno, využití dezinformací v oblasti válečných konfliktů není ničím novým. Od dob Studené války se však značně proměnil nejen jejich obsah a zacílení ale i způsob šíření. Nic v současnosti neukazuje sílu dezinformací více než vleklý konflikt mezi Ruskem a Ukrajinou, který vyvrcholil ruskou invazí na Ukrajinu v únoru 2022.

Hned od počátku konfliktu vede Rusko tvrdou dezinformační kampaň zaměřenou především na ovlivnění veřejného mínění a vytváření zkresleného obrazu událostí. A zatímco zbytek světa označuje probíhající konflikt za válku, Rusko svou invazi na území sousedního státu od počátku nazývá termínem

⁹⁸ *Twitter trvale zablokoval Trumpův účet. Obává se podněcování k násilí.* Online. In: ČT24.cz. 2021. Dostupné z: <https://ct24.ceskatelevize.cz/clanek/svet/twitter-trvale-zablokoval-trumpuv-ucet-obava-se-podnecovani-k-nasili-39352>. [citováno 2024-02-20].

⁹⁹ *„Hlas lidu, hlas Boží.“ Musk po anketě obnovil twitterový účet Trumpa, ten o službu nejeví zájem.* Online. In: IROZHLAS.cz. 2022. Dostupné z: <https://www.irozhlas.cz/zpravy-svet/musk-trump-twitter-obnoveni-ucet-2211200254> afo. [citováno 2024-02-20].

speciální vojenská operace.¹⁰⁰ Snaží se tak vlastní obyvatelstvo přesvědčit o tom, že se v žádném případě nejedná o napadení cizího suverénního státu.

K šíření dezinformací mezi širokou veřejnost využívá všech dostupných prostředků od státních médií, jakými je například ruská televize Sputnik či RT, přes sociální sítě, kde využívá falešné profily i boty až po dezinformační weby. Nejčastěji se pak objevují následující témata:

- **Ukrajinu je potřeba „denacifikovat“**

Hned od počátku konfliktu Rusko tvrdí, že Ukrajina je pod nacistickým vedením, a tudíž je potřeba ji „denacifikovat“, což je jeden z mnoha termínů, které ruská propaganda ve spojitosti s Ukrajinou s oblibou využívá. Dle článku *Speciální vojenská operace v kontextu interpretace Ruska* uveřejněného v časopise *Vojenské rozhledy* tím apeluje na ruské vlastenectví, které je spojené s vítězstvím nad nacismem během druhé světové války. Evokování vzpomínek na nacistické Německo má za cíl vykreslit Ukrajinu jako nepřítele, kterého je nutné porazit.¹⁰¹

- **Na východě Ukrajiny probíhá genocida**

Aby ruská propagandistická kampaň zacílila na emoce svých obyvatel a podpořila teorii o nacistické Ukrajině, začala masivně šířit dezinformace o tom, že na východě Ukrajiny probíhá už od roku 2014 genocida rusky mluvícího obyvatelstva. A to poté, co oblast Donbasu ovládli proruští separatisté a na území probíhaly boje s ukrajinskou armádou, která se měla údajně genocidy dopouštět. O genocidě se nebál hovořit ani prezident Putin, čímž dodával těmto dezinformacím na důvěryhodnosti.¹⁰² Pro svá obvinění však dodnes nepředložila ruská strana žádné důkazy.

¹⁰⁰ GALBA, Jaroslav a Ján SPIŠÁK. *Speciální vojenská operace v kontextu interpretace Ruska. Vojenské rozhledy*. 2023, roč. 32, č. 1, s. 50-68. ISSN 12103292. Dostupné z: <https://doi.org/10.3849/2336-2995.32.2023.01.050-068>. [citováno 2024-02-16].

¹⁰¹ GALBA, Jaroslav a Ján SPIŠÁK. *Speciální vojenská operace v kontextu interpretace Ruska. Vojenské rozhledy*. 2023, roč. 32, č. 1, s. 50-68. ISSN 12103292. Dostupné z: <https://doi.org/10.3849/2336-2995.32.2023.01.050-068>. [citováno 2024-02-16].

¹⁰² DOHNAL, Martin. *Vývoj na východě Ukrajiny zavání Putinovi genocidou*. Online. In: Novinky.cz. 2021. Dostupné z: <https://www.novinky.cz/clanek/zahranicni-evropa-vyvoj-na-vychode-ukrajiny-zavani-putinovi-genocidou-40380850>. [citováno 2024-02-16].

Protože se tento typ dezinformací silně šířil i v českém prostředí, vydal na toto téma brožuru s názvem „*Údajná genocida páchaná Ukrajinci na Donbase od roku 2014 je záměrná lež*“ i Krizový informační tým Ministerstva vnitra. V ní mimo jiné uvádí, že ruská propaganda: „(...) se všemi možnými způsoby od začátku války snaží jak domácí publikum, tak mezinárodní společenství přesvědčit o tom, že je vlastně obětí konfliktu a pouze se odhodlala bránit v jinak bezvýchodné situaci.“¹⁰³

- **V amerických laboratořích na Ukrajině se vyvíjí biologické zbraně**

Jedna z dalších dezinformací šířených hned z kraje konfliktu hovořila o tom, že se na území Ukrajiny nalézají americké laboratoře, ve kterých měl dle zpráv probíhat vývoj biologických zbraní, a jejichž část se ruské armádě podařilo zničit.¹⁰⁴ Cílem těchto dezinformací tak bylo opět vytvořit a upevnit pocit, že vstup ruské armády byl oprávněný a měl za cíl uchránit zbytek světa před ničivou silou biologických zbraní. Ačkoli se jedná o lež a žádné americké laboratoře se na území Ukrajiny nenalézají, potřebnou sílu těmto dezinformacím dodávalo překrucování pravdy.

Jak totiž bylo dříve vysvětleno, dezinformace jsou spíše uvěřitelné, pokud se nějaká, byť minimální, část zakládá na pravdě. V tomto případě to byl fakt, že na území Ukrajiny se samozřejmě zdravotní laboratoře nachází. Nicméně jejich vlastníkem není USA, nýbrž je vede a financuje ukrajinská vláda, která s USA pouze uzavřela veřejně dostupnou dohodu za účelem jejich zlepšení.¹⁰⁵

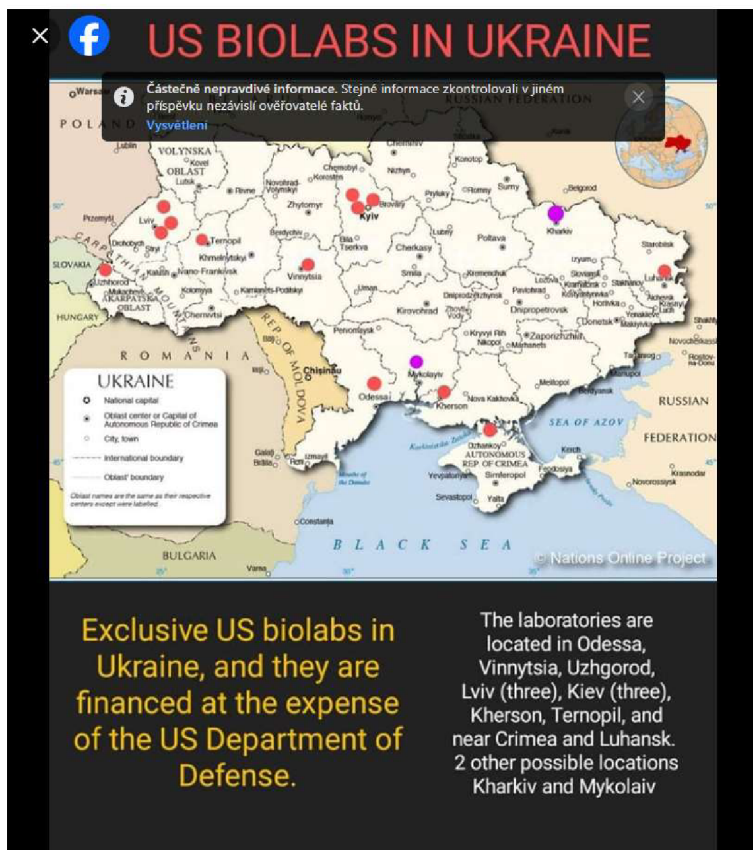
Jak takové hojně šířené dezinformace například na sociální síti Facebook vypadají si lze prohlédnout na obrázku níže. Dezinformátoři samozřejmě často využívají fotografií, nebo infografik spolu s textem plným informací, které však nejsou podloženy relevantními zdroji. Na tomto konkrétním příkladu však lze spatřit alespoň určitou snahu sociálních sítí o upozorňování na lživý obsah. Zde

¹⁰³ *Údajná genocida páchaná Ukrajinci na Donbase od roku 2014 je záměrná lež*. Online. In: Ministerstvo vnitra České republiky, 2023. Dostupné z: <https://www.mvcr.cz/clanek/krizovy-informacni-tym-ministerstva-vnitra.aspx?q=Y2hudW09Mg%3D%3D>. [citováno 2024-02-15].

¹⁰⁴ CEMPER, Jan. *Ne, na Ukrajině se nenachází žádné americké biologické laboratoře*. Online. In: Manipulátoři.cz. 2021. Dostupné z: <https://manipulatori.cz/ne-na-ukrajine-se-nenachazi-zadne-americke-biologicke-laboratore/>. [citováno 2024-02-16].

¹⁰⁵ KRUPKA, Jaroslav. *Američané zkoušeli na Ukrajině biologické zbraně, tvrdí Rusko. Jde o lež*. Online. In: Deník.cz. 2022. Dostupné z: https://www.denik.cz/z_domova/fake-news-ukrajina-usa-rusko-biolaboratore-biologicke-zbrane.html. [citováno 2024-02-16].

pomocí informačního okna umístěného na fotografii Facebook upozorňuje, že nezávislí ověřovatelé faktů, se kterými platforma spolupracuje, označili obsah příspěvku za částečně nepravdivý. Příkládají i odkaz na článek uvádějící informace na pravou míru. Nicméně lze předpokládat, že valná část českých čtenářů bude mít s článkem v angličtině problém – ať už z důvodů jazykové vybavenosti, či následkem ovlivnění dezinformacemi.

Jana Janik Janik
28. ledna 2022 ·
UKRAJINA - Americké biolaboratoře financované z peněz amerických daňových poplatníků na Ukrajině.

Americké biolaboratoře na Ukrajině: Smrtící viry a hrozba pro obyvatelstvo
Článek z roku 2020. Laboratoře byly postaveny v letech 2015-2017.

Amerika vyčlenila více než 2 miliardy dolarů na financování tajných biologických laboratoří na Ukrajině. A pouze Američané mají výhradní právo přístupu k tam prováděným experimentům... Ukrajinské úřady tvrdí, že tají existenci těchto laboratoří. A lidé panikaří kvůli ohniskům neznámých nemocí... Jak jsou tedy tyto prostory chráněny před únikem nebezpečných virů? Před třemi lety srbský list Pечат zveřejnil článek "Proč USA mění Ukrajinu v biologickou bombu?"

Píše se o laboratořích vybudovaných na Ukrajině v letech 2014-17. Zdá se, že tam pracují pouze Američané a Pentagon je financuje.

Tuto informaci převzala ruská a bulharská média. Ti poslední provedli vlastní vyšetřování v roce 2018. A napačtili na Ukrajině 11 tajných laboratoří, kterými se šíří nebezpečné nemoci.

Na Ukrajině jako první upozornili na existenci amerických laboratoří poslanci Viktor Medvedčuk a Renat Kuzmin. Poslali dokonce odvolání na SBU o spáchání trestného činu.

Oficiální dokument uvádí, že američtí vojenští lékaři studii použili natocení zulačtá

Zdroj: facebook.com¹⁰⁶

- **Ukrajina není suverénní stát**

Současně se Rusko ve své kampani snaží Ukrajinu popisovat jako zemi, která není suverénním státem, nýbrž historicky náleží k Rusku a do jeho sféry vlivu. Tím, že Ukrajina usiluje o vstup do NATO navíc dle ruské rétoriky cíleně

¹⁰⁶ Americké biolaboratoře financované z peněz amerických daňových poplatníků na Ukrajině [Jana Janik Janik]. Online. Dostupné z: <https://www.facebook.com/profile.php?id=100072937893773>. [citováno 2024-02-24].

ohrožuje ruskou suverenitu. I tato tvrzení slouží k ospravedlnění ruské agrese, a především pak cílí na narušení mezinárodní podpory Ukrajiny.

Jedna z dezinformací se šíří už od roku 2014, kdy začala situace eskalovat a na území Ukrajiny došlo k vyhlášení separatistických republik. Jejím obsahem je tvrzení, že generální tajemník OSN prohlásil, že si Ukrajina po vyhlášení nezávislosti v roce 1991 nezaregistrovala hranice, a tudíž není samostatným státem. V souvislosti s tímto fiktivním výrokem pak autoři dezinformace tvrdí, že by nyní musela Ukrajina požádat sousední státy včetně Ruska o vymezení společných hranic. A do té doby je pouze územím náležícím současné Ruské federaci, která je údajně právním nástupcem SSSR.¹⁰⁷

K šíření takových dezinformací nepřispívá ani fakt, že slova o zpochybňování ukrajinské suverenity bohužel zaznívají i z úst takových představitelů států Evropské unie, jakým je například maďarský premiér Viktor Orbán, který se v rozhovoru pro německý deník Bild nechal slyšet, že: *„Ukrajina už není suverénní zemí, nemají peníze, nemají zbraně. Mohou bojovat jen proto, že je Západ podporuje. Když se Američané rozhodnou, že chtějí mír, bude mír.“*¹⁰⁸ K této rétorice se letos přidal i slovenský premiér Fico, který v rozhovoru pro Slovenský rozhlas prohlásil, že je Ukrajina nesuverénní a zkorumpovaný stát, a že nepodpoří její přijetí do NATO.¹⁰⁹ Takováto prohlášení pak vytváří politické neshody a snižují schopnost Evropské unie jednotně reagovat na otázky týkající se Ukrajiny.

Válka na Ukrajině tak v doposud nevídaném měřítku ukazuje, do jaké míry mohou dezinformační kampaně ovlivňovat nejen samotné dění, ale i vnímání konfliktu jako takového. Jejich cílem je nejen přesvědčit veřejnost, že je ruská agrese oprávněná, ale vytvořit obraz Ukrajiny jako nesuverénního státu, který je pouhou loutkou západních mocností. Dezinformace v současném konfliktu cílí

¹⁰⁷ KRUPKA, Jaroslav. *Stát Ukrajina prý neexistuje kvůli neuznání hranic. Osm let stará lež opět ožila*. Online. In: Deník.cz. 2022. Dostupné z: <https://www.denik.cz/cesko-a-eu/ukrajina-fake-news-rusko.html>. [citováno 2024-02-17].

¹⁰⁸ *Putin není válečný zločinec a Ukrajina není suverénní země, řekl Orbán*. Online. In: IDNES.cz. 2023. Dostupné z: https://www.idnes.cz/zpravy/zahranicni/ukrajina-madarsko-putin-rusko-orban-valka-zlocinec-suverenita.A230627_164022_zahranicni_jhr. [citováno 2024-02-17].

¹⁰⁹ SKOUPÝ, Tomáš. *Fico: Ukrajina není suverénní stát a její vstup do NATO nepodpořím*. Online. In: Novinky.cz. 2024. Dostupné z: <https://www.novinky.cz/clanek/zahranicni-evropa-fico-ukrajina-neni-suverenni-stat-a-jeji-vstup-do-nato-nepodporim-40458002>. [citováno 2024-02-17].

především na destabilizaci a polarizaci obyvatel jak Ukrajiny, tak i členů Evropské unie, což má následně ztížit či omezit mezinárodní pomoc. Jsme tak svědky toho, jak dezinformační kampaň narušuje důvěru v demokratické instituce a média, podněcuje nenávistné projevy proti Ukrajincům a představuje vážnou bezpečnostní hrozbu pro celou Evropu.

4. Dezinformace a média

Jsou to právě média, která umožňují šířit dezinformace ve velkém množství širokému publiku. Bez nich by dezinformátoři mohli vykřikovat na rohu ulice či psát na zdi domů, ale pravděpodobně by se jim nikdy nepodařilo oslovit tak masivní část populace jako pomocí médií. Jak praví známé rčení o ohni, dalo by se i o médiích říci, že jsou dobrým sluhou ale špatným pánem. Mnohdy si už ani neuvěříme, že nás různá média provází takřka celým dnem. Mnozí vstávají s rádiem, celý den pracují u počítače nebo používají telefon s internetem, a večer usínají u televize. Média se stala každodenní součástí našich životů a do velké míry nás jejich sdělení mohou ovlivňovat i podprahově. Nad životem mnohých z nás mají média velkou moc především proto, že tito jedinci nebyli učeni k nim přistupovat s jistou mírou kritiky a odstupu, což je činí v současném světě zranitelnými a snadno manipulovatelnými. Ale i některá média nyní čelí mnoha výzvám souvisejícím s narůstajícím vlivem sociálních sítí, fragmentací mediálního trhu a klesající důvěrou veřejnosti.

4.1. Důvěra v současná média

Jedním z problémů, se kterým se současná média ve velké míře potýkají je odliv čtenářů i inzerentů. Výrazný pokles je možné pozorovat už od počátku 21. století, kdy čtenáři začali ve velké míře objevovat a následně i upřednostňovat online zpravodajství, blogy i sociální média. Nic neukazuje tento úbytek lépe než čísla – zatímco v roce 2000 činil prodaný náklad deníku Mladá Fronta Dnes téměř 340 tisíc denně, v roce 2023 už to bylo pouhých 71 239 kusů.¹¹⁰ *„Už tak nízké příjmy z ‚printové‘ reklamy se dále propadají a ta digitální, k níž vydavatelé upínali*

¹¹⁰ *Nejprodávanějším deníkem byl Ioni Blesk, nejméně klesalo Právo.* Online. In: Mediaguru. 2024. Dostupné z: <https://www.mediaguru.cz/clanky/2024/02/nejprodavanejsim-denikem-byl-ioni-blesk-nejmene-klesalo-pravo/>. [citováno 2024-02-25].

naděje, se dál přesouvá od tradičních médií k platformám, na nichž se jejich obsah šíří, zejména Facebooku a Googlu.“¹¹¹

Co se ale v posledních letech ukazuje jako palčivější problém je skutečnost, že neklesá jen tištěný náklad, ale i důvěra lidí v média samotná. „Podle studie Masarykovy univerzity z roku 2016 médiím v současné chvíli nevěří přibližně 46 % populace, v roce 2004 nedůvěra činila pouze 19 procent.“¹¹² Aktuálnější čísla z roku 2023 však hovoří o tom, že médiím nedůvěřuje až 70 % české populace, což je rekordně málo.¹¹³ A není to pouze české specifikum, ale jak uvádí závěry zprávy *Digital News Report 2023*, kterou každoročně vydává *Reuters Institute* jde o celosvětový trend. Proč tomu tak je, se snaží odhalit nejen odborníci, ale i média samotná. Jako nejčastější příčiny poklesu důvěry v média jsou uváděny následující důvody:

- **Ekonomická situace**

Za jednu z příčin označuje ve výše zmíněné závěrečné zprávě Václav Štětka z Loughborough University ekonomické tlaky na média. Ty vznikly nejen během pandemie Covid-19, války na Ukrajině, ale i v loňském roce, kdy nebývalou měrou vzrostla inflace. Na média tvrdě dopadlo skokové zvyšování nákladů, především cen energií a papíru. V redakcích došlo k propouštění a omezování obsahu.¹¹⁴ Současně je na zbylé novináře vyvíjen tlak na rychlé psaní velkého množství zpráv, které může do jisté míry způsobovat pokles kvality jejich práce a vytvářet obraz médií, která nejsou schopna poskytovat objektivní a kvalitní informace. Navíc jakékoli propojení médií s ekonomickými a podnikatelskými zájmy může vytvářet dojem, že zpravodajství je ovlivněno komerčními zájmy.

Není to však jen ekonomická situace samotných médií, ale životní úroveň samotných obyvatel, co do velké míry ovlivňuje důvěru v instituce a média.

¹¹¹ *Respekt speciál: Dezinformace*. Praha: Respekt Media a.s., 2017, roč. 3, č. 1. 2017. ISBN 977-2-336-60000-1.

¹¹² ALVAROVÁ, Alexandra. *Průmysl lži: propaganda, konspirace a dezinformační válka*. Online. 3., rozšířené vydání. Praha: Stanislav Juhaňák - Triton, 2022. ISBN 978-80-7684-056-0.

¹¹³ ROŽÁNEK, Filip. *Digital News Report: Důvěra v česká média je rekordně nízká*. Online. In: Lupa.cz. 2023. Dostupné z: <https://www.lupa.cz/aktuality/digital-news-report-duvera-v-ceska-media-je-rekordne-nizka/>. [citováno 2024-02-26].

¹¹⁴ *Digital News Report 2023*. Online. Reuters Institute, 2023. Dostupné z: [https://reutersinstitute.politics.ox.ac.uk/sites/default/files/2023-06/Digital News Report 2023.pdf](https://reutersinstitute.politics.ox.ac.uk/sites/default/files/2023-06/Digital%20News%20Report%202023.pdf). [citováno 2024-02-27].

V době, kdy lidé nemají mnoho peněz a nejsou spokojeni mají mnohem větší tendenci médiím nedůvěřovat.¹¹⁵

- **Polarizace politiky i společnosti**

V českém prostředí vyvolala silné diskuze o důvěře médiím koupě vydavatelství Mafra miliardářem Andrejem Babišem, který se už v té době angažoval v politice a později do ní také oficiálně vstoupil. Jeho sliby o tom, že do obsahu novin zasahovat nebude¹¹⁶ se však ukázaly jako liché poté, co vylula na povrch zjištění o nátlaku na novináře Lidových novin a domlouvání kompromitujících článků s tehdejší reportérem MF Dnes Markem Přibilem.¹¹⁷ Pro deníky, které do té doby byly považovány za tvůrce víceméně seriózního obsahu se jednalo o velkou ránu na poli čtenářské důvěry.

Snadné to nemají ani česká veřejnoprávní média, která si sice dlouhodobě drží přední příčky na poli důvěry čtenářů, posluchačů i diváků, ale čím dál více se stávají terčem obvinění ze zkorumpovanosti a zaujatosti. Pro příklad lze uvést již zmíněného Andreje Babiše, který v roli ministra financí a předsedy vlády označil tvůrce pořadu Reportéři ČT za „zkorumpovanou pakáž“.¹¹⁸ Dále pak obviňoval média ze lhaní, zaujatosti a vedení kampaní proti jeho osobě. Dalším z čelních představitelů státu, který média dlouhodobě a nahlas kritizoval, byl i bývalý prezident Miloš Zeman. Jmenovat lze například jeho označení časopisu Respekt za *žurnalistickou žumpu* nebo nazvání novinářů slovem *hyeny*. Vše následně vyvrcholilo jeho odmítnutím se pro vybraná média zcela vyjadřovat. Své rozhodnutí ve svém prohlášení obhajoval bojem proti dezinformacím.¹¹⁹

¹¹⁵ *Důvěra ve stát a média v demokratických zemích klesá, ukázal průzkum.* Online. In: IDNES.cz. 2022. Dostupné z: https://www.idnes.cz/zpravy/mediahub/edelman-pruzkum-duvera-ve-stat-a-media.A220222_075257_mediahub_jpl. [citováno 2024-02-27].

¹¹⁶ KEJLOVÁ, Tamara. *Babiš koupil Mafru. Do obsahu novin zasahovat nebude, říká jeho mluvčí.* Online. In: ČT24.cz. 2013. Dostupné z: <https://ct24.ceskatelevize.cz/clanek/ekonomika/babis-koupil-mafru-do-obsahu-novin-zasahovat-nebude-rika-jeho-mluvci-309314>. [citováno 2024-02-27].

¹¹⁷ *Babiš a jeho Mafra. Posluhování oligarchům je exces, nikoli norma.* Online. In: Hlídací Pes. 2017. Dostupné z: <https://hlidacipes.org/babis-a-jeho-mafra-posluhovani-oligarchum-je-exces-nikoli-norma/>. [citováno 2024-02-26].

¹¹⁸ „*Jste zkorumpovaná pakáž,“ obvinil ministr Babiš Reportéry ČT* [@ČT24]. Online. Dostupné z: <https://www.facebook.com/watch/?v=10155084514509009>. [citováno 2024-02-27].

¹¹⁹ LOUDOVÁ, Barbora. *Prezident Zeman nebude mluvit s vybranými redakcemi, šíří podle něj dezinformace. Jeho vyjádření přitom využívá ruská propaganda.* Online. In: ČT24.cz. Dostupné z: <https://ct24.ceskatelevize.cz/clanek/domaci/prezident-zeman-nebude-mluvit-s-vybranymi-redakcemi-siri-podle-nej-dezinformace-jeho-vyjadreni-prito-33698>. [citováno 2024-02-27].

Nelze pochybovat o tom, že i na základě výše uvedených prohlášení přestala řada lidí médiím důvěřovat. Dlouhodobě se zvyšující rozdělení společnosti a zcela nepodložená tvrzení některých politiků o zkorumpovanosti a zaujatosti tak dlouhodobě vedou k silnému narušování důvěry v média.

- **Informační přesycenost**

Klesající důvěra může být způsobena i tím, že lidé mají dojem takzvané informační přesycenosti – tedy stavu, kdy je k dispozici tak velké množství informací, že mají obtíže je zpracovat a vybrat si ty, které jsou pro ně relevantní. Toto přehlcení může vést jednak ke snížené schopnosti rozlišit mezi pravdivými a nepravdivými informacemi a jednak k pochybnostem o všech informačních zdrojích, včetně médií. Navíc zde hraje roli již dříve zmíněná tendence lidského mozku vytěšňovat z okolí nepříjemné podněty. A tak dramaticky roste i procento lidí, kteří se zprávám zcela či částečně vyhýbají – ať už v konkrétním čase či specifickým tématům. Nic Newman v přehledu klíčových zjištění *Digital news report* uvádí, že se jedná v průměru 36 % lidí. Jako nejčastější téma, kterému se lidé vyhýbali, uvádí výzkum válku na Ukrajině. V České republice tak činilo 60 % lidí. Jako důvody uváděli lidé přílišné opakování zpráv nebo negativní dopad na jejich duševní stav.¹²⁰

- **Dezinformace a fake news**

Za nejzávažnější příčinu poklesu důvěry v média lze však považovat dezinformace. Ty se totiž na narušování důvěry podílejí cíleně. V prostředí přehlceném zprávami se jim navíc obzvláště daří. Čím více je pro čtenáře obtížnější rozlišit pravdivé a nepravdivé zprávy, tím častěji se uchylují k alternativním zpravodajským zdrojům. Mnohdy totiž čas ani energii informace ověřovat, čímž se stávají náchylnějšími k přijetí dezinformací.

Jak jsme se již mohli přesvědčit na příkladu příspěvku týkajícího se migrantů na chebském nádraží, dezinformace navíc velmi často obsahují nařčení z netečnosti a nezájmu médií o dané téma. Mnohdy útočí na jejich objektivitu a nezaujatost, případně je rovnou obviňují z politické zaujatosti. Paradoxně to však

¹²⁰ NEWMAN, Nic. *Overview and key findings of the 2023 Digital News Report*. Online. In: Reuters Institute. 2023. Dostupné z: <https://reutersinstitute.politics.ox.ac.uk/digital-news-report/2023/dnr-executive-summary>. [citováno 2024-02-27].

mohou být i politické osobnosti, jako výše zmíněný Miloš Zeman, Andrej Babiš či Tomio Okamura, kteří veřejně obviňují média z šíření dezinformací. To se následně silně promítá do celkové míry nedůvěry nejen v média, ale i instituce a demokracii jako takovou.

Na dopady dezinformací v Česku se zaměřil i výzkum zpravodajského webu Českého rozhlasu *iROZHLAS.cz* s názvem *Společnost nedůvěry*, ve kterém socioložka Paulína Tabery říká: „*To, že konkrétní příběh nemá vliv, neznamená, že obecná míra dezinformací nemůže společnost znejistit a fungovat jako rozvratný prvek. Vůbec vystavení neustálému informačnímu tlaku a znejišťování působí mnohem větší obecnou nejistotu.*“¹²¹ Upozorňuje tak na to, že největší síla dezinformací tkví v jejich narůstajícím množství, které v lidech spolu s dalším obsahem na internetu vyvolává pocit přesycenosti, jejímž výsledkem je buď určitá míra selekce či úplná ignorace zpravodajství, nebo naopak snazší přijímání dezinformací. Tabery navíc varuje, že pokud mainstreamová média a politické instituce pozbývají důvěry, může to mít pro chod státu vážné následky.

Klesající důvěra v média se tedy ukazuje jako závažný problém, na který neexistuje snadné řešení. Jak vyplynulo z výsledků odliv čtenářů a inzerentů i převládající neochota platit za online obsah nadále prohlubuje ekonomické problémy většiny redakcí, které jsou ve snaze o udržitelnost nuceny propouštět zaměstnance. Jejich situaci neulehčují ani události mající významný vliv na světovou ekonomiku jakými byla například pandemie Covid-19, rostoucí inflace či válka na Ukrajině. Pokud navíc na objektivitu a věrohodnost redakcí útočí nejen samotné dezinformace, ale i politicky exponované osobnosti s velkým vlivem a dosahem, může být pro média velmi těžké se těchto „nálepek“ zbavit. Roste také počet lidí, kteří se kvůli přílišné negativě či stejnorodosti témat začínají zpravodajstvím, potažmo médiím, částečně či zcela vyhýbat. Jako stěžejní se pro přežití objektivních médií ukazuje potřeba podpory nezávislé a kvalitní žurnalistiky, která bude do budoucna schopná odolávat velkým tlakům a bude si umět s těmito problémy komplexně poradit.

¹²¹ PIKA, Tomáš a CIBULKA, Jan. *Společnost nedůvěry: ruským dezinformacím věří v Česku jen tvrdé konspirační jádro*. Online. In: IROZHLAS.cz. 2023. Dostupné z: https://www.irozhlas.cz/zpravy-domov/spolecnost-neduvetry-serial-rusko-dezinformace-konspirace-vyzkum-weby-telegram_2306140500_pik. [citováno 2024-02-26].

4.2. Média šířící dezinformace

Protipólem k médiím, která se snaží poskytovat kvalitní a objektivní informace, jsou ta, která se nebojí šířit lži a dezinformace. Na české scéně je nalezneme především v online prostředí. Využívají podobných metod jako bulvární média a snaží se upoutat pozornost čtenářů senzačními titulky, manipulují s fakty, či spekulují. Na rozdíl od bulváru však v jejich obsahu převládá zaujatost, jednostrannost, a snaha vyvolat negativní emoce ke snazší manipulaci názorů.

Ačkoli dezinformační média nyní v naprosté většině případů využívají online prostor, můžeme ve světě stále najít příklady médií, která využívají jinou cestu. Jmenovat lze především státy s autoritářskou vládou, které pomocí nich šíří svou propagandu. Web Ministerstva vnitra tak upozorňuje například na Čínský rozhlas pro zahraničí¹²², nebo ruské státní televize RT a Sputnik, které šíří řadu dezinformací například ve spojitosti s válkou na Ukrajině.¹²³

V českém prostředí se však v současnosti s dezinformacemi nejvíce setkáváme právě na internetu. Ten jim poskytuje ideální platformu pro snadné šíření obsahu v na první pohled anonymním prostředí. Za místo s největší koncentrací dezinformací lze považovat především dezinformační weby. Jejich stránky se často prezentují jako věrohodné zpravodajské weby využívající již velmi pokročilou grafiku na úrovni velkých portálů jako je například iDNES.cz, Novinky.cz, Aktuálně.cz nebo ČT24.CZ. To je z uživatelského hlediska činí velmi přívětivými a přístupnými. Čím se však samozřejmě odlišují od kvalitního zpravodajství je jejich obsah. V tom do velké míry využívají senzačních titulků přitahující pozornost a obsah často prezentují jako „alternativní pravdu“ či „neoficiální informace“, což může vzbuzovat dojem, že jsou odhaleny tajné informace, které mainstreamová média zatajují. Často se nejedná o autorovu původní tvorbu, ale o strojové překlady článků ze zahraničních dezinformačních médií. Weby často cílí na citlivá témata, jako jsou migrace, politické události nebo

¹²² *Dezinformace o Ukrajině šířené Čínou v podání Čínského rozhlasu pro zahraničí*. Online. In: Ministerstvo vnitra České republiky. 2023. Dostupné z: <https://www.mvcr.cz/chh/clanek/dezinformace-o-ukrajine-sirene-cinou-v-podani-cinskeho-rozhlasu-pro-zahranici.aspx>. [citováno 2024-02-20].

¹²³ *RT a Sputniku nebyla povolena účast na konferenci o svobodě médií*. Online. In: Ministerstvo vnitra České republiky. 2019. Dostupné z: <https://www.mvcr.cz/chh/clanek/rt-a-sputniku-nebyla-povolena-ucast-na-konferenci-o-svobode-medii.aspx>. [citováno 2024-02-20].

zdravotní krize typu pandemie Covid-19. Klíčovým prvkem jejich obsahu je snaha vyvolat negativní emoce, které usnadňují následnou manipulaci.

Na základě dat z roku 2022 mírně klesl počet dezinformačních webů i množství článků, které vyprodukovaly.¹²⁴ Do jisté míry to způsobilo i dočasné zablokování vybraných dezinformačních webů sdružením CZ.NIC v souvislosti se začátkem války na Ukrajině. Trvalý zákaz na území celé Evropské unie si však vysloužila pouze státní agentura Sputnik, provozující i stejnojmenný web. Zatímco česká vláda žádný oficiální seznam dezinformačních webů nevydává, lze jejich soupis často najít na stránkách iniciativ a sdružení, která se věnují boji proti dezinformacím. Soupis těch nejaktivnějších uvádí například projekt Nelež.cz, který mimo jiné upozorňuje firmy, že se jejich reklama objevuje na dezinformačních webech. Seznam zveřejňuje na základě jím zveřejněné metodiky a nalezneme v něm například následující weby:

- aeronet.news
- parlamentnilisty.cz
- protiproud.cz
- pravyprostor.cz
- ac24.cz
- cz24.news
- zvedavec.org
- pokec24.cz
- raptor-tv.cz
- bezpolitickékorektnosti.cz
- otevrisvoumysl.cz
- vlasteneckenoviny.cz

¹²⁴ *Analýza: Dezinformačních webů ubylo, jejich roli přebírají sociální sítě.* Online. In: IDNES.cz. 2023. Dostupné z: https://www.idnes.cz/zpravy/mediahub/dezinformacni-weby-analyza.A230420_125031_mediahub_jpl. [citováno 2024-02-20].

Jedním ze způsobů, jakým iniciativa Nelež.cz bojuje proti dezinformacím je právě upozorňování inzerentů, že mohou v reklamních kampaních sami určit, na kterých webových stránkách se jejich reklama nebude zobrazovat. Mohou tak dezinformační weby připravit o část příjmu z reklamy. Některé weby však často vyzývají čtenáře k přímé finanční podpoře. Používají k tomu například apely na záchranu necenzurovaných informací nebo na ochranou rodiny a přátel.

Není však nutné na základě zmíněných čísel a statistik zcela propadat skepsi. Již zmíněný průzkum *Společnost nedůvěry* totiž ukázal, že v českém prostředí nenavštěvuje dezinformační weby 83 % lidí.

**Jak často čtete či sledujete zprávy o politice a společenském dění
v následujících médiích a zdrojích? - Zpravodajské weby jako
Aeronet, Sputnik, AC24**

Zdroj: iRozhlas.cz¹²⁵

Co se týče sociálních sítí, je otázkou, do jaké míry bychom je měli označovat jako média, která šíří dezinformace, když jsou to ve skutečnosti jejich uživatelé, kteří tak činí. V tomto smyslu jsou opravdu pouhým médiem, tedy prostředníkem, mezi dezinformátory, potažmo dezinformacemi a uživateli. Faktem ale zůstává, že majitelé těchto platforem mohou obsah moderovat a bojovat tak proti šíření dezinformací. Jak již ale bylo zmíněno, často tak i přes doporučení

¹²⁵ PIKA, Tomáš; CIBULKA, Jan. *Společnost nedůvěry: ruským dezinformacím věří v Česku jen tvrdé konspirační jádro*. Online. In: IROZHLAS.cz. 2023. Dostupné z: https://www.irozhlas.cz/zpravy-domov/spolecnost-neduvbery-serial-rusko-dezinformace-konspirace-vyzkum-weby-telegram_2306140500_pik. [citováno 2024-03-02].

odborníků nečiní vůbec nebo jen velmi omezeně, protože upřednostňují zisky z reklam.

V současnosti jsou tak sociální sítě považovány za médium, kde dochází k největšímu šíření dezinformací. Paradoxem je, že jak uvádí mnohé studie, samotných dezinformátorů je v prostoru sociálních sítí menšina, stejně tak i dezinformačního obsahu.¹²⁶ Problémem jsou však již dříve zmíněné algoritmy těchto sítí, které této menšině umožňují zasáhnout potřebnou cílovou skupinu, jež obsah následně šíří dál. Jak na toto téma dodává Struhárik¹²⁷: „*Pro mnohé lidi se staly hlavním zdrojem informací sociální sítě, avšak jejich algoritmy nebyly nastaveny tak, aby pro nás dokázaly vybrat, co je skutečně důležité a důvěryhodné. Místo toho polarizují společnost, pomáhají šířit dezinformace, propagují extrémní názory a šíří nenávist.*“¹²⁸

¹²⁶ HEŘMANOVÁ, Marie. *Role sociálních sítí v šíření dezinformací*. Online. In: Seznam Médium. 2023. Dostupné z: <https://medium.seznam.cz/clanek/zeptej-se-vedce-role-socialnich-siti-v-sireni-dezinformaci-23171>. [citováno 2024-03-02].

¹²⁷ HEŘMANOVÁ, Marie. *Role sociálních sítí v šíření dezinformací*. Online. In: Seznam Médium. 2023. Dostupné z: <https://medium.seznam.cz/clanek/zeptej-se-vedce-role-socialnich-siti-v-sireni-dezinformaci-23171>. [citováno 2024-03-02].

¹²⁸ STRUHÁRIK, Filip. *Co je nového v médiích*. Přeložila Štěpánka BORSKÁ. Co je nového. Praha: Nová beseda, 2022. s. 7. ISBN 978-80-88383-34-5.

5. Obrana proti dezinformacím

Z výše uvedeného vyplývá, že dezinformace se mohou velkou měrou podílet na ovlivňování postojů a chování lidí, včetně jejich volebních preferencí a přístupu k důležitým tématům jako je například očkování. Mnoho odborníků se tak věnuje hledání odpovědi na otázku, jak se může jedinec i společnost proti dezinformacím bránit. Řešení však není jednoduché. K účinné obraně je zapotřebí nejen posílení právního rámce, jehož aktualizace je však velmi zdlouhavá a často podléhá politickým tlakům, ale jako zcela zásadní se ukazuje nutnost pracovat s těmi, na které dezinformace cílí, a především tak zvyšovat mediální gramotnost obyvatelstva.

5.1. Mediální gramotnost

Mediální gramotností se rozumí schopnost a dovednost jedince pracovat s informačním zdrojem. Její míra uvádí, nakolik je člověk schopen k informacím kriticky přistupovat a jak je umí vyhodnocovat. Nebo zda dokáže na základě vlastního úsudku rozlišit pravdivá a nepravdivá mediální sdělení. Ačkoli se podle průzkumu Univerzity Palackého v Olomouci a agentury STEM/MARK úroveň mediální gramotnosti v České republice od roku 2018 zvýšila z 39 % na 49 % v roce 2021, stále ji lze považovat za nedostatečnou.¹²⁹ Nutil na téma mediální gramotnosti dodává, že důraz na zvyšování mediální gramotnosti považuje za mnohem důležitější, než angažování státu na poli vyvracení mýtů a dezinformací. Doslova pak uvádí, že: „Zásadním a smysluplným úkolem, který by si zodpovědný stát v této oblasti měl vzít na bedra, je důrazně se zasadit o vzdělání svých občanů na poli mediální gramotnosti a kritického myšlení.“¹³⁰

A právě s kritickým přístupem k informacím má většina populace problém, který začíná už na školách. Z testů vyplývá, že čeští žáci si umí paradoxně lépe poradit se znalostními úlohami než s těmi, které vyžadují kriticko-analytické

¹²⁹ *Mediální gramotnost Čechů se podle výzkumu zvyšuje*. Online. In: Mediaguru. 2022. Dostupné z: <https://www.mediaguru.cz/clanky/2022/03/medialni-gramotnost-cechu-se-podle-vyzkumu-zvysuje/>. [citováno 2024-02-20].

¹³⁰ NUTIL, Petr. *Média, lži a příliš rychlý mozek: průvodce postpravdivým světem*. Online. Praha: Grada, 2018. ISBN 978-80-271-0716-2. [citováno 2024-01-31].

dovednosti.¹³¹ Ukazuje to na fakt, že na českých školách stále převládají metody vzdělávání založené především na memorování. Navíc je mediální výchova často pouze okrajovým tématem probíraným například v hodinách občanské výchovy, namísto samostatného předmětu. Dle nejnovější studie pak 18 % základních a 11 % středních škol tento předmět vůbec nevyučuje. Jako důvody pro upozadění výuky mediální gramotnosti byly uvedeny především omezený čas, chybějící podkladové materiály pro výuku a také neznalost či nezájem samotných učitelů.¹³²

Přítom z výsledků studie Open Society Fund vyplývá, že kvalitní vzdělání na poli mediální gramotnosti, které velkou měrou zvyšuje kritické a analytické myšlení, má významný vliv na zvyšování odolnosti vůči dezinformacím. A to především proto, že mediálně a digitálně vzdělanou společnost dezinformace tak snadno nerozdělí.¹³³ V souvislosti s dezinformacemi pak může mediální gramotnost lidem pomoci především rozvinout kritické myšlení, naučit je analyzovat mediální obsah, odhalovat manipulativní techniky, rozlišovat důvěryhodné a nedůvěryhodné informace a v neposlední řadě i ověřovat fakta.

5.2. Ověřování informací a zdrojů

Jak bylo výše uvedeno, kritické myšlení je právě v kombinaci s ověřováním informací a zdrojů zásadní při zvyšování odolnosti vůči dezinformacím. Ty se totiž staly běžnou součástí online prostoru, a proto je klíčové naučit společnost jednoduché metody, kterými je může odhalit. Ve chvíli, kdy navíc klesá důvěra v renomované zpravodajské organizace, které jsou obvykle zdrojem spolehlivých zpráv, je nutné, aby se lidé naučili informace sami ověřovat.

Mnoho organizací a iniciativ se tak snaží zvyšovat informovanost na poli ověřování faktů například pomocí různých infografik, či letáků. Pro příklad lze uvést informační leták Výzkumné služby Evropského parlamentu (viz příloha 1)

¹³¹ *Nízká mediální gramotnost Čechů*. Online. In: Jeden svět na školách. 2024. Dostupné z: <https://www.jsns.cz/projekty/medialni-vzdelavani/bulletin-medialni-vzdelavani/doporucujeme/nizka-medialni-gramotnost-cechu>. [citováno 2024-02-20].

¹³² *Média dětem, média s dětmi VII*. Online. In: Rada pro rozhlasové a televizní vysílání. 2023. Dostupné z: <https://rrtv.gov.cz/cz/static/o-rade/aktivity-rady/2023-media-detem.htm>. [citováno 2024-02-20].

¹³³ BERGER, Vojtěch. *Češi odolávají dezinformacím líp než Slováci. V mediální gramotnosti jsme přesto zaspali*. Online. In: Hlídací Pes. 2018. Dostupné z: <https://hlidacipes.org/cesi-odolavaji-dezinformacim-lip-nez-slovaci-v-medialni-gramotnosti-jsme-presto-zaspali/?hilite=d%C5%AFv%C4%9Bra+m%C3%A9dia>. [citováno 2024-02-20].

nebo českého serveru e-bezpeci.cz (viz příloha 2). Za nutné k ověření informací tak lze považovat především:

- Ověření autora
- Ověření daného média
- Ověření celého příběhu i v jiném médiu
- Kontrolu zdrojů, pokud jsou uvedeny
- Kontrola obrázků a videí

Je zcela jisté, že v současném uspěchaném světě plném informací je nanejvýš obtížné věnovat se detailně ověřování každé zprávy, kterou čteme. Za nejpozoruhodnější pomůcku k ověřování informací tak lze považovat především nástroj *InVID-WeVerify*. Jedná se o doplněk internetových prohlížečů neboli takzvaný plug-in, který pomáhá šetřit čas a zefektivňovat práci nejen novinářům, ověřovatelům faktů, ale i komukoli, kdo si chce ověřit fakta. Umožňuje totiž rychle získat informace o obrázcích a videích na sociálních sítích jako je Facebooku, Twitteru či Youtube a provést jejich zpětné vyhledávání. Umí tedy vyhledat předchozí výskyty zkoumaného obrázku a videa, čímž dokáže odhalit případnou manipulaci jak tomu například u fotomontáže uprchlíků na chebském nádraží, která byla v této práci zmíněna. Nabízí i fragmentaci videa do snímků, které lze pomocí funkce lupy zvětšit a prozkoumat a mnoho dalších velmi užitečných funkcí.

5.3. Instituce bojující proti dezinformacím

Již bylo zmíněno, že v rámci České republiky sice proběhly debaty o vzniku zákona cílícího na boj proti dezinformacím. Už v průběhu příprav se však objevily hlasy a potažmo i dezinformace o tom, že se bude jednat o cenzuru nebo omezování svobody slova. Odsouhlasení, pro mnohé, kontroverzního zákona je silně navázáno na volební období, a tak je pravděpodobné, že nás jeho vznik v nejbližší době nečeká. Navíc byla po pouhém roce zrušena i pozice vládního zmocněnce pro média a dezinformace. Problematika dezinformací tak přešla pod

národně bezpečnostního poradce vlády.¹³⁴ Naštěstí se problematice dezinformací v rámci České republiky ale i v rámci Evropy věnuje řada institucí a iniciativ z nichž lze jmenovat například:

- **Centrum proti hybridním hrozbám**

Centrum patřící pod Ministerstvo vnitra České republiky vzniklo v roce 2017 na základě doporučení Auditů národní bezpečnosti schváleného vládou. Jedná se o odborné pracoviště, jehož úkolem je boj proti hrozbám ohrožujícím Českou republiku na poli vnitřní bezpečnosti. Za cíl si klade zvyšovat odolnost veřejné správy před působení cizí mocí, ale i před dezinformacemi. Zároveň se o této problematice snaží vzdělávat jak laickou, tak i odbornou veřejnost.

- **NÚKIB – Národní úřad pro kybernetickou a informační bezpečnost**

Další z institucí na národní úrovni je i Národní úřad pro kybernetickou a informační bezpečnost, který je ústředním správním úřadem pro kybernetickou bezpečnost, ochranu utajovaných informací v oblasti informačních a komunikačních systémů a kryptografickou ochranu. Sleduje aktuální kybernetické hrozby a varuje před nimi důležité subjekty jako jsou například orgány státní správy. Stejně jako Centrum proti hybridním hrozbám pořádá kurzy a workshopy pro širokou veřejnost s cílem zvyšovat povědomí o kybernetické bezpečnosti.

- **Demagog.cz**

Vedle úřadů se boji proti dezinformacím věnují i nezávislé iniciativy mezi nimiž vyniká především platforma Demagog.cz, která se dlouhodobě věnuje ověřování faktů. Primárně se zaměřuje na ověřování výroků českých politiků v projevech, debatách, rozhovorech nebo na sociálních sítích. Sleduje dodržování slibů českých vlád, pořádá vzdělávací workshopy a pracuje na zvyšování mediální gramotnosti. Za zmínku určitě stojí i to, že Demagog.cz navázal spolupráci se společnostmi Meta (Facebook, Instagram, Whatsapp) jako nezávislý ověřovatel faktů. Podílí se tak na boji proti dezinformacím šířených skrze sociální sítě. To se organizaci podařilo především proto, že je signatářem Kodexu zásad International

¹³⁴ PIKA, Tomáš a KUBANT, Vít. *Vláda zrušila funkci vládního zmocněnce pro média Klímy. Agendu dezinformací převezme poradce Pojar*. Online. In: IROZHLAS.cz. 2023. Dostupné z: https://www.irozhlas.cz/zpravy-domov/michal-klima-zmocnenec-media-dezinformace-vlada-konec-tomas-pojar_2302151348_pik. [citováno 2024-02-28].

Fact-Checking Network. V něm se iniciativa Demagog zavázala dodržovat principy nestrannosti, transparentnosti a další novinářské standardy.^{135 136}

Demagog.cz vznikl v únoru 2012 a jako česká odnož slovenského projektu Demagog.sk. Za dobu svého fungování získal mnohá ocenění (např. Novinářská cena 2012 - za inovativní občanskou online žurnalistiku či Křišťálová lupa – opakovaná umístění v TOP10 v kategoriích Projekt roku a veřejně prospěšná služba). Inspirace pro Demagog.cz vychází primárně z fungujících organizací jako PolitiFact, FactCheck.org nebo The Washington Post Fact Checker.

- **Manipulátoři.cz**

Na rozdíl od webu Demagog.cz se iniciativa Manipulátoři.cz mnohem více zaměřuje na analýzu dezinformačních webů a šířitelů dezinformací v České republice. Platforma mapuje dezinformační kampaně a pomáhá lidem rozpoznat manipulativní obsah. Analyzuje obsah dezinformačních webů a hodnotí jejich důvěryhodnost. Navíc mapuje dezinformační kampaně a ukazuje, jak se šíří dezinformace v online prostředí. Na svých stránkách nabízí návod, jak rozpoznat manipulativní obsah a chránit se před dezinformacemi. Hraje tak důležitou roli v boji proti dezinformacím a propagandě v České republice. Platforma pomáhá zvyšovat povědomí o problematice fake news a učí lidi, jak kriticky vnímat informace.

- **Čeští elfové**

Čeští elfové jsou občanským hnutím, které mapuje, analyzuje a aktivně bojuje proti cizím dezinformačním kampaním na českém internetu. Inspirací jim bylo podobné hnutí Elfů bojující proti dezinformacím v pobaltských republikách.

Hnutí analyticky mapuje nepřátelské aktivity zaměřené na ničení důvěry jak v ústavní hodnoty, tak mezi lidmi navzájem. Zjišťuje, jakými cestami nepřátelská propaganda přitéká do českého kyberprostoru. Snaží se na problém cizích

¹³⁵ *Program externího ověřování faktů společnosti Meta*. Online. In: Facebook.com. 2024. Dostupné z: <https://www.facebook.com/formedia/mjp/programs/third-party-fact-checking>. [citováno 2024-02-20].

¹³⁶ *Demagog.cz*. Online. In: International Fact-Checking Network's code of principles. 2024. Dostupné z: <https://ifcncodeofprinciples.poynter.org/application/public/demagogcz/D163EF8F-31A8-3850-807F-911CD45DF837>. [citováno 2024-02-20].

dezinformačních kampaní upozornit veřejnost, média i politickou sféru a iniciuje diskuze o prevenci a řešení negativních důsledků.

- **CEDMO**

V rámci střední Evropy vznikl projekt CEDMO – Central European Digital Media Observatory, česky pak Středoevropská observatoř digitálních médií. Jedná se o instituci, která sdružuje mnoho odborníků, kteří se věnují identifikaci, analýze i zkoumání dopadů negativních informačních jevů jakým je například i šíření dezinformací. Svou pozornost věnuje hlavně zemím střední Evropy jako je Česká republika, Slovensko a Polsko a úzce spolupracuje s Evropskou observatoří digitálních médií (EDMO). Negativní účinek dezinformačních kampaní se snaží minimalizovat prostřednictvím systémů rychlého varování, ověřováním faktů a investigací, na které navazuje informování cílových skupin, jakou jsou média, veřejné instituce, nebo vládní orgány. Pracuje i na obnově důvěry v média a demokratické instituce.

Závěr

Dezinformace sice nejsou fenoménem posledních několika let, ale je nutné si uvědomit, že nikdy v historii nebyla jejich tvorba, a především šíření tak snadné a masivní jako dnes. Napomáhá jim jak rychlá digitalizace a globalizace světa, tak i události s výrazným dopadem na společnost jako byla pandemie Covid-19, migrační krize, nebo probíhající válka na Ukrajině. Je zřejmé, že problematika šíření dezinformací v médiích má řadu příčin, a ještě více neblahých důsledků. Mezi ty nejnebezpečnější rozhodně patří rozdělování společnosti, které ve výsledku nejen zvyšuje náchyllost k přijímání dalších dezinformací, ale ohrožuje důvěru jak v média, veřejné instituce tak především v samotné základy demokracie. Proto je na dezinformace nutné pohlížet jako na zbraň, která ve špatných rukách páchá obrovské škody.

Ačkoli mnohé studie a statistiky související s dezinformacemi mohou vyvolávat určitou míru skepse, není na místě tvrdit, že v boji proti jejich šíření nelze nic podniknout. Rozhodně není nutné ani žádoucí čekat, až proti šíření dezinformací vznikne zákon. Je totiž na každém z nás, jak se k problematice postaví. Navíc je nutné zmínit, že netečnost a rezignace části společnosti je také jedním z cílů dezinformátorů. Jako naprosto nezbytná a zásadní se tak ukazuje nutnost zvyšovat mediální gramotnost, která má do velké míry vliv na vnímání a schopnost kritického přijímání informací.

K optimismu přispívá i fakt, že nejen v rámci České republiky, ale i v evropském měřítku, vzniká nebo již existuje řada skvělých projektů a iniciativ, které se snaží na problém dezinformací upozorňovat, potlačovat je a případně přinášet osvětu široké veřejnosti i institucím. Je nutné na takové projekty upozorňovat a podporovat je. Mimo to je jedním z důležitých úkolů náprava vztahu společnosti s médii například pomocí podpory kvalitní a nezávislé žurnalistiky, která bude lidem poskytovat věrohodné a pravdivé zpravodajství.

Je důležité, že povědomí o existenci dezinformací a nebezpečí, které pro demokracii a bezpečnost nás všech představují, mezi lidmi stoupá. Dokonce do té míry, že dle průzkumu agentury STEM přes 70 % obyvatel České republiky

souhlasilo s blokováním dezinformačních webů po začátku války na Ukrajině.¹³⁷ Výzkumy nicméně ukazují, že toto řešení není komplexní vzhledem k faktu, že k většině lidí se dezinformace dostávají až zprostředkovaně pomocí sociálních sítí. Více než kdy dříve se tak ukazuje naléhavá potřeba kvalitního vzdělávání a nutnost osvěty nejen u nejmladší generace, ale také u všech ostatních, kteří mají nyní možnost ovlivňovat naši budoucnost ve volbách.

¹³⁷ *Dezinformace ohrožují naši bezpečnost, myslí si Češi. Většina souhlasí s omezováním dezinformačních zdrojů.* Online. In: STEM. 2022. Dostupné z: <https://www.stem.cz/dezinformace-ohrozuj-nasi-bezpecnost-mysli-si-cesi-vetsina-souhlas-s-omezovanim-dezinformacnich-zdroju/>. [cit. 2024-03-05].

Seznam literatury

Monografie

1. ALVAROVÁ, Alexandra. *Průmysl lži: propaganda, konspirace a dezinformační válka*. Online. 3., rozšířené vydání. Praha: Stanislav Juhaňák - Triton, 2022. ISBN 978-80-7684-056-0.
2. BITTMAN, Ladislav. *Mezinárodní dezinformace: černá propaganda, aktivní opatření a tajné akce*. Praha: Mladá fronta, 2000, s. 96. ISBN 80-204-0843-6. Dostupné z: <https://ndk.cz/uuid/uuid:3ff4e880-0728-11e6-8cf1-005056825209>.
3. GREGOR, Miloš a MLEJNKOVÁ, Petra. *Nejlepší kniha o fake news, dezinformacích a manipulacích!!!*. Brno: CPress, 2018. s. 10. ISBN 978-80-264-1805-4.
4. KAPFERER, Jean-Noël. *Fáma – nejstarší médium světa*. Online. Praha: Práce, 1992. s. 11-14. ISBN 80-208-0262-2. Dostupné z: <https://ndk.cz/uuid/uuid:9b6781f0-7c09-11e5-9cbd-5ef3fc9ae867>.
5. NUTIL, Petr. *Média, lži a příliš rychlý mozek: průvodce postpravdivým světem*. Online. Praha: Grada, 2018. ISBN 978-80-271-0716-2.
6. PACEPA, Ion Mihai; RYCHLAK, Ronald J. *Dezinformace: tajná strategie Ruska, jak zničit Západ*. Přeložil Vladimír FUKSA. Brno: BizBooks, 2016. s. 54. ISBN 978-80-265-0527-3.
7. PHILLIPS, Tom a Jonn ELLEDGE. *Konspirační teorie: historie obludných teorií a jak jim nenaletět*. Online. Brno: Jota, 2023. ISBN 978-80-7689-234-7.
8. STRUHÁRIK, Filip. *Co je nového v médiích*. Přeložila Štěpánka BORSKÁ. Co je nového. Praha: Nová beseda, 2022. s. 7. ISBN 978-80-88383-34-5.

Časopisecké články

1. *Respekt speciál: Dezinformace*. Praha: Respekt Media a.s., 2017, roč. 3, č. 1. 2017. ISBN 977-2-336-60000-1.

Zákonná úprava a IAŘ (interní akty řízení)

1. ČESKO, 2016. *Zákon č. 251/2016 Sb., o některých přestupcích*. Online. In: Epravo.cz. 2016. Dostupné z: <https://www.epravo.cz/top/zakony/sbirka-zakonu/zakon-ze-dne-15-cervna-2016-o-nekterych-prestupcich-21195.html>. [citováno 2024-02-15].

Webové stránky a elektronické zdroje

1. *„Hlas lidu, hlas Boží.“ Musk po anketě obnovil twitterový účet Trumpa, ten o službu nejeví zájem*. Online. In: IROZHLAS.cz. 2022. Dostupné z: https://www.irozhlas.cz/zpravy-svet/musk-trump-twitter-obnoveni-ucet_2211200254_afo. [citováno 2024-02-20].
2. *„Jste zkorumpovaná pakáž,“ obvinil ministr Babiš Reportéry ČT [@ČT24]*. Online. Dostupné z: <https://www.facebook.com/watch/?v=10155084514509009>. [citováno 2024-02-27].
3. *Akademický slovník současné češtiny*. Online. 2017–2024. Praha: Ústav pro jazyk český AV ČR. Dostupné z: <https://slovníkcestiny.cz/>. [citováno 2024-01-14].
4. *Americké biolaboratoře financované z peněz amerických daňových poplatníků na Ukrajině [@Jana Janik Janík]*. Online. Dostupné z: <https://www.facebook.com/profile.php?id=100072937893773>. [citováno 2024-02-24].

5. *Analýza: Dezinformačních webů ubylo, jejich roli přebírají sociální sítě.* Online. In: IDNES.cz. 2023. Dostupné z: https://www.idnes.cz/zpravy/mediahub/dezinformacni-weby-analyza.A230420_125031_mediahub_jpl. [citováno 2024-02-20].
6. *Argumentační fauly.* Online. In: Bezfaulu. 2019. Dostupné z: <https://bezfaulu.net/argumentacni-fauly/>. [citováno 2024-02-11].
7. *Azyl a migrace v EU.* Online. In: Evropský parlament. 2023. Dostupné z: https://www.europarl.europa.eu/infographic/asylum-migration/index_cs.html#filter=2022. [citováno 2024-02-24].
8. *Babiš a jeho Mafra. Posluhování oligarchům je exces, nikoli norma.* Online. In: Hlídací Pes. 2017. Dostupné z: <https://hlidacipes.org/babis-a-jeho-mafra-posluhovani-oligarchum-je-exces-nikoli-norma/>. [citováno 2024-02-26].
9. BERGER, Vojtěch. *Češi odolávají dezinformacím líp než Slováci. V mediální gramotnosti jsme přesto zaspali.* Online. In: Hlídací Pes. 2018. Dostupné z: <https://hlidacipes.org/cesi-odolavaji-dezinformacim-lip-nez-slovaci-v-medialni-gramotnosti-jsme-presto-zaspali/?hilite=d%C5%AFv%C4%9Bra+m%C3%A9dia>. [citováno 2024-02-20].
10. BURÝŠEK, Jiří. *Co je to dezinformace?* In: Bezfaulu.net. Online. Dostupné z: <https://bezfaulu.net/clanky/o-manipulaci/co-je-to-dezinformace/>. [citováno 2024-02-05].
11. CEMPER, Jan. *Fotografie s bavícím se papežem jsou výsledkem umělé inteligence.* Online. In: Manipulátoři. 2024. Dostupné z: <https://manipulatori.cz/fotografie-s-bavicim-se-papezem-jsou-vysledkem-umele-intelligence/>. [citováno 2024-02-11].

12. CEMPER, Jan. *Ne, na Ukrajině se nenachází žádné americké biologické laboratoře*. Online. In: Manipulátoři.cz. 2021. Dostupné z: <https://manipulatori.cz/ne-na-ukrajine-se-nenachazi-zadne-americke-biologicke-laboratore/>. [citováno 2024-02-16].
13. CIROKOVÁ, Kristina a VALÁŠEK, Lukáš. *Přehled těch, kteří v Česku vydělávají na strachu lidí*. Online. In: Seznam Zprávy. 2023. Dostupné z: <https://www.seznamzpravy.cz/clanek/domaci-kauzy-kdo-v-cesku-vydelava-na-strachu-lidi-232386>. [citováno 2024-02-13].
14. *Co je to hoax*. Online. In: Hoax.cz. 2000-2024. Dostupné z: <https://hoax.cz/hoax/co-je-to-hoax>. [citováno 2024-01-31].
15. *Češi online 2022*. Online. In: Sdružení pro internetový rozvoj. 2022. Dostupné z: https://www.spir.cz/wp-content/uploads/2023/09/Cesi_online_2022.pdf. [citováno 2024-02-09].
16. *Definice dezinformací a propagandy*. In: Ministerstvo vnitra České republiky. Online. 2024. Dostupné z: <https://www.mvcr.cz/chh/clanek/definice-dezinformaci-a-propagandy.aspx>. [citováno 2024-01-31].
17. *Demagog.cz*. Online. In: International Fact-Checking Network's code of principles. 2024. Dostupné z: <https://ifcncodeofprinciples.poynter.org/application/public/demagogcz/D163EF8F-31A8-3850-807F-911CD45DF837>. [citováno 2024-02-20].
18. *Dezinformace ohrožují naši bezpečnost, myslí si Češi. Většina souhlasí s omezováním dezinformačních zdrojů*. Online. In: STEM. 2022. Dostupné z: <https://www.stem.cz/dezinformace-ohrozuji-nasi-bezpecnost-mysli-si-cesi-vetsina-souhlasis-omezovanim-dezinformacnich-zdroju/>. [cit. 2024-03-05].

19. *Dezinformace o Ukrajině šířené Čínou v podání Čínského rozhlasu pro zahraničí.* Online. In: Ministerstvo vnitra České republiky. 2023. Dostupné z: <https://www.mvcr.cz/chh/clanek/dezinformace-o-ukrajine-sirene-cinou-v-podani-cinskeho-rozhlasu-pro-zahranici.aspx>. [citováno 2024-02-20].
20. *Dezinformace.* Online. In: Česko v datech. 2022. Dostupné z: <https://www.ceskovdatech.cz/clanek/176-dezinformace/>. [citováno 2024-02-04].
21. *Dezinformační weby získávají z reklamy globálně 2,6 mld. USD.* Online. In: MediaGuru. 2021. Dostupné z: <https://www.mediaguru.cz/clanky/2021/08/dezinformacni-weby-ziskavaji-z-reklamy-globalne-2-6-mld-usd/>. [citováno 2024-02-13].
22. *Digital News Report 2023.* Online. Reuters Institute, 2023. Dostupné z: https://reutersinstitute.politics.ox.ac.uk/sites/default/files/2023-06/Digital_News_Report_2023.pdf. [citováno 2024-02-27].
23. *Do amerických voleb se Rusko nevměšuje, je to hysterie, tvrdí Putin.* Online. In: IDNES.cz. 2016. Dostupné z: https://www.idnes.cz/zpravy/zahranicni/putin-odmitl-vmesovani-do-americkych-voleb.A161027_165054_zahranicni_jj. [citováno 2024-02-20].
24. DOHNAL, Martin. *Vývoj na východě Ukrajiny zavání Putinovi genocidou.* Online. In: Novinky.cz. 2021. Dostupné z: <https://www.novinky.cz/clanek/zahranicni-evropa-vyvoj-na-vychode-ukrajiny-zavani-putinovi-genocidou-40380850>. [citováno 2024-02-16].
25. *Donald Trump proti koronaviru navrhl vpichování čistícího prostředku do žil. Odborníci jej kritizují.* Online. In: Deník N. 2020. Dostupné z: <https://denikn.cz/minuta/347256/>. [citováno 2024-02-20].

26. DRAGON, Radek. *Dezinformátoři vydělávají na reklamě stovky tisíc. Velké firmy inzerci u nich stahují*. Online. In: Aktuálně.cz. 2023. Dostupné z: <https://zpravy.aktualne.cz/domaci/dezinformatori-vydelavaji-na-reklame-stovky-tisic/r~7e2b1ebcafe411eaa25cac1f6b220ee8/>. [citováno 2024-02-13].
27. *Důvěra ve stát a média v demokratických zemích klesá, ukázal průzkum*. Online. In: IDNES.cz. 2022. Dostupné z: https://www.idnes.cz/zpravy/mediahub/edelman-pruzkum-duvera-ve-stat-a-media.A220222_075257_mediahub_jpl. [citováno 2024-02-27].
28. FIŠER, Miloslav. *Zákon o dezinformacích zkoumají experti*. Online. In: Novinky.cz. 2023. Dostupné z: <https://www.novinky.cz/clanek/domaci-zakon-o-dezinformacich-zkoumaj-experti-40426425>. [citováno 2024-02-17].
29. GALBA, Jaroslav a Ján SPIŠÁK. *Speciální vojenská operace v kontextu interpretace Ruska. Vojenské rozhledy*. 2023, roč. 32, č. 1, s. 50-68. ISSN 12103292. Dostupné z: <https://doi.org/10.3849/2336-2995.32.2023.01.050-068>. [citováno 2024-02-16].
30. GAVRINĚV, Vojtěch. *Šéf boje s dezinformacemi popisuje utajovaný vládní plán*. Online. In: Seznam Zprávy. 2023. Dostupné z: <https://www.seznamzpravy.cz/clanek/domaci-politika-klima-konci-jako-zmocnenec-pro-dezinformace-vlada-jeho-pozici-rusi-225770>. [citováno 2024-02-17].
31. GOLIS, Ondřej. *Expert: Fake news ničí vztahy v rodinách, babičky a dědečci propadají děsům a šíří šílené informace*. Online. In: iROZHLAS. 2019. Dostupné z: <https://www.irozhlas.cz/zivotni-styl/spolecnost/fake-news-dezinformace-seniori-digitalni-smejdi-jaroslav-valuch-medialni-1908120712-ogo>. [citováno 2024-02-13].

32. HEŘMANOVÁ, Marie. *Role sociálních sítí v šíření dezinformací*. Online. In: Seznam Médium. 2023. Dostupné z: <https://medium.seznam.cz/clanek/zeptej-se-vedce-role-socialnich-siti-v-sireni-dezinformaci-23171>. [cit. 2024-03-02].
33. *Jak rozpoznat konspirační teorii?* In: Evropská komise. Online. 2020. Dostupné z: https://commission.europa.eu/strategy-and-policy/coronavirus-response/fighting-disinformation/identifying-conspiracy-theories_cs. [citováno 2024-02-04].
34. *Jak se šířily dezinformace? Trumpovým stoupencům posloužil jako falešný důkaz manipulace malý vozík*. Online. In: iROZHLAS.cz. 2020. Dostupné z: https://www.irozhlas.cz/zpravy-svet/donald-trump-usa-prezident-volby-manipulace-dezinformace_2012081744_tzr. [citováno 2024-02-20].
35. JÍLKOVÁ, Veronika. *Okamura je vůdčí dezinformátor o EU, ukázal výzkum, na kterém se podílí IKSŽ*. Online. In: Institut komunikačních studií a žurnalistiky Fakulta sociálních věd UK. 2023. Dostupné z: <https://iksz.fsv.cuni.cz/aktuality/okamura-je-vudci-dezinformator-o-eu-ukazal-vyzkum-na-kterem-se-podili-iksz>. [citováno 2024-02-25].
36. KASÍK, Pavel. *Nová analýza: Ruská dezinformační kampaň v USA byla plná překvapení*. Online. In: IDNES.cz. 2018. Dostupné z: https://www.idnes.cz/technet/internet/rusko-volby-dezinformace-analyza-facebook-internet-research-agency-trump-clintonova.A181218_182251_sw_internet_pka. [citováno 2024-02-20].
37. KEJLOVÁ, Tamara. *Babiš koupil Mafru. Do obsahu novin zasahovat nebude, říká jeho mluvčí*. Online. In: ČT24.cz. 2013. Dostupné z: <https://ct24.ceskatelevize.cz/clanek/ekonomika/babis-koupil-mafu-do-obsahu-novin-zasahovat-nejde-rika-jeho-mluvci-309314>. [citováno 2024-02-27].

38. KENDEOU, Panayiota; ROBINSON, Daniel H. a MCCRUDDEN, Matthew T. *Misinformation and fake news in education*. Online. Charlotte, NC: Information Age Publishing, [2019]. ISBN 9781641138536. Dostupné z: https://books.google.cz/books?id=lhXFDwAAQBAJ&pg=PA1&hl=cs&source=gbs_toc_r&cad=2#v=onepage&q&f=false. [citováno 2024-01-31].
39. *Klíma končí jako zmocněnec pro dezinformace. Vláda jeho pozici ruší*. Online. In: Seznam Zprávy. 2023. Dostupné z: <https://www.seznamzpravy.cz/clanek/domaci-politika-klima-konci-jako-zmocnenec-pro-dezinformace-vlada-jeho-pozici-rusi-225770>. [citováno 2024-02-17].
40. KOPECKÝ, Kamil. *Co je to vlastně ten hoax, dezinformace, misinformace nebo třeba fake news? Čím se tyto termíny liší a co mají společného?*. In: E-Bezpečí. Online. 2022. Dostupné z: <https://www.e-bezpeci.cz/index.php/clanky-komentare/2864-co-je-to-vlastne-ten-hoax-dezinformace-misinformace-nebo-treba-fake-news-cim-se-tyto-terminy-lisi-a-co-maji-spolecneho>. [citováno 2024-02-05].
41. KOPECKÝ, Kamil. *Uprchlíci v pražském metru*. Online. In: E-bezpeci.cz. 2017. Dostupné z: <https://www.e-bezpeci.cz/index.php/trocha-teorie/uprchlici-v-prazskem-metru>. [citováno 2024-02-17].
42. KOPECKÝ, Kamil; VORÁČ, Dominik; MIKULCOVÁ, Klára a KREJČÍ, Veronika. *Dezinformace a jejich negativní vlivy v kontextu proměny světa masmédií (se specifickým zaměřením na pandemii COVID19)*. Online. In: Ebezpečí.cz. 2020. Centrum prevence rizikové virtuální komunikace, Dostupné z: <https://www.e-bezpeci.cz/index.php/ke-stazeni/vyzkumne-zpravy/143-dezinformace-a-jejich-negativni-ucinky-v-kontextu-promeny-sveta-masmedii-2020-studie/file>. [citováno 2024-02-17].

43. *Koronavirus: Přehled hlavních dezinformačních sdělení.* Online. In: Ministerstvo vnitra České republiky. 2024. Dostupné z: <https://www.mvcr.cz/chh/clanek/koronavirus-prehled-hlavnich-dezinformacnich-sdeleni.aspx>. [citováno 2024-02-20].
44. KRUPKA, Jaroslav. *Američané zkoušeli na Ukrajině biologické zbraně, tvrdí Rusko. Jde o lež.* Online. In: Deník.cz. 2022. Dostupné z: https://www.denik.cz/z_domova/fake-news-ukrajina-usa-rusko-biolaboratore-biologicke-zbrane.html. [citováno 2024-02-16].
45. KRUPKA, Jaroslav. *Stát Ukrajina prý neexistuje kvůli neuznání hranic. Osm let stará lež opět ožila.* Online. In: Deník.cz. 2022. Dostupné z: <https://www.denik.cz/cesko-a-eu/ukrajina-fake-news-rusko.html>. [citováno 2024-02-17].
46. KRYŠTOFOVÁ, Vendula. *Právně definovat dezinformaci je nemožné. Platí ‚když ji vidím, tak ji poznám‘, říká redaktor Koubský.* Online. In: IROZHLAS.cz. 2023. Dostupné z: https://www.irozhlas.cz/zpravy-domov/dezinformace-novy-zakon-koubsky_2303242250_krp. [citováno 2024-02-17].
47. KŘOVÁKOVÁ, Kateřina. *Šéf vagnerovců poprvé přiznal, že založil největší ruskou trollí farmu.* Online. In: Seznam Zprávy. 2023. Dostupné z: <https://www.seznamzpravy.cz/clanek/zahranicni-sef-vagnerovcu-poprve-priznal-ze-zalozil-nejvetsi-ruskou-trolli-farmu-225694>. [citováno 2024-02-13].
48. *Legalizace výnosů trestné činnosti vědomě či z nedbalosti je trestná.* Online. In: Policie ČR. 2022. Dostupné z: <https://www.policie.cz/clanek/legalizace-vynosu-trestne-cinnosti-vedome-ci-z-nedbalosti-je-trestna.aspx>. [citováno 2024-02-17].

49. LOUDOVÁ, Barbora. *Prezident Zeman nebude mluvit s vybranými redakcemi, šíří podle něj dezinformace. Jeho vyjádření přitom využívá ruská propaganda*. Online. In: ČT24.cz. Dostupné z: <https://ct24.ceskatelevize.cz/clanek/domaci/prezident-zeman-nebude-mluvit-s-vybranymi-redakcemi-siri-podle-nej-dezinformace-jeho-vyjadreni-prito-33698>. [citováno 2024-02-27].
50. MATĚJKOVÁ, Kristýna. *Okamura je hlavním dezinformátorem v EU. Má největší dosah na sociálních sítích, ukázala analýza*. Online. In: Hospodářské noviny. 2023. Dostupné z: <https://archiv.hn.cz/c7-67224580-oi27t-01d1c11bcc68ca2>. [citováno 2024-02-25].
51. *Média dětem, média s dětmi VII*. Online. In: Rada pro rozhlasové a televizní vysílání. 2023. Dostupné z: <https://rrtv.gov.cz/cz/static/o-rade/aktivity-rady/2023-media-detem.htm>. [citováno 2024-02-20].
52. *Mediální gramotnost Čechů se podle výzkumu zvyšuje*. Online. In: Mediaguru. 2022. Dostupné z: <https://www.mediaguru.cz/clanky/2022/03/medialni-gramotnost-cechu-se-podle-vyzkumu-zvysuje/>. [citováno 2024-02-20].
53. MEJZROVÁ, Anita. *Deset nejčastějších dezinformací o vakcínách na českém internetu*. Online. In: Deník.cz. 2022. Dostupné z: <https://www.denik.cz/co-covid-vzal-dal/10-zarucenych-pravd-ockovani-serial-4listopadu.html>. [citováno 2024-02-20].
54. MENŠÍK, Jan. *Koronavirus zřejmě opravdu unikl z laboratoře, tvrdí Hostomský s Prymulou*. Online. In: Novinky.cz. 2022. Dostupné z: <https://www.novinky.cz/clanek/domaci-koronavirus-unikl-z-laboratore-nedbalym-cinanum-domnivaji-se-hostomsky-s-prymulou-40420065>. [citováno 2024-02-20].

55. *Nejprodávanějším deníkem byl loni Blesk, nejméně klesalo Právo*. Online. In: Mediaguru. 2024. Dostupné z: <https://www.mediaguru.cz/clanky/2024/02/nejprodavanejsim-denikem-byl-loni-blesk-nejmene-klesalo-pravo/>. [citováno 2024-02-25].
56. NEUMANNOVÁ, Šárka, ed. *Sociologická encyklopedie*. Online. NEŠPOR, Zdeněk R. Dostupné z: <https://encyklopedie.soc.cas.cz/w/Dezinformace>. [citováno 2024-01-03].
57. NEWMAN, Nic. *Overview and key findings of the 2023 Digital News Report*. Online. In: Reuters Institute. 2023. Dostupné z: <https://reutersinstitute.politics.ox.ac.uk/digital-news-report/2023/dnr-executive-summary>. [citováno 2024-02-27].
58. *Nízká mediální gramotnost Čechů*. Online. In: Jeden svět na školách. 2024. Dostupné z: <https://www.jsns.cz/projekty/medialni-vzdelavani/bulletin-medialni-vzdelavani/doporucujeme/nizka-medialni-gramotnost-cechu>. [citováno 2024-02-20].
59. NOVOTNÁ, Barbora a Petr JUNA. *Češi si proti dezinformacím nevěří. Pomocť může „očkování“*. Online. In: Seznam zprávy. 2022. Dostupné z: <https://www.seznamzpravy.cz/clanek/fakta-dezinformace-jsou-na-vzestupu-a-cesi-si-v-jejich-odhalovani-neveri-215774>. [citováno 2024-02-10].
60. NUTIL, Petr. *Propaganda: Hra o mysl lidí*. In: Manipulátoři. Online. 2015. Dostupné z: <https://manipulatori.cz/propaganda-hra-o-mysl-lidi/>. [citováno 2024-01-27].
61. *Pandora Papers: An offshore data tsunami*. Online. In: The international consortium of investigative journalists. 2021. Dostupné z: <https://www.icij.org/investigations/pandora-papers/about-pandora-papers-leak-dataset/>. [citováno 2024-02-01].

62. PIKA, Tomáš a CIBULKA, Jan. *Covid a migrace: mírné příznivce konspirací rozděluje důvěra v systém*. Online. In: IROZHLAS.cz. 2023. Dostupné z: https://www.irozhlas.cz/zpravy-domov/spolecnost-neduvery-serial-dezinformace-konspirace-vyzkum-covid-migrace_2306130500_pik. [citováno 2024-02-20].
63. PIKA, Tomáš a CIBULKA, Jan. *Společnost nedůvěry: ruským dezinformacím věří v Česku jen tvrdé konspirační jádro*. Online. In: IROZHLAS.cz. 2023. Dostupné z: https://www.irozhlas.cz/zpravy-domov/spolecnost-neduvery-serial-rusko-dezinformace-konspirace-vyzkum-weby-telegram_2306140500_pik. [citováno 2024-02-26].
64. PIKA, Tomáš a KUBANT, Vít. *Vláda zrušila funkci vládního zmocněnce pro média Klímy. Agendu dezinformací převezme poradce Pojar*. Online. In: IROZHLAS.cz. 2023. Dostupné z: https://www.irozhlas.cz/zpravy-domov/michal-klima-zmocnenec-media-dezinformace-vlada-konec-tomas-pojar_2302151348_pik. [citováno 2024-02-28].
65. PIKA, Tomáš; CIBULKA, Jan. *Společnost nedůvěry: ruským dezinformacím věří v Česku jen tvrdé konspirační jádro*. Online. In: IROZHLAS.cz. 2023. Dostupné z: https://www.irozhlas.cz/zpravy-domov/spolecnost-neduvery-serial-rusko-dezinformace-konspirace-vyzkum-weby-telegram_2306140500_pik. [citováno 2024-03-02].
66. *Prigožin uvedl, že zasahoval do amerických voleb*. Online. In: ČT24.cz. 2022. Dostupné z: <https://ct24.ceskatelevize.cz/clanek/svet/prigozin-vedl-ze-zasahoval-do-americkyh-voleb-14464>. [citováno 2024-02-20].
67. *Program externího ověřování faktů společnosti Meta*. Online. In: Facebook.com. 2024. Dostupné z: <https://www.facebook.com/formedia/mjp/programs/third-party-fact-checking>. [citováno 2024-02-20].

68. *Příspěvky Tomia Okamury* [@Tomio Okamura – SPD]. Online. Dostupné z: <https://www.facebook.com/tomio.cz/>. [citováno 2024-02-25].
69. *Putin není válečný zločinec a Ukrajina není suverénní země, řekl Orbán*. Online. In: IDNES.cz. 2023. Dostupné z: https://www.idnes.cz/zpravy/zahranicni/ukrajina-madarsko-putin-rusko-orban-valka-zlocinec-suverenita.A230627_164022_zahranicni_jhr. [citováno 2024-02-17].
70. *Rozsudek Krajského soudu v Praze: Č.j. 3 T 60/2018–2098*. Online. In: Justice.cz. 2019. Dostupné z: <https://justice.cz/documents/17929/1858556/Si+15-2019+p%C5%99%C3%ADloha.pdf/7f8672e0-4093-4621-b05d-c7079b40d0d9>. [citováno 2024-02-16].
71. ROŽÁNEK, Filip. *Digital News Report: Důvěra v česká média je rekordně nízká*. Online. In: Lupa.cz. 2023. Dostupné z: <https://www.lupa.cz/aktuality/digital-news-report-duvera-v-ceska-media-je-rekordne-nizka/>. [citováno 2024-02-26].
72. *RT a Sputniku nebyla povolena účast na konferenci o svobodě médií*. Online. In: Ministerstvo vnitra České republiky. 2019. Dostupné z: <https://www.mvcr.cz/chh/clanek/rt-a-sputniku-nebyla-povolena-ucast-na-konferenci-o-svobode-medii.aspx>. [citováno 2024-02-20].
73. SKOUPÝ, Tomáš. *Fico: Ukrajina není suverénní stát a její vstup do NATO nepodpořím*. Online. In: Novinky.cz. 2024. Dostupné z: <https://www.novinky.cz/clanek/zahranicni-evropa-fico-ukrajina-neni-suverenni-stat-a-jeji-vstup-do-nato-nepodporim-40458002>. [citováno 2024-02-17].

74. *Smaže milion účtů denně. Facebook polarizuje lidi, přiznal Zuckerberg.* Online. In: iDNES.cz. 2020. Dostupné z: https://www.idnes.cz/zpravy/zahranicni/zuckerberg-facebook-dezinformace-polarizace-kampan.A200215_171107_zahranicni_jhr. [citováno 2024-02-14].
75. ŠEBEŠ, Marek. *Pojem „fake news“ je ryze současný. Lživé, podvržené zprávy se ale mezi lidmi šířily vždycky.* Online. In: Dopolnední host. Český rozhlas, 26. ledna 2022. Dostupné z: <https://budejovice.rozhlas.cz/pojem-fake-news-je-ryze-soucasny-lzive-podvrzene-zpravy-se-ale-mezi-lidmi-sirily-8486010>. [citováno 2024-01-31].
76. ŠUTOVÁ, Marijana. *BOTI ÚTOČÍ: MÍSTO ZBRANÍ SE OHÁNÍ FAKE NEWS!* Online. In: Zvolši.info. 2018. Dostupné z: https://zvolši.info/2018/10/31/boti_utoči/. [citováno 2024-02-13].
77. *Trestněprávní úprava.* Online. In: Ministerstvo vnitra České republiky. 2024. Dostupné z: <https://www.mvcr.cz/chh/clanek/dezinformacni-kampane-trestnepravni-uprava-trestnepravni-uprava.aspx>. [citováno 2024-02-17].
78. *Twitter trvale zablokoval Trumpův účet. Obává se podněcování k násilí.* Online. In: ČT24.cz. 2021. Dostupné z: <https://ct24.ceskatelevize.cz/clanek/svet/twitter-trvale-zablokoval-trumpuv-ucet-obava-se-podnecovani-k-nasili-39352>. [citováno 2024-02-20].
79. *Údajná genocida páchaná Ukrajinci na Donbase od roku 2014 je záměrná lež.* Online. In: Ministerstvo vnitra České republiky, 2023. Dostupné z: <https://www.mvcr.cz/clanek/krizovy-informacni-tym-ministerstva-vnitra.aspx?q=Y2hudW09Mg%3D%3D>. [citováno 2024-02-15].
80. *Uprchlíci na střeše vlaku v Chebu.* Online. In: E-bezpeci.cz. Dostupné z: <https://www.e-bezpeci.cz/index.php/priklady/fotografie/1631-uprchlici-na-strese-vlak-u-v-chebu>. [citováno 2024-02-20].

81. *Útok na Kapitol: shrnutí závěrečné zprávy vyšetřovacího výboru.* Online. In: Ministerstvo vnitra České republiky. 2020. Dostupné z: <https://www.mvcr.cz/chh/clanek/utok-na-kapitol-shrnuti-zaverecne-zpravy-vysetrovaciho-vyboru.aspx>. [citováno 2024-02-20].
82. ZELEŇKA, Jakub. *Zákon proti dezinformacím nebude. Téma by opozice zneužila u voleb, říká poradce premiéra.* Online. In: Seznam Zprávy. 2023. Dostupné z: <https://www.e15.cz/domaci/zakon-proti-dezinformacim-nejde-tema-by-opozice-zneužila-u-voleb-rika-poradce-premiera-1412048>. [citováno 2024-02-17].

Seznam příloh

Příloha č. 1 – Informační leták Výzkumné služby Evropského parlamentu.

Dostupné z:

[https://www.europarl.europa.eu/RegData/etudes/ATAG/2017/599386/EPRS_AT_A\(2017\)599386_CS.pdf](https://www.europarl.europa.eu/RegData/etudes/ATAG/2017/599386/EPRS_AT_A(2017)599386_CS.pdf)

Příloha č. 2 – Informační leták českého serveru e-bezpeci.cz. Dostupné z:

<https://www.e-bezpeci.cz/index.php/ke-stazeni/tiskoviny/104-jak-overit-informace-na-internetu-2018-letak-skladacka/file>

Jak odhalit falešnou zprávu

„Falešné zprávy“ (fake news) a dezinformace – úmyslně zmanipulované informace, jejichž cílem je oklamat příjemce – jsou stále častějším celosvětovým jevem. Sociální média a jejich nástroje pro personalizaci umožňují snáze šířit falešné příběhy. Často využívají emocí, aby upoutaly pozornost a kliklo na ně co nejvíce lidí, a to z ekonomických nebo ideologických důvodů. Dokonce i pro mladé lidi, kteří mají v digitální oblasti přehled, je obtížné zjistit, které zprávy jsou zmanipulované. Co je důležité, šest z deseti zpráv, které jsou sdíleny na sociálních médiích, si uživatel, který je sdílel, předtím vůbec nepřečetl. Přibližně 85 % Evropanů vnímá „falešné zprávy“ jako problém ve své vlastní zemi a 83 % osob je považuje za problém pro demokracii obecně. Tento kompas vám pomůže orientovat se v oceánu informací a nezabloudit ve lžích a dezinformacích.

8. PŘIPOJTE SE K BOŘITELŮM MÝTŮ⁽²⁾

Udržujte si přehled o nejnovějších trikách a příbězích, které používají ti, kdo šíří dezinformace. Nahlaste nepravdivé zprávy. Řekněte o tom svým přátelům.

7. PŘEMÝŠLEJTE, ZDA NEJSTE ZAUJATÍ

Někdy je příběh prostě příliš dobrý nebo zábavný na to, aby byl pravdivý. Zhluboka se nadechněte, porovnejte jej se spolehlivými zdroji a zachovejte chladnou hlavu.

6. ZAMYSLETE SE, NEŽ BUDETE NĚCO SDÍLET

Příběh by mohl být zkrácením skutečných nebo starých událostí – nebo by mohlo jít o satiru. Titulek by mohl být navržen tak, aby vyvolal silné emoce. Pokud se událost skutečně stala, budou o ní spolehlivá média informovat.

1. ZKONTROLUJTE OBSAH

Jsou fakta a čísla přesná? Je článek zaujatý? Důvěryhodné sdělovací prostředky uvádějí jednostranná stanoviska ve vyhrazené části – rubrice pro názory čtenářů, nikoli ve zpravodajství.

2. ZKONTROLUJTE DANÉ MÉDIUM

Znáte ho? Vypadá URL adresa zvláště? Zkontrolujte oddíl „O nás“. Kdo je za tímto médiem? Kdo ho financuje? Přesvědčte se, co říkají jiné (důvěryhodné) zdroje.

3. ZKONTROLUJTE AUTORA

Existuje tato osoba vůbec? U uznávaného novináře lze vždy najít informace o jeho předchozí práci. Pokud si autor vymyslel své jméno (nebo ho nezmiňuje), je pravděpodobné, že i zbytek je falešný.

4. ZKONTROLUJTE ZDROJE

Používá autor spolehlivé zdroje (například zavedené a respektované sdělovací prostředky)? Jsou citovány odborníci skutečnými znalci? Pokud příběh používá anonymní zdroje (nebo nepoužívá žádné zdroje), mohl by být smyšlený.

5. ZKONTROLUJTE OBRÁZKY

Obrázky jsou působivé a lze je snadno zmanipulovat. Vyhledávání obrázku může prokázat, zda již byl použit dříve v jiném kontextu. Plugin InVID⁽¹⁾ vám může pomoci zjistit manipulaci s videonímky nebo obrázky.

1) Stáhněte si plugin z [projektu InVID](#).

2) Sledujte například [@EUvsDisinfo](#)/[@EUvsDisinfo](#), [@DFRLab](#)/[@DFRLab](#) nebo [@StopFakingNews](#)/[@stopfakeukraine](#).

Revidovaná verze sdělení „Ve stručnosti“, které bylo zveřejněno v březnu 2017.

EPRS | Výzkumná služba Evropského parlamentu

Autorka: Naja Bentzen; Grafické zpracování: Samy Chahri, Výzkumná služba pro poslance
PE 599.386 – únor 2019

Tento dokument je připraven a určen pro poslance a zaměstnance Evropského parlamentu jako podkladový materiál na podporu jejich parlamentní činnosti. Za obsah tohoto dokumentu je výhradně odpovědný autor a jakékoli názory v něm vyjádřené by neměly být považovány za oficiální postoj Evropského parlamentu. Rozmnožování a překlady pro nekomerční účely jsou povoleny, pokud je uveden zdroj a Evropský parlament je předem upozorněn a obdržel kopii. © Evropská unie, 2019.

eprs@ep.europa.eu (kontakt) <http://www.eprs.ep.parl.union.eu> (intranet) <http://www.europarl.europa.eu/thinktank> (internet) <http://epthinktank.eu> (blog)

CS

Jak si ověřit informace na internetu?

1. Pozor na selský rozum

Velmi často se ve vztahu k dezinformacím setkáváme s názorem, že nám při posuzování pravdivosti informací pomůže docela jednoduše selský rozum. **Na ten se však v případě informací šířených online prostorem nelze stoprocentně spoléhat.**

Selský rozum (zdravý rozum, prostý rozum, sensus communis) vychází z vlastní zkušenosti, na základě které pronášíme soudy a hodnotíme, není tak nutné mít znalosti a dovednosti získané např. studiem. Selský rozum je také silně ovlivněn prostředím, ve kterém jsme žili a žijeme, komunitou, ve které se pohybujeme. Selský rozum má sklon ke zjednodušování, schematismu, dogmatismu, protože nebyvá podložen kritickým myšlením, naprosto pak selhává při hodnocení věcí/jevů, se kterými nemáme každodenní přímou zkušenost.

2. Nečtěte pouze titulky

Před tím, než se rozhodnete zprávu přeposlat dále, přečtěte si ji celou – **neomezujte se pouze na titulky, který nemusí odpovídat obsahu textu.** Cílem titulků je především upoutat vaši pozornost, vyvolat emoční náboj a donutit vás na titulky kliknout či zprávu přeposlat dále.

3. Ověřte zdroj zprávy

Nejdříve je třeba zaměřit se na zdroj zprávy – tedy posoudit, zda je **příslušný původce zprávy věrohodný.** Pokud jde o web, který obsahuje dezinformace, konspirační teorie, hoaxy a pod., neberte jej jako věrohodný zdroj.

Zvláště **obezřetní buďte v případě zpráv, přicházejících z tzv. dezinformačních webů** (Aeronet, Ac24, Svět kolem nás...) – tyto zprávy nemusí být vyloženě nepravdivé, mohou obsahovat pravdivý základ, který je nepravdivými informacemi obalen, případně jsou zprávy zasazovány do nesprávného kontextu a spojovány s nesouvisejícími informacemi. **Rovněž ověřte, zda zpráva nepochází z vyložené humoristického či recesistického webu.**

EU CHCE ZAKÁZAT KRTEČKA!

Nad oblíbenou pohádkovou postavíčkou Zdeňka Milera se začínají stahovat mračna. Samotná skutečnost, že je krteček černý a kope díry v zemi, dráždí úředníky v Evropském parlamentu. g.cz

4. Ověřte zdroje informací, ze kterých zpráva čerpá

Často se internetem pohybují zprávy, které neobsahují odkaz na žádný zdroj. Samozřejmě

neozdrojovaným zprávám bychom neměli věnovat pozornost – často obsahují zcela nepravdivé či zkreslené informace.

Nacházíme však také situace, kdy je zpráva podepsána neexistujícím autorem a odkazuje na neexistující autoritu – např. vědce, celebrity apod. S tímto se setkáváme např. u online podvodné inzerce, která odkazuje na neexistující autoritu (např. podvodná reklama Ling Fluent).

Internetem putují také zprávy odkazující na názor uznávané – často nežijící autority – a které zároveň odkazují na veřejnoprávní médium (třeba Český rozhlas). I zde je třeba postupovat obezřetně a ověřit si, zda nejde o dezinformaci. Do této kategorie patří např. vymyšlené a podvržené citáty Jana Wericha, Václava Havla či údajný (zcela vymyšlený) citát Zikmunda Lucemburského komentující muslimskou invazi.

Nepravdivé zprávy také často vznikají opisem zahraničního zdroje různé kvality, takže je dobré si text zprávy přeložit třeba do angličtiny a vyhledat výskyt přeloženého textu pomocí Google.

5. Ověřte, zda nejde o vyvrácený hoax

Velmi důležité je ověřit si, zda zpráva není pouhým hoaxem, který je již dávno vyvrácen a podroben důkladné analýze. K tomu již máme k dispozici celou řadu specializovaných

internetových serverů jak v české, tak i anglické verzi. Zprávu můžete ověřit např. prostřednictvím serverů www.hoax.cz, www.manipulatori.cz, www.demagog.cz, www.hatefree.cz apod.

6. Pokud zpráva obsahuje fotografie či videa, ověřte jejich původ

Zprávy šířené internetem často obsahují vizuální či audiovizuální doprovod, který lze v prostředí internetu rovněž ověřit. **Pozor na kontext! Fotografie či videa nemusí odpovídat událostem, které popisují!**

Původ fotografie si lze ověřit s využitím reverzního vyhledávání, které dnes poskytuje např. **Google Obrázky** nebo server **TinEye**. Pomocí může také nástroj **FotoForensics**, který dokáže manipulaci s fotografií odhalit.

V případě ověřování původů videí je nutné vyhledat původní video pomocí klíčových slov, která odpovídají obsahu videa, případně podle názvu souboru s videoobsahem. Pomocí může také nástroj **CitizenEvidence** od Amnesty International, který dokáže zkontrolovat autenticitu videa na YouTube.

Využít můžete také mapovací systém **Google Street View** a ověřit si, jak ve skutečnosti vypadá místo, ke kterému se daná zpráva vztahuje. Využít lze také inteligentní systém **WolframAlpha**, který umí odhalit, jaké bylo

v daný den, v danou hodinu a minutu na daném místě počasí.

7. Ověřte příběh

Nepravdivé zprávy často obsahují emotivně vylíčené události, které však nelze ověřit, protože o nich média neinformují. **Autor informace také často provádí svou vlastní interpretaci dané situace, aniž by si ověřil, zda má skutečně pravdu.**

Jak tedy ověřit, že se příběh udál tak, jak je popisován? Možností je oslovit s žádostí o informaci důvěryhodné instituce – policii, hasičský sbor, starostu obce apod.

Vydalo:

Centrum prevence rizikové virtuální komunikace
Pedagogická fakulta
Univerzita Palackého v Olomouci
Žižkovo nám. 5, Olomouc, 771 40

Tento materiál vznikl v rámci projektu **E-Bezpečí proti hoaxům a tzv. fake news v prostředí české školy**, který projekt E-Bezpečí realizuje společně s Velvyslanectvím USA v České republice a dalšími partnery.

JAK SI OVĚŘIT INFORMACE NA INTERNETU?

Centrum prevence rizikové virtuální komunikace
Pedagogická fakulta
Univerzita Palackého v Olomouci
© 2018